

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΡΗΣΚΕΙΑ – ΕΚΚΛΗΣΙΑ
ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΕΣ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΣΤΩΝ/ΤΡΙΩΝ
ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ:

ΚΟΥΝΔΟΥΡΑΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ
ΜΠΑΚΟΛΑ ΕΥΘΑΛΙΑ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΘΑΝΟΣ

ΠΑΤΡΑ, 2000

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο	4
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ 5	
ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΟΡΩΝ ΑΠΟ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ, ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΑΠΟΨΗ.....	9
1. α) Θεολογική Ερμηνεία της Θρησκείας 9	
β) Φιλοσοφική ερμηνεία της θρησκείας.....	13
γ) Κοινωνιολογική ερμηνεία της Θρησκείας.	15
2. α) Ορθόδοξη Εκκλησία - Θεολογική ερμηνεία 21	
β) Φιλοσοφική ερμηνεία της εκκλησίας	24
γ) Κοινωνιολογική ερμηνεία της Εκκλησίας.....	24
3. α) Χριστιανισμός / Ορθοδοξία - από Θεολογική άποψη 28	
β) Φιλοσοφική ερμηνεία του Χριστιανισμού - Ορθοδοξία.....	30
γ) Ο Χριστιανισμός - Ορθοδοξία από άποψης κοινωνιολογικής	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο	34
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	34
Σκοπός και στόχος της έρευνας	34
Διατύπωση παραμέτρων	35
Το δείγμα της έρευνας.....	35
Διεξαγωγή του ερωτηματολογίου της έρευνας.....	36
Η μέθοδος της έρευνας	38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο	39
A. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	39
B. ΣΥΓΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	68
1. Σχέση καταγωγής σπουδαστή/τριας με συμμετοχή σε κατηχητικό σχολείο.....	68
2. Πίστη στη δύναμη της προσευχής.....	69
3. Σχέση εξομολόγησης και Θεία Μετάληψης.....	70
4. Σχέση Εκκλησίας, Κράτους και Νέων.....	70
5. Ηθική, οικονομική και υλική υποστήριξη από την εκκλησία σε εκείνους που τη χρειάζονται άμεσα.....	72
6. Σχέση τόπου καταγωγής με την στάση της εκκλησίας απέναντι στις προγαμιαίες σχέσεις.....	73
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο	75
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	
Μέρος Α' 75	
1.1 Κοινωνική προέλευση σπουδαστών/τριών.....	75
I. Τόπος καταγωγής σπουδαστών/τριών	75
II. Μορφωτικό επίπεδο του πατέρα και της μητέρας	75
III. Το επάγγελμα του πατέρα	76
Μέρος Β' 76	
2.1 Αντιλήψεις των σπουδαστών/τριών ως προς την πίστη, την προσευχή και την εκκλησία.	76
I. Θρήσκευμα σπουδαστών/τριών	76

II. Η προσευχή σε συνδυασμό με την πίστη στη δύναμή της	76
III. Εκκλησιασμός σπουδαστών/τριών	77
IV. Εξομολόγηση των σπουδαστών/τριών	77
V. Ανάγνωση Αγίας Γραφής	78
VI. Παρακολούθηση κατηχητικού σχολείου στο παρελθόν	78

Μέρος Γ' 79

3.1 Σχέση Εκκλησία-Νέων και Εκκλησίας-Κράτους	79
I. Ελευθερία πίστης	79
II. Τι πρέπει να διδάσκεται στα σχολεία	79
III. Συμμετοχή των σπουδαστών/τριών σε σπουδαστικές ομάδες θρησκευτικών δραστηριοτήτων	79
IV. Αντιμετώπιση των προβλημάτων των νέων από την εκκλησία και ποιος βρίσκεται πιο κοντά στους νέους	81
V. Διαχωρισμός Εκκλησίας - Κράτους	81
VI. Εμφανίσεις του Αρχιεπισκόπου Χριστόδουλου στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης	81

Μέρος Δ' 82

4.1 Στάσεις και αντιλήψεις των σπουδαστών/τριών στα σύγχρονα κοινωνικά θέματα που τους απασχολούν σε συνάρτηση με την εκκλησία	82
I. Σε ποιόν θα απευθυνόσασταν αν είχατε κάποιο σοβαρό προσωπικό πρόβλημα;	82
II. Συνεργασία μεταξύ κράτους και εκκλησίας ως προς την επίλυση κοινωνικών προβλημάτων	82
III. Ηθική, οικονομική και υλική βοήθεια της εκκλησίας σε άτομα που τη χρειάζονται	83
IV. Οι ιερείς πρέπει να δέχονται οικονομική ενίσχυση για τις υπηρεσίες τους;	83
V. Η παρουσία των πιστών στα Μυστήρια με «ευπρεπώς» ενδύματα	84
VI. Απόψεις πάνω σε σύγχρονα κοινωνικά θέματα	84
 Προτάσεις	86
 BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	87

Πρόλογος

Περίληψη μελέτης

Το θέμα της έρευνας είναι “Θρησκεία – Εκκλησία αντιλήψεις και συμπεριφορές των σπουδαστών/τριών ως προς την θρησκευτικότητα. Παραθέτοντας 36 ερωτήματα τα οποία απαντούνται από τους/τις σπουδαστές/τριες του Α' και ΣΤ' εξαμήνου του τμήματος κοινωνικής εργασίας.

Η έρευνά μας επικεντρώνεται στους παρακάτω παραμέτρους:

- α) Στην κοινωνική προέλευση των σπουδαστών/τριών
- β) Παραθέτονται ερωτήματα σχετικά με την πίστη, την προσευχή και την εκκλησία
  - γ) Στις στάσεις και αντιλήψεις των σπουδαστών στα σύγχρονα κοινωνικά θέματα που τους απασχολούν σε συνάρτηση με την εκκλησία.
- δ) Στις απόψεις των νέων για τις σχέσεις εκκλησίας-νέων και εκκλησίας-κράτους.
- ε) Διατύπωση ερωτημάτων σχετικά με τους σύγχρονους προβληματισμούς των νέων γύρω από τις αξίες και την ηθική.

Πριν από την έρευνα γίνεται μία σύντομη βιβλιογραφική μελέτη όπου προσεγγίζεται το θρησκευτικό φαινόμενο από θεολογική, φιλοσοφική και κοινωνιολογική άποψη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Βιβλιογραφική μελέτη

Στην Ελλάδα η επικρατούσα θρησκεία σύμφωνα με το Σύνταγμα της Ελλάδος είναι η ανατολική ορθόδοξη του Χριστού εκκλησία. Επίσης το Σύνταγμα αναφέρει ότι η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης είναι απαραβίαστη. Αυτή η ελευθερία δεν μπορεί παρά να είναι άλλη από την ελευθερία διαμόρφωσης πεποιθήσεων περί θρησκείας. Δηλαδή το Σύνταγμα κατοχυρώνει την ελευθερία επιλογής ν' ακολουθήσει κάποιος μία ή άλλη θρησκεία ή καμία θρησκεία.

Μολονότι νομοκανονικά η Εκκλησία ως θρησκευτικό καθίδρυμα συνεχίζει να είναι συνδεδεμένο με την πολιτεία ως η επικρατούσα θρησκεία, έχει παραμεριστεί ουσιαστικά από την δημόσια ζωή. Η αναπλαστική δύναμή της δεν γεμίζει τους κοινωνικούς θεσμούς με περιεχόμενο και πνεύμα δικό της, ούτε γεννά πολύ περισσότερο νέους δικούς της θεσμούς. Βέβαια κατορθώνει η Εκκλησία να διατηρεί μια θέση στη δημόσια ζωή με το θεσμό του εκκλησιαστικού γάμου, που υφίσταται ως ισότιμος και ισόκυρος πλάι στον πολιτικό, το δικαστικό και τον όρκο στις δημόσιες υπηρεσίες, τη διατήρηση των θεολογικών σχολών στα Πανεπιστήμια και του μαθήματος των θρησκευτικών στο αναλυτικό πρόγραμμα των δημόσιων σχολείων, την αναγνώριση των εκκλησιαστικών αρχών ως δημόσιων αρχών, τα εγκαίνια στα δημόσια τεχνικά έργα, τη διατήρηση αγίων ως προστατών κλάδων των ενόπλων δυνάμεων κ.ο.κ. Πρόκειται για ένα φλοιό δημοσιότητας που είναι εύθραυστος. Ίσως πρέπει να προσθέσουμε ότι με την προβολή από τον τύπο και το θέατρο στα τελευταία χρόνια αρνητικών πλευρών της ζωής επίσημων εκπροσώπων της η Εκκλησία εξασφάλισε μια με σύγχρονη έννοια δημοσιότητα, μια δημοσιότητα δηλαδή στην κοινή γνώμη, αλλά το περιεχόμενό της δεν υπήρξε θετικό, θα μπορούσε να πει κανείς μάλιστα ότι πολλές φορές υπήρξε αρνητικό. Οι στήλες των εφημερίδων και οι σκηνές των θεάτρων, που άλλοτε πρόβαλαν στη δημοσιότητα τις αξίες της Εκκλησίας, άρχισαν τώρα να τη διασύρουν, προβάλλοντας δυσφημιστικά παραδείγματα.

Οι κοινωνικοί θεσμοί ήταν κάποτε το Κράτος και η Εκκλησία. Σήμερα προστέθηκαν τα πολιτικά κόμματα, το κοινοβούλιο, η δημόσια διοίκηση, τα

εργατικά συνδικάτα, οι εμπορικοί και γεωργικοί συνεταιρισμοί, τα σωματεία καταναλωτών, κοινωνικοί σύνδεσμοι. Προστέθηκε η παιδεία, ο αθλητισμός, ο τουρισμός και ακόμα ο ημερήσιος και περιοδικός τύπος, η τηλεόραση και το ραδιόφωνο. Ανάμεσα σε όλα αυτά υπάρχει η Εκκλησία, η λατρεία, το κήρυγμα, διακονία της. Με τον τρόπο αυτό η Εκκλησία δεν έχασε μόνο τη μοναδική θέση που είχε στην παραδοσιακή κοινωνία, αλλά και την πρώτη θέση στην ιεραρχία των κοινωνικών θεσμών. Ταυτόχρονα μέσα στην πολυφωνία των πολιτικών, κοινωνικών, συνδικαλιστικών, οικονομικών και πολιτιστικών κηρυγμάτων εξασθένησε η φωνή και το κήρυγμά της μόλις διακρίνεται. Μέσα στις ποικίλες εορταστικές εκδηλώσεις, πολιτικές και συνδικαλιστικές διαδηλώσεις και πορείες, στις συναυλίες, τις διαλέξεις, τις κινηματογραφικές προβολές, η Κυριακάτικη Θεία Λειτουργία έχασε τη μοναδικότητα και προτεραιότητά της ως εορταστική εκδήλωση. Ασφαλώς και στην παραδοσιακή κοινωνία υπήρχαν πολλές και διάφορων ειδών εορταστικές εκδηλώσεις, αλλά όλες αγιάζονταν με τη Θεία Λειτουργία. Αν θελήσουμε να απεικονίσουμε το φάσμα της κοινωνίας μ' έναν κύκλο και τους θεσμούς που υπάρχουν σε αυτή με πολλούς μικρότερους κύκλους μέσα σε αυτόν, ο κύκλος της Εκκλησίας θα καταλάμβανε μια περιθωριακή θέση.

Η προσαρμογή της Εκκλησίας στην σημερινή κοινωνία μπορεί να είναι λειτουργική αλλά και δυσλειτουργική. Λειτουργική χαρακτηρίζεται η προσαρμογή εκείνη της Εκκλησίας, κατά την οποία η Εκκλησία, προσλαμβάνοντας τις δομές οργανώσεως και σκέψεως της κοινωνίας, στο βαθμό που αυτές δεν θίγουν τους αναλλοίωτους σκοπούς της, εναρμονίζουν τις λειτουργίες της στο κοινωνικό περιβάλλον και κάνουν το θεσμό λειτουργικό στην κοινωνία. Εξάλλου δυσλειτουργική χαρακτηρίζουμε την προσαρμογή της Εκκλησίας, που διατηρεί ποιμαντικές δομές που πηγάζουν άμεσα από την παράδοσή της και εναρμονίζονται με τους σκοπούς της, αλλά θέτουν τη λειτουργία της Εκκλησίας αντιμέτωπη με ορισμένες κοινωνικές εξελίξεις και κάνουν το σκάφος της Εκκλησίας να πλέει μέσα σ' ορισμένες κοινωνικοπολιτιστικές περιοχές αντίθετα στο ρεύμα, σε τρόπο, ώστε η Εκκλησία να παίζει ένα μη ενοποιητικό ρόλο μέσα στην κοινωνία.

Κάθε κοινωνικό πρόβλημα δημιουργείται από το συνδυασμό δύο παραγόντων, α) από την αντικειμενική ύπαρξη κάποιου κοινωνικού φαινομένου και β) από την αναγνώριση του φαινομένου αυτού ως αρνητικού ή

νοσογόνου παράγοντα της κοινωνικής ζωής, που μπορεί όμως να καταπολεμηθεί και να εξαφανισθεί. Καταστάσεις που θεωρούνται σήμερα ως σοβαρά κοινωνικά προβλήματα διατηρούνται επί αιώνες ως αυτονόητες και φυσικές (π.χ. δουλειά, θέση της γυναίκας κ.α). Ο Χριστιανισμός από την εποχή της εμφανίσεώς του δεν αναγνώρισε ως στόχο του την επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων ή την πραγματοποίηση κοινωνικών μεταρρυθμίσεων. Αντίθετα μάλιστα υπάρχουν ορισμένα στοιχεία, που δημιουργούν τουλάχιστον καταρχήν την εντύπωση ότι αδιαφορεί για τα προβλήματα αυτά. Η καλύτερη όμως εξέταση των πραγμάτων αποδεικνύει ότι ο Χριστιανισμός όχι μόνο δεν αδιαφόρησε για τα κοινωνικά προβλήματα, αλλά και βοήθησε άμεσα ή έμμεσα στη συνειδητοποίηση και την επίλυσή τους, τοποθετώντας τα μέσα στα πλαίσια της κοινής εν Χριστώ ζωής.

Χαρακτηριστική για το θέμα μας είναι η στάση του Χριστιανισμού απέναντι στο θεσμό της δουλείας. Συνήθως λέγεται ότι ο Χριστιανισμός συνέβαλε στη βαθμιαία κατάργηση του θεσμού της δουλείας. Η συμβολή όμως του Χριστιανισμού δεν έγκειται τόσο στην κατάργηση της δουλείας όσο στην επισήμανσή της ως κοινωνικού προβλήματος και στην υπέρβασή της στο επίπεδο της εν Χριστώ ζωής. Ο Χριστιανισμός δεν θεωρεί απαραίτητη την εξαρχής αλλαγή των αντικειμενικών κοινωνικών καταστάσεων, αλλά και την ανακαίνιση των ανθρώπων ως προσώπων. Η τοποθέτηση αυτή είναι εύκολο να δημιουργήσει την εντύπωση ότι ο Χριστιανισμός αδιαφορεί για την κοινωνική αλλαγή. Ταυτόχρονα όμως πρέπει να σημειωθεί ότι καμιά κοινωνική επανάσταση δεν ανταποκρίνεται στη ριζοσπαστική αλλαγή που προκάλεσε το Ευαγγέλιο. Ιδιαίτερα η Εκκλησία, που κατά την πρώτη περίοδο στόχευε άμεσα στην καταπολέμηση της κοινωνικής αδικίας ή στην επιβολή κοινωνικής δικαιοσύνης. Όταν όμως αργότερα η Εκκλησία απέκτησε κοινωνική δύναμη και ελευθερία, πολλοί εκπρόσωποί της καυτηρίασαν με δριμύτητα το θεσμό της δουλείας, όπως άλλωστε γενικότερα και την κοινωνική αδικία.

Σημαντικό ακόμα είναι η συμβολή της θρησκείας για την ένταξη και προσαρμογή ατόμων ή κοινωνικών ομάδων στο νέο περιβάλλον τους σε περιπτώσεις μεταναστεύσεων. Γι' αυτό και οι θρησκευτικές κοινότητες σε περιοχές, όπου υπάρχουν μετανάστες, παρουσιάζουν συνήθως ιδιαίτερη ανθηρότητα. Μεγάλη τέλος είναι η σπουδαιότητα της θρησκείας, ειδικότερα

όμως του Χριστιανισμού, και για την προσαρμογή των ανθρώπων στις νέες καταστάσεις που δημιουργούνται στην εποχή μας με τις ραγδαίες κοινωνικές αλλαγές.

Αξίζει εδώ να σημειώσουμε ένα κοινωνιολογικό δεδομένο για την οικογένεια. Η σύγχρονη Ελληνική οικογένεια στο σύνολό της δεν είναι πια πατριαρχική αλλά συντροφική. Η συνοχή της συνεπώς είναι χαλαρότερη απ' ότι στο παρελθόν. Οι κοινωνικοί ρόλοι των μελών της εκτελούνται ατομικά, ύστερα από τη διείσδυση του ατομισμού σε αυτή. Τι σημαίνει αυτό για την εκκλησιαστικότητά της; Μήπως ο σύνδεσμος των μελών της με την Εκκλησία καθορίζεται πια ατομικά από το κάθε μέλος της; Παλαιότερα ο αριθμός των μελών μιας ενορίας υπολογιζόταν με τον αριθμό των οικογενειών που διέμεναν στην περιφέρειά της, γιατί η εκκλησιαστικότητα εκφραζόταν οικογενειακά. Σήμερα υπάρχει η τάση να υπολογίζεται με τον αριθμό των ατόμων, γιατί ο σύνδεσμος με την Εκκλησία, ύστερα από τη χαλάρωσή της οικογενειακής συνοχής, γίνεται ατομικά. Το ερώτημα που τίθεται εδώ είναι σε ποιο βαθμό συνεχίζει η οικογένεια ως όλο τον εκκλησιαστικό ρόλο της.

Ερμηνεία όρων από Κοινωνιολογική, Θεολογική και Φιλοσοφική άποψη

1. α) Θεολογική Ερμηνεία της Θρησκείας

Η θρησκεία εμφανίζεται σε όλες τις ανθρώπινες κοινωνίες. Σε μερικές αποτελεί κυρίαρχο χαρακτηριστικό και επηρεάζει ολοκληρωτικά την συνείδηση των ατόμων. Σε κάποιες άλλες όμως κατέχει δευτερεύουσα θέση στις κοινωνικές δραστηριότητες. Σε μερικές επίσης μπορεί να αποτελεί την βάση για μια κοινωνική ενότητα και συνοχή ενώ σε άλλες μια πηγή κοινωνικής άνθησης και σύγκρουσης.

Η θρησκεία σε διαφορετικές χώρες και εποχές έχει πάρει διαφορετικές μορφές. Σε κοινωνίες που είναι οργανωμένες με βάση τη φυλή, η θρησκεία καλύπτει τη συνείδηση όλης της κοινότητας και σχεδόν όλες τις δραστηριότητες. Επίσης σε αρκετές κοινωνίες η θρησκεία είναι αδιαφοροποίητη από άλλους κοινωνικούς θεσμούς.

Εξάλλου, σε πολλές περιπτώσεις η θρησκεία θεωρήθηκε σαν δύναμη που ενθάρρυνε και ενίσχυσε τη μετάβαση σε νέες μορφές κοινωνικής οργάνωσης. Αποτέλεσμα αυτού ήταν η παρουσίαση αβεβαιότητας και δυσπιστίας σε ένα παραδεκτό σύστημα πίστης και ορισμένα άτομα να αναζητούν νόημα σε μια διαφορετική πίστη και λατρεία! Επίσης, διάφοροι ορισμοί δόθηκαν κατά καιρούς από πολλούς, όσον αφορά τους ορισμούς της θρησκείας και ότι εμπεριέχεται σε αυτήν. Παρακάτω παραθέτουμε θεολογικές απόψεις από ειδικούς που έχουν ασχοληθεί με το θέμα: «Θρησκεία».

Σύμφωνα με τον πρωτοπρεσβύτερο, καθηγητή Πανεπιστημίου Δημήτριο Κωνσταντέλο (1989: 1-10) αναφέρεται ότι «στη Δυτική σκέψη ο όρος θρησκεία, αρχικά σήμαινε σεβασμό σε ότι είναι ιερό, αργότερα κατέληξε να σημαίνει στήριξη της ευσυνειδησίας, του ενστίκτου, που είναι έμφυτο στην ανθρώπινη ύπαρξη και ελέγχει, εγκρίνει, απορρίπτει και οδηγεί την ανθρώπινη ύπαρξη στις δικές της σχέσεις με τον περιβάλλοντα κόσμο και τους συνανθρώπους της. Στην Ελληνική πνευματική εμπειρία θρησκεία σημαίνει ενστικτώδη λατρεία του θείου. Σύμφωνα με μερικούς ειδήμονες, ο όρος θρησκεία προέρχεται από το ρήμα θρώσκω, που σημαίνει αναπηδῶ

χαρούμενα με την ελπίδα να βρω κάτι το άγνωστο, ένα νόημα και κάποιο περιεχόμενο στην ζωή. Με αυτή την έννοια κάθε ανθρώπινη ύπαρξη, ενστικτωδώς συμπεριφέρεται με θρησκευτικότητα και κατά κάποιο τρόπο η ίδια η ζωή ταυτίζεται με την θρησκεία και σχετίζεται με ολόκληρη τη ζωή.

Ο άνθρωπος είναι πολύπλοκο φαινόμενο και η θρησκεία είναι ένα από τα πολλά του ενδιαφέροντα. Οι εκδηλώσεις της διανοητικής και πνευματικής ζωής του ανθρώπου συνθέτουν ότι καλούμε πολιτισμό.

Τίθεται όμως, το θέμα που αφορά την αξία της θρησκείας. Δεν είναι ασυνήθιστο να βρούμε στοχαστές επιστημονικά καταρτισμένα πρόσωπα, τα οποία θεωρούν την θρησκεία σαν κάτι ανώμαλο, σαν παράσιτο του πολιτισμού. Πολλοί άνθρωποι όμως, πιστεύουν ότι ο θεός είναι πολύ ζωντανός και σ' αυτούς η θρησκεία εμφανίζεται ακριβώς τόσο ζωτική στους σύγχρονους καιρούς όσο και στους αιώνες του παρελθόντος. Ακόμα και χωρίς πίστη στο θεό, μπορεί κανείς να γίνει καλή προσωπικότητα και τέλειος πολίτης. Αλλά οι υπερασπιστές της θρησκείας επιμένουν ότι δεν υπάρχει πληρότητα ζωής χωρίς θεό.

Η θρησκεία προσφέρει ένα συνδυασμό αξιών απαραίτητο, ή τουλάχιστον αναγκαίο, στη ζωή. Η θρησκεία εμπνέει την πεποίθηση ότι τα μεγάλα στοιχεία του πνευματικού μας κόσμου είναι πραγματικά και αιώνια και ότι δεν υπάρχει δύναμη, φυσική ή ανθρώπινη, η οποία μπορεί να τα σβήσει. Η θρησκεία μεταφέρει το ανθρώπινο πνεύμα από τον κόσμο του βέβηλου στον κόσμο της αγνότητας και της υπέρβασης. Ικανοποιεί τον φυσικό ανθρώπινο πόθο για το άπειρο και για την γνώση.

Η θρησκεία μπορεί να αξιοποιήσει τις επιδιώξεις σε κάθε ανθρώπινη ύπαρξη, γιατί δεν είναι τυφλή δύναμη, που απαιτεί αδιαμαρτύρητη παραδοχή, αλλά μια σταθερή κλίση προς το παραδεκτό και αυτό που ευρύτατα στηρίζει πίστεις και πεποιθήσεις. Είναι η έρευνα για την μέγιστη και πληρέστατη ικανοποίηση των ευγενέστερων αναγκών του ανθρώπου. Ο άνθρωπος διαπράττει συχνά θεμελιώδεις αδικίες έναντι του εαυτού του λόγω άγνοιας ή ανοησίας. Αρνείται την πνευματική του φύση αποτυγχάνοντας να πάρει την θρησκεία σοβαρά.

Σαν ιστορικό και ψυχολογικό φαινόμενο είναι ένα από τα πολλά κοινά στοιχεία στην ζωή του ανθρώπινου είδους. Ανεξάρτητα από χρώμα και πεποιθήσεις, οι άνθρωποι είχαν κοινά χαρακτηριστικά. Η θρησκεία, όμως, δεν

είναι κυρίως συναισθηματική απάντηση, αλλά με τον έναν ή τον άλλο τρόπο είναι συνολική, καθώς αναμειγνύει την όλη προσωπικότητα, νόηση, συναίσθημα και βούληση.

Η ιστορία του ανθρώπινου γένους αποκαλύπτει ότι δύοπίστεεις είναι πρακτικά παγκόσμιες: πίστη σε όντα ή ον, ανώτερο από την ανθρώπινη προσωπικότητα και πίστη ότι η ύπαρξη και η ζωή δεν περιορίζεται σε αυτόν τον κόσμο, αλλά ότι υπάρχει συνέχεια ζωής πέραν του τάφου. Οι άνθρωποι δεν έφτασαν ποτέ σε αξιόλογη πνευματική καλλιέργεια χωρίς θρησκεία. Αυτή υπήρξε μια από τις ισχυρότερες κινητήριες δυνάμεις στην ιστορία κάθε φυλής, έθνους και πολιτισμού.

Πολλές θρησκείες περικλείουν στην διδασκαλία τους την ήττα του θανάτου, τον περιορισμό του πόνου και της λύπης και αιώνια ζωή χαράς. Στην ουσία η θρησκεία είναι αμφίπλευρη: Προσφέρει κάτι και ζητά κάτι. Από τα πρώτα κιόλας χρόνια η θρησκεία έγινε γνωστή από τα πνευματικά αγαθά που προσφέρει. Παρέχει πρόσθετο θάρρος, ζήλο, ομαδική ενότητα, ηθική δύναμη, ειρήνη της ψυχής και του πνεύματος και δημιουργεί ενόραση. Αλλά το συναφές προς τη θρησκεία νόημα κρύβεται όχι στο τι δίνει, αλλά στο τι ζητά: πίστη, ηθική προσπάθεια, λατρεία, αδελφοσύνη και πνευματική ενατένιση.

Δόγμα, ηθική και λατρεία σχετίζονται εσωτερικά και προϋποθέτουν τις βάσεις της θρησκευτικής ζωής. Και οι τρεις είναι τομείς όπου η θρησκεία έχει διεκδικήσεις πάνω στη ζωή. Ο έσχατος σκοπός της θρησκείας είναι η αιώνια σωτηρία του ανθρώπινου γένους και η κατοχύρωση και ενίσχυση του ανθρώπινου πνεύματος, το οποίο απαιτεί να κυβερνάται από ιδανικές αξίες.

Μια άλλη άποψη που αναφέρουν οι Μάσσον – Ζάγκας – Κούβελας (1983: 7-10) σχετικά με τον όρο θρησκεία είναι ότι: «Το φαινόμενο της θρησκείας είναι τόσο παλαιό, όσο και η ζωή του ανθρώπου πάνω στη γή. Η ιστορία της, αρχίζει με την ιστορία του ανθρώπου. Παρά το γεγονός αυτό δεν έχει διατυπωθεί μέχρι σήμερα ένας ορισμός που να αποδίδει όλο το νόημα και τη σημασία της. Η θρησκεία είναι η έκφραση της πίστεως και η συμμόρφωση του πιστού στο θέλημα του θεού. Τα τρία στοιχεία που υπάρχουν στη λέξη θρησκεία είναι η πίστη η λατρεία και η ηθική. Στην Καινή Διαθήκη (Ιακώβου 1,27) βρίσκεται ο μοναδικός ορισμός, σύμφωνα με τον οποίο θρησκεία είναι οι

εκδηλώσεις αγάπης προς τους πονεμένους συνανθρώπους και την ενάρετη ζωή.

Για την ετυμολογία της λέξεως υπάρχουν διάφορες απόψεις: 1) Μία άποψη είναι ότι η λέξη θρησκεία παράγεται από το ρήμα θρέομαι (από το οποίο και η λέξη θρήνος) που σημαίνει κράζω μεγαλόφωνα, ξεφωνίζω. Η ερμηνεία αυτή συνδέεται με τα διονυσιακά μυστήρια. Οι ειδικοί όμως δεν τη δέχονται, γιατί δεν καλύπτει όλη την έννοια που έχει η θρησκεία. 2) Μία δεύτερη γνώμη είναι ότι προέρχεται από τη λέξη Θράκη (Θραξ – Θρηίξ). Σύμφωνα με την εξήγηση αυτή, οι Έλληνες διδάχτηκαν τη θρησκεία στην Θράκη από τον Ορφέα. Αυτή η άποψη στηρίζεται σε μια φράση του Πλουτάρχου, η οποία αναφέρεται στις γυναίκες της Σαμοθράκης, Θρήσσεσ τις ονομάζει, οι οποίες συμμετείχαν στα Ορφικά μυστήρια.

Για να υπάρχει θρησκευτική πίστη ως έμφυτη ορμή, σημαίνει ότι υπάρχει και αντίστοιχη πραγματικότητα, που είναι ο θεός. Έτσι εξηγείται το καθολικό και πανανθρώπινο φαινόμενο της θρησκείας. Δεν υπήρξε λαός σε όλη τη γη, που να μην είχε κάποια θρησκεία. Οι περιηγητές και οι ερευνητές που βρέθηκαν σε λαούς πρωτόγονους και απολίτιστους, έμειναν έκθαμβοι μπροστά στη θρησκευτικότητα που παρουσίαζαν. Αλλά και τα κράτη εκείνα που θέλησαν με βίαια και ανελεύθερα μέσα να ξεριζώσουν τη θρησκεία δεν κατόρθωσαν τίποτα. Αντίθετα μάλιστα, οι διωγμοί και τα μαρτύρια δυνάμωσαν τη θρησκεία. Η θρησκεία δίνει νόημα και περιεχόμενο στην ανθρώπινη ζωή. Απαντά σε αγωνιώδη ερωτήματα που απασχολούν τον άνθρωπο και δίνει τη δυνατότητα στον άνθρωπο να απαλλαγεί από ηθικό κακό. Ακόμη, σπλίζει τον άνθρωπο με υπομονή και καρτερία, με θάρρος και αγωνιστικότητα, για να αντιμετωπίσει τις θλίψεις της ζωής του.

β) Φιλοσοφική ερμηνεία της θρησκείας

Η θρησκεία συνδέεται άμεσα με τη φιλοσοφία και γι' αυτό θα εξετάσουμε πως ερμηνεύει τον όρο θρησκεία.

Η θρησκεία (religion) που προέρχεται από το religio, -are (= δένω), σημαίνει «ένα δεσμό». Βέβαια ο δεσμός αυτός δεν εννοείται εδώ ανάμεσα σε δυο ανθρώπους ή «ανάμεσα στα δύο φύλα». Είναι ένας δεσμός ανάμεσα στον άνθρωπο και στο Θεό, αφού δεν μπορεί να νοηθεί θρησκεία χωρίς Θεό.

Η θρησκεία είναι η ηθική σχέση του ανθρώπου με τον Θεό που τον αισθάνεται ως ανώτατη αρχή, ως πρώτη και ανώτερη δύναμη από την οποία εξαρτάται. Με τη συναίσθηση αυτή που αποτελεί οπωσδήποτε βασικό στοιχείο της θρησκείας, συνδέεται η επιθυμία του ανθρώπου να διατηρήσει προσωπικές σχέσεις με το Θεό. Μια επιθυμία που εκφράζεται με τη βουλητική συμμόρφωσή του στις επιταγές του Θεού. Και συνάμα είναι μια επιθυμία, ένας πόθος για λύτρωση. Γιατί ο άνθρωπος δεν αισθάνεται το Θεό μονάχα ως ανώτερη δύναμη αλλά και ως προσωπικό του λυτρωτή ή προστάτη, από τον οποίο μπορεί να βρει ανταπόκριση, στην προσπάθειά του να επικοινωνήσει μαζί του με τη σκέψη του, με την ηθική διαγωγή του, την προσευχή και την λατρεία. Οι τρόποι αυτοί επικοινωνίας του με τον Θεό δείχνουν ότι η θρησκεία δεν στηρίζεται μόνο στη νόηση, στο συναίσθημα, στη βουλητική ενέργεια του ανθρώπου, αλλά σε όλες τις ψυχικές ενέργειες μαζί. Αυτό άλλωστε φαίνεται και από την πρώτη και μεγάλη εντολή που λέει πως πρέπει να αγαπήσουμε το Θεό «εξ όλης της διανοίας» μας, «εξ όλης της καρδιάς μας» και «εξ όλης της ισχύος μας». Με μια αγάπη δηλαδή που απορρέει και από τα τρία μέρη της ψυχής : το λογικό (διάνοια), το συναίσθημα (καρδιά) και τη βούληση (ισχύς).

Η φιλοσοφία χρησιμοποιεί, όπως έχουμε δει, εκτός από το λογικό που πάνω του βασίζεται πρωταρχικά, τα δυο άλλα στοιχεία της ψυχής, το συναίσθημα και τη βούληση, συγγενεύει με τη θρησκεία που είναι βίωμα, όπως είναι και η φιλοσοφία. Τόσο η φιλοσοφία όσο και η θρησκεία πηγάζουν από την ανησυχία, από την ροπή για λύτρωση. Και η μια και η άλλη αναζητούν την απελευθέρωση για την ύψιστη ευδαιμονία. Αναφέρονται και οι δυο στα ίδια προβλήματα. Πρώτα μάλιστα η θρησκεία απάντησε στα ερωτήματα που απασχόλησαν αργότερα τη φιλοσοφία και ιδιαίτερα για την

αρχή και λειτουργία του κόσμου. Πρώτη η θρησκεία απάντησε στα ερωτήματα για την αρχή, για την ουσία, για το σκοπό το κόσμου, για το σκοπό και την ουσία της ζωής. Αυτή πρώτη έδωσε οδηγίες και κανόνες για τον άνθρωπο. Από αυτή την πλευρά μπορούμε να πούμε πως οι πρώτες φιλοσοφικές προσπάθειες των ανθρώπων είναι οι θρησκείες.

Πάνω στη σχέση φιλοσοφίας και θρησκείας δεν είναι διόλου δύσκολο να διαπιστώσουμε την αφετηρία της φιλοσοφίας στους θρησκευτικούς θρύλους και παραδόσεις. Η σχέση αυτή φαίνεται έντονα στην αναζήτηση απαντήσεων από την πλευρά της φιλοσοφίας, στα προβλήματα κοσμολογίας και οντολογίας που ως γνωστό στις πρωτογενείς τουλάχιστον μορφές τους απαντούν στο χώρο της θρησκείας. Έτσι λοιπόν, βλέπουμε ότι υπάρχει στενή σχέση ανάμεσα στη φιλοσοφία και στη θρησκεία. Βέβαια η σχέση αυτή αναφέρεται κυρίως στην ανθρώπινη διάσταση, τα αδιέξοδα και τις αναζητήσεις της που με διαφορετικό τρόπο ενδιαφέρονται να προσεγγίσουν οι δυο «προοπτικές».

γ) Κοινωνιολογική ερμηνεία της Θρησκείας.

Στην κοινωνιολογία η διάκριση διαφοροποιεί την «τεχνική επιστήμη» από τους εξειδικευμένους κλάδους που αναπτύσσονται για να προσεγγίσουν και να αναλύσουν καλύτερα ειδικές πτυχές του «κοινωνικού». Η «Γενική» Επιστήμη επικεντρώνει τα ενδιαφέροντά της στα κεντρικά προβλήματα του κοινωνιολογικού χώρου, ενώ οι εξειδικευμένοι κλάδοι εκμεταλλεύονται τα δεδομένα της γενικής επιστήμης, αλλά και επεκτείνουν την ερευνητική τους δραστηριότητα σε περιοχές που είναι αδύνατον να κινηθεί εκείνη. Σε μια τέτοια προοπτική τοποθετείται η σχέση Γενικής Κοινωνιολογίας και Κοινωνιολογίας της θρησκείας. Η ανάγκη δημιουργίας ξεχωριστού κλάδου για τη διερεύνηση των κοινωνικών σχέσεων, επιδράσεων και γενικά διαδικασιών, που αναπτύσσονται στην περιοχή της θρησκευτικής λειτουργίας και ζωής, είχε σαν αποτέλεσμα την γένεση της εξειδικευμένης επιστήμης της Κοινωνιολογίας της θρησκείας.

Έτσι κατανοούμε τον περιορισμό της Κοινωνιολογίας ως γενική Επιστήμη, σε γενικευτικά επίπεδα έρευνας και προσδιορισμού των κοινωνικών μεγεθών. Ο περιορισμός αυτός ερμηνεύτηκε εσφαλμένα ως αδυναμία της γενικής επιστήμης να καλύψει με επιτυχία ιδιαίτερες λειτουργικότητες του κοινωνικού και παράλληλα να απαντήσει σε μια σειρά ερωτήματα που πηγάζουν από την σχέση «Κοινωνίας» και «Θρησκείας». Χωρίς άλλο η εκτίμηση αδικεί την επιστήμη, αφού, ως γνωστό, η επιστημονική δεοντολογία επιβάλλει την μελέτη τέτοιων σχέσεων από εξειδικευμένους κλάδους που έχουν τη δυνατότητα να αναλύουν τις ειδικές σχέσεις κάτω από τις εμπειρίες, τα δεδομένα και τα πορίσματα των εξειδικευμένων ερευνών, που βέβαια είναι έξω από τους στόχους και τις υποχρεώσεις της Γενικής Κοινωνιολογίας (Β. Γιούλτσης, 1989 : 15 - 17).

Μια σειρά κοινωνικών λειτουργιών, που αναμφισβήτητα ανήκουν στο χώρο της θρησκευτικής ζωής ή τουλάχιστον αποτελούσαν λεπτομέρειες του θρησκευτικού φαινομένου σε κάποιες προγενέστερες κοινωνίες, θεωρούνται σε προτεραιότητα τα πρώτα θέματα μελέτης της γενικής επιστήμης και μάλιστα, με εκκοσμικευμένο περιεχόμενο, συχνά και σήμερα εκτιμώνται ως περιοχές αποκλειστικότητας της Γενικής Κοινωνιολογίας. Οι έννοιες του μύθου, της ηθικής, της συναδελφοσύνης, της ευθύνης, της κοινότητας, της κοινοκτημοσύνης είναι έννοιες κυρίως του θρησκευτικού χώρου. Μελετήθηκαν αρχικά από την Γενική Επιστήμη και όχι σπάνια θεωρούνται αποκλειστικότητά της.

Η σχέση περιέχουσας και περιεχόμενης κοινωνίας αντιστοιχεί φυσικά στην θεμελιώδη σχέση Κοινωνίας και Θρησκείας, όπου η έννοια «Κοινωνία» ορίζει ένα ευρύτερο πλαίσιο, μέσα στο οποίο, τμήμα μόνο καταλαμβάνει η «Θρησκεία». Βέβαια, πρέπει να σημειώσουμε ότι παρά την εξωτερική σχέση

εξάρτησης των δυο κοινωνικών επιπέδων υπάρχει στο βάθος μια σχέση συναλληλίας που φανερώνει μια αναπόφευκτη συνάντηση στο επίπεδο της ανθρώπινης συμμετοχής. Το επίπεδο αυτό αντιμετωπίζεται από την πλευρά της κοινωνίας ως «άνθρωπος - πολίτης», ενώ από την άλλη πλευρά της θρησκείας ως «άνθρωπος - πιστός». Η ύπαρξη των παραπάνω αμοιβαιοτήτων αιτιολογεί την παρουσία ενός πλήθους αμφίδρομων επιδράσεων που παράγουν τα πολύ γνωστά στην ιστορία φαινόμενα της «εκκοσμίκευσης» και της «καθιέρωσης». Στην πρώτη περίπτωση έχουμε εισβολή δυναμικών κοσμικών στοιχείων στην σφαίρα του ιερού και βέβαια μετακίνησή του σε ρυθμούς και τρόπους λειτουργίας, ανάλογων των κοσμικών. Είναι φανερό πως οι πιέσεις ξεκινούν από τη δυναμική της θεσμοθέτησης και εξασφαλίζουν μεταβολές λόγω της συλλειτουργίας των θεσμών. (B. Γιούλτσης, 1989 :17 - 19)

Η θρησκεία αποτέλεσε από την πρώτη στιγμή θέμα ιδιαίτερου ενδιαφέροντος για την Κοινωνιολογία, η οποία και αντιμετώπισε την θρησκεία σαν ένα ιδιότυπο φαινόμενο του ανθρώπινου κοινωνικού βίου. Την είδε από έξω, ως φαινόμενο, και όχι από μέσα ως βίωμα. Τα ενδιαφέρον της κοινωνιολογίας γενικά, και της κοινωνιολογίας της θρησκείας ειδικότερα, κατευθύνεται προς τη μελέτη της θρησκείας ως ένα ιδιαίτερο τύπο κοινωνικών σχέσεων. Η μελέτη αυτή επεκτείνεται και στην διερεύνηση των παραγόντων που διαμορφώνουν τις σχέσεις αυτές και των τρόπων που οι ίδιες αυτές σχέσεις επηρεάζουν με τη σειρά τους την οργάνωση και λειτουργία των κοινωνικών συνόλων.

Η κοινωνιολογική ανάλυση της θρησκείας μπορεί να γίνει σε διάφορα επίπεδα. Η επίδραση της θρησκείας στην διαμόρφωση κανονιστικών προτύπων συμπεριφοράς ή χαρακτηριστικών τρόπων ενατένισης του κόσμου, και ερμηνείας των φυσικών και των κοινωνικών φαινομένων, η σχέση των θρησκευτικών προς τους πολιτικούς θεσμούς, η οργάνωση και λειτουργία των θρησκευτικών κοινοτήτων, η θρησκεία ως κρυστάλλωση και έκφραση κοινωνικής ταυτότητας είναι μερικά από τα επίπεδα αυτά. Στο έργο του «Οι αρχέγονες μορφές της θρησκευτικής ζωής» ο Εμίλ Ντυρκάιμ θέτει το ζήτημα της πηγής της θρησκείας, της θρησκευτικής συνείδησης, αλλά και το πρόβλημα της κοινωνικής σημασίας της θρησκείας. Για τον Ντυρκάιμ βάση

της θρησκευτικής συνείδησης είναι η συλλογική συνείδηση των μελών της κοινωνίας και πηγή της θρησκείας η ίδια η κοινωνία.

Ο Ντυρκάιμ επίσης ορίζει την θρησκεία ως «ένα ενοποιημένο σύστημα δοξασιών και πράξεων που αναφέρονται σε ιερά πράγματα, σε πράγματα δηλαδή απρόσιτα και απαγορευμένα - (ένα σύστημα) δοξασιών και πράξεων που ενώνουν όσους τις αποδέχονται σε μια ενιαία ηθική κοινότητα, την οποία θα ονομάσουμε εκκλησία». Επίσης ο Ντυρκάιμ υπογραμμίζει άλλον ένα ορισμό για την θρησκεία : σημαίνει κοινή πίστη και κοινή λατρεία που συνενώνουν τα άτομα σε ένα σύνολο και θεμελιώνουν τη συνοχή τους. «Όπου και αν παρατηρήσουμε τη θρησκευτική ζωή, θα δούμε πως στην βάση της βρίσκεται μια ομάδα», λέει ο Ντυρκάιμ, και προσθέτει «Μια κοινωνία, της οποίας τα μέλη τα ενώνει το γεγονός ότι σκέφτεται με τον ίδιο τρόπο σε ότι αφορά τον κόσμο του ιερού και τις σχέσεις του με τον κόσμο του βέβηλου, και το γεγονός ότι μεταφράζουν τις κοινές αυτές αντιλήψεις σε κοινές πράξεις, είναι αυτό που ονομάζουμε θρησκευτική ενότητα». Σε ολόκληρη την ιστορία δεν υπάρχει ούτε μια θρησκεία χωρίς θρησκευτική κοινότητα. (Δ. Γ. ΤΣΑΟΥΣΗΣ, 1993 : 504 - 516).

Σύμφωνα με την Ντίνα Τάκαρη (1983 : 165) η έννοια της λέξης «Θρησκεία» στην ευρεία σημασία της αναφέρεται σε ένα σύστημα διδασκαλίας δοσμένο «εξ' αποκαλύψεως», από κάποια υπερφυσική αποκάλυψη, για την ύπαρξη παντοδύναμου και τέλειου όντος, του Θεού που ρυθμίζει με το θέλημά του ότι αφορά τον κόσμο και σ' αυτόν οφείλεται κάθε τιμή, λατρεία, και προσκύνημα. Ακόμη σημαίνει το σύνολο των εξωτερικών πράξεων ή τύπων με τα οποία διαπιστώνεται η αναγνώριση της ύπαρξης ενός ανώτατου όντος, του Θεού.

Η θρησκεία αναφέρεται στη σχέση του ανθρώπου προς το Θεό. Ο άνθρωπος θεωρεί τον εαυτό του περιορισμένο, αδύναμο και εξαρτημένο από μια ανώτερη δύναμη, που αναγνωρίζει ως πηγή της ζωής του και αγωνίζεται με την ηθική του διαγωγή με την προσευχή και την λατρεία να επικοινωνήσει με αυτήν. Πιστεύεται, ότι η γένεση των θρησκειών οφείλεται στο θρησκευτικό ένστικτο που υπάρχει ακόμα και στους βάρβαρους λαούς. Όπως το κοινωνικό ένστικτο οδήγησε τους ανθρώπους στην δημιουργία των πολιτειών, έτσι και το θρησκευτικό ένστικτο, που είναι στη στοιχειώδη του μορφή κοινό σε όλους τους λαούς του κόσμου, ακόμα και στους πρωτόγονους λαούς, οδήγησε στη

γένεση των θρησκειών. Ανεξάρτητα από κάθε υπερφυσική αποκάλυψη, η ανθρώπινη θρησκευτικότητα έχει τη βάση της στο θαυμασμό προς το μεγαλείο της φύσης, προς το μυστήριο το οποίο κρύβουν μέσα τους τα πράγματα και που η ανθρώπινη λογική είναι ανεπαρκής για την εξήγηση και επίλυσή τους, καθώς και στην κατάπληξη που δοκιμάζει ο άνθρωπος μπροστά στις ορμές και εκρήξεις των φυσικών δυνάμεων. Διαισθάνεται η ανθρώπινη θρησκευτικότητα ότι σε όλα αυτά υπάρχει μια ανώτερη κυριαρχία που δεσπάζει στο σύμπαν. Για να την ερμηνεύσει δίνει ένα ανώτερο κύρος στις επιταγές της ηθικής και στους κανόνες της κοινωνικής ζωής και εκφράζει τα αισθήματά της αυτά με τη θρησκεία και τη λατρεία.

Η θρησκεία είναι για τον άνθρωπο μια ανάγκη η οποία τον ξεχωρίζει από τα ένστικτά του και τον εξυψώνει ψυχικά. Σύμφωνα με ορισμένες απόψεις, η έννοια της θρησκείας είναι κάτι που κληρονομούν οι άνθρωποι από την κοινωνία μέσα στην οποία γεννιούνται. Όμως οι άνθρωποι τη θρησκεία δεν την ερμηνεύουν ως μια κατάσταση που έχει δημιουργηθεί από την κοινωνία και πρέπει να γίνει αποδεκτή ως δεδομένη έννοια, κατασκευασμένη εκ των προτέρων από την κοινωνία με τον χαρακτηρισμό της ανάγκης. Ωστόσο, η ερμηνεία και απόδοση της έννοιας της θρησκείας και του Θεού δίνονται με κανόνες και παραστάσεις που προέρχονται από τις ανάγκες της κοινωνικής ζωής. Με βάση τις κατευθύνσεις αυτές η ιδέα του Θεού δεν προέρχεται από την ηθική και την λογική φύση των ανθρώπων. Δεν είναι έμφυτη στον άνθρωπο, αλλά τη δημιουργεί η κοινωνία (Ντίνα Τακάρη, 1983 : 166).

Ανάλογα με το αντικείμενο στο οποίο απευθύνεται η θρησκευτική τιμή και η λατρεία των πιστών, οι θρησκείες κατατάσσονται σε : φετιχιστικές, πολυθεϊστικές και μονοθεϊστικές. Ο φετιχισμός αποδέχεται την παρουσία πνευμάτων σε άψυχα αντικείμενα : πέτρα, ξύλο, ύφασμα κ.α. Ο πολυθεϊσμός που έχει μια πολυσύνθετη διαμόρφωση, περιλαμβάνει τον ανθρωπομορφισμό των θεοτήτων, την κτισματολατρία, τη ζωολατρία, την ειδωλολατρία. Ο μονοθεϊσμός αποτελείται από τρεις κλάδους : τον Ιουδαϊκό με την Π. Διαθήκη, το Χριστιανικό με την Καινή Διαθήκη, το Μωαμεθανισμό με το κοράνι.

Οι φετιχιστικές και οι πολυθεϊστικές θρησκείες εμφανίζονται με χαρακτήρα τοπικισμού. Είναι θρησκείες και λατρείες της οικογένειας, του χωριού, της πόλης ή της ομοσπονδίας πόλεων και το περισσότερο της φυλής.

Οι μονοθεϊστικές εμφανίζονται με αξιώσεις οικουμενικότητας. Έχουμε ακόμα τη φυσική θρησκεία που περιλαμβάνει την πίστη στο Θεό και την αθανασία της ψυχής ως αποτέλεσμα της λογικής θεωρίας του σύμπαντος και της φωνής της συνείδησης, τη θετική θρησκεία, η οποία αποτελεί θρήσκευμα σε δράση χωρίς εξακριβωμένο δόγμα, διοίκηση και λατρεία, και τις θρησκείες «εξ' αποκαλύψεως», για τις οποίες οι Βίβλοι διδάσκουν ότι «εδόθησαν δια Θείας ευδοκίας και υπαγορεύσεως» . (Ντίνα Τακάρη , 1983 : 170, 173)

Ο Παύλος Κυριακίδης αναφέρει (1983 : 179) ότι η Κοινωνιολογία δεν ερευνά την ουσία της θρησκείας αλλά τα φαινόμενα, τις εκδηλώσεις της πίστης και γενικά τη συμπεριφορά του ανθρώπου που έχει σχέση με την πίστη αυτή. Αξίζει να σημειωθεί ότι σε πολλές κοινωνίες οι θρησκευτικές αξίες και οι θρησκευτικοί δεσμοί αποτελούν την αποφασιστική κατευθυντήρια γραμμή της κοινωνικής συμπεριφοράς και ενέργειας. Ένα παράδειγμα της σπουδαιότητας αυτής είναι η μελέτη των θρησκευτικών προσωπικοτήτων, των θρησκευτικών ηγετών στους οποίους αναγνωρίζεται ένα ιδιαίτερο χάρισμα αυθεντίας. Στις πρωτόγονες κυρίως κοινωνίες απολαμβάνουν ιδιαίτερη τιμή οι οραματιστές, οι προφήτες, οι ιερείς και οι θεραπευτές. Ξεχωριστή θέση κατέχουν οι θεμελιωτές θρησκειών, οι αναμορφωτές της θρησκείας και οι «άγιοι».

Κανείς δεν μπορεί να παραβλέψει το ρόλο που παίζει η θρησκεία σε ένα κοινωνικό σύστημα. Συχνά συντελεί στην ειδική κοινωνική στρωμάτωση, χωρίς εντούτοις αυτό να γίνεται φανερό. Το γεγονός αυτό έχει σαν συνέπεια το διαχωρισμό επαγγελματικής διαφοροποίησης εξαιτίας της θρησκείας.

Πολλές φορές η οργανωμένη θρησκεία προσφέρει κοινωνικό έργο, όμως δεν είναι αυτός ο κύριος ρόλος της. Σχολεία, ιδρύματα, άσυλα, νοσοκομεία ήταν και είναι περιοχές που η θρησκεία (οργανωμένη εκκλησία) εκδήλωνε αλλά και εκδηλώνει τις δραστηριότητές της. Ιδιαίτερα όταν η κρατική πρόνοια είναι ελλιπής, η ηγεσία της θρησκείας αναλαμβάνει προνομιακό έργο (πατέρες της εκκλησίας). Ο ρόλος της θρησκείας στην κοινωνική ζωή τον γνωρίζουν πολλοί πολιτικοί ηγέτες, γι' αυτό φρόντισαν κατά καιρούς να χρησιμοποιήσουν τη θρησκεία σαν μέσο επιβολής των δικών τους θελήσεων. Έτσι έχουμε τρεις συνήθως μορφές σχέσεις θρησκείας και πολιτείας : α) Η πολιτεία να χρησιμοποιεί τη θρησκεία για να επιτύχει τους δικούς της σκοπούς, β) η θρησκεία να έχει σαν όργανο της την Πολιτεία και γ) να

ακολουθεί κάθε μια το δρόμο της χωρίς να λείπουν είτε η αγαστή συνεργασία είτε οι συγκρούσεις. (Κυριακίδης, 1989 : 182 - 183).

2. α) Ορθόδοξη Εκκλησία - Θεολογική ερμηνεία

Σε αυτή την ενότητα, θα προσπαθήσουμε να ερμηνεύσουμε τον όρο εκκλησία από θεολογικής άποψης. Μολονότι το θέμα μας είναι κοινωνιολογικού περιεχομένου, η οπτική γωνία και το πρίσμα θεώρησης δεν κατευθύνεται από τις αρχές και προϋποθέσεις της κοινωνιολογίας, αλλά από τις προοπτικές της πατερικής εκκλησιολογίας, αρχικά. Έπειτα θα... κοινωνιολογικά και φιλοσοφικά.

Σύμφωνα και με τον Γεώργιο Μαντζαρίδη (1989 : 13 - 14) μας αναφέρει την προσπάθεια του ανθρώπου να γνωρίσει τον Θεό και να μιλήσει γι' αυτόν. Στην θέση του ανθρώπινου λόγου για το Θεό έρχεται η αποκάλυψη του λόγου του Θεού προς τον άνθρωπο. Βέβαια η αποκάλυψη αυτή προσφέρει στον άνθρωπο την βάση για να θεολογήσει, δηλαδή να μιλήσει για τον Θεό και το θέλημά του. Εδώ όμως την πρωτοβουλία δεν έχει ο ανθρώπινος λόγος, αλλά ο λόγος του Θεού. Ο ανθρώπινος λόγος δέχεται και ερμηνεύει τον λόγο του Θεού. Δεν έχει το δικαίωμα να τον υποκαταστήσει ή να τον αντικαταστήσει. Έτσι η θεολογία που στηρίζεται στην αποκάλυψη του Θεού έχει τελείως ιδιαίτερο χαρακτήρα και είναι ριζικά διαφορετική από την εξωχριστιανική.

Γι' αυτό και σύμφωνα με τον Γεώργιο Μεταλληνό (1986 : 13 - 14) αναφέρει πως ο ορθόδοξος πιστός προσέρχεται στην Εκκλησία, στην εν Χριστώ κοινωνία, την κοινωνία την «των τέκνων του Θεού» που είναι θεόδοτη και εισήλθε στον κόσμο με την Σάρκωση του Θεού - λόγου. Ως μέλη της εκκλησίας δεν αγωνιζόμαστε να δημιουργήσουμε εμείς κοινωνία αλλά καλούμεθα να εισέλθουμε στην κοινωνία του σώματος του Χριστού, την εκκλησία.

Ένα συνηθισμένο λάθος που αναφέρεται από τον ίδιο τον συγγραφέα ορίζοντας την εκκλησία, είναι η ανθρωποκεντρική θεώρησή της και ο χαρακτηρισμός της ως κοινωνίας --συνόλου των εις Χριστόν πιστευόντων. Ορθοδοξοπατερικά όμως η εκκλησία δεν είναι απλώς ένα σύνολο πιστών, ένα άθροισμα ανθρώπων, ούτε «σώμα Χριστιανών» όπως ορθά έχει λεχθεί αλλά «σώμα Χριστού». Εκκλησία, βασικά και κύρια, είναι ο ίδιος ο Χριστός, ως Θεάνθρωπος (1986 :. 12 - 13).

Η Αγία Τριάδα είναι το θεμέλιο της εκκλησίας. Η Εκκλησία ζει μέσα στην χάρη της Αγίας Τριάδας, γιατί στον Χριστό υπάρχει όλη η θεότητα, και ως ουσία, αλλά και τα άλλα Θεία πρόσωπα συνυπάρχουν, ως ομοούσια και σύνθρονα με το τρίτο, αλληλοπεριχωρούμενα μεταξύ τους. Η Αγία Τριάδα είναι κοινωνία αγάπης και ταυτότητας θελήσεως, ενέργειας, δυνάμεως, εξουσίας. (Μεταλληνός 1986 : 14- 15).

Είναι γνωστό, ότι η Εκκλησία δεν μπορεί να ορισθεί με απόλυτη ακρίβεια. Ξέρουμε όμως, ότι δεν είναι κοσμικό μέγεθος, αλλά θεανθρώπινη πραγματικότητα, που είναι μόνο εμπειρικά, υπαρξιακά, με την χάρη του Θεού και την μετοχή στην ζωή της, είναι δυνατό να «γνωρισθεί» από τον άνθρωπο. Η εκκλησία είναι μυστήριο ακιοτριαδική ζωή - κοινωνία μέσα στον κόσμο. Η αρχή της βρίσκεται «προ πάντων των χρόνων», στην αιώνια θέληση του Τριαδικού Θεού.

Στην εκκλησία συνυπάρχουν δυο στοιχεία : το άκτιστο και το κτιστό, το άχρονο και το χρονικό, το Θείο και το ανθρώπινο. Το πρώτο είναι αυτό, που σώζει και αγιάζει, το δεύτερο, αυτό που σώζεται και αγιάζεται. Το Θείο στοιχείο είναι φυσικά αμετάβλητο. Αν έπρεπε και αυτό να μεταβάλλεται, ποτέ δεν θα είχε ο κόσμος σε κάθε εποχή την ίδια δυνατότητα και βεβαιότητα σωτηρίας. Επειδή όμως το ανθρώπινο στοιχείο στην εκκλησία δεν σώζεται ασυνειδήτα και μαγικά, αλλά συνειδητά, με την «συνέργια» του, μπορεί κανείς να κάνει λόγο για μια συνεχή ανανέωση, όχι όμως «της εκκλησίας» αλλά των «εν τη εκκλησία». Δηλαδή της ζωής των πιστών, του ανθρώπινου στοιχείου της εκκλησίας. Τούτο συμβαίνει, γιατί η εκκλησία έχει δυο πλευρές. Είναι «Εκκλησία του Θεού», που αποτελείται όμως και από ανθρώπους, και μάλιστα ευπρόσβλητους από την αμαρτία. Ζει μέσα στον τόπο και χρόνο, και συνιστά όχι μόνο Θεία πραγματικότητα της «βασιλείας των ουρανών» αλλά μένει «αρραβών της μελούσης κληρονομιάς, η απαρχή των αιωνίων αγαθών» (Λειτουργία Μ. Βασιλείου) (Μεταλληνός, 1988 : σελ. 127 - 128)

Ο Ιερόθεος Βλάχος αναφέρει πως η εκκλησία δεν είναι αφηρημένη, δεν πρόκειται δηλαδή για μια αόρατη κοινωνία, όπως τα φώτα μιας μεγαλόπολης που κάποτε φαίνονται, αλλά για μια συγκεκριμένη ενορία, που συνδέεται με την Μητρόπολη και την ιδιαίτερη εκκλησία. Έτσι λοιπόν, υπάρχει η εκκλησιαστική κοινότητα, δηλαδή η ενορία και το μοναστήρι, μέσα στην οποία ο άνθρωπος αποκτά την φιλοθεΐα και την φιλανθρωπία και αποβάλλει την

φιλαυτία, που συνδέεται αναπόσπαστα με την μισοθειά και την μισανθρωπία. Αυτό είναι ένα βασικό σημείο της Ορθόδοξης Ψυχοθεραπείας. Και όταν κανείς βρίσκει κάποιον ορθόδοξο θεραπευτή και θεραπεύεται, αυτό γίνεται στον βαθμό που ο ορθόδοξος θεραπευτής εργάζεται ως μέλος της εκκλησίας, και η θεραπεία συνδέεται αναπόσπαστα με την μυστηριακή και λειτουργική ζωή στην κοινότητα [(Χ.Χ.)].

Εκκλησία σύμφωνα και με τον Αρχ. Τύχωνος (1991 : 15 - 16) είναι ο Χριστός, το θεανθρώπινο σώμα του, στο οποίο γινόμαστε μέλη με την συμμετοχή μας στα ιερά μυστήρια της εκκλησίας, με την προσευχή, με την μελέτη του λόγου του Θεού, με τη νηστεία, με τον αγώνα ενάντια στα διάφορα πάθη, με την προσπάθεια για την απαίτηση των αρετών και γενικά με την πνευματική ζωή.

Ορθόδοξη εκκλησία σύμφωνα με τον ίδιο είναι η Αποστολική εκκλησία, γιατί η πίστη της στηρίζεται στην πίστη των αγίων Αποστόλων και ταυτίζεται με αυτή. Η σημερινή Ορθόδοξη εκκλησία προέρχεται ως αδιάκοπη συνέχεια από τους ίδιους τους Αγίους Αποστόλους και ιδιαίτερα οι αρχιερείς και ιερείς της είναι απ' ευθείας διάδοχοί τους.

Σκοπός της εκκλησίας είναι να περιλάβει στους κόλπους της όλους τους ανθρώπους, όλες τις φυλές και όλους τους λαούς, για να τους εξυψώσει ηθικώς και να τους αναγεννήσει πνευματικώς, αυτό επιδιώκει η εκκλησία. Εργαλεία για να μορφώσει την κοινωνία πνευματικά στην οποία όλοι, από τον μικρότερο ως τον μεγαλύτερο, θα είναι αληθινές ηθικές προσωπικότητες με ισχυρά πνευματική ακτινοβολία στο περιβάλλον του.

Για τους ορθόδοξους, εκκλησία είναι η κοινότητα των ανθρώπων που πιστεύουν στο ζώντα Θεό, όπως αποκαλύφθηκε από τον Χριστό, και η οποία κυβερνάται από το Άγιο Πνεύμα. Αυτό το πνευματικό ίδρυμα είναι δημιούργημα του Θεού για τη σωτηρία του ανθρώπου.

Είναι ένας οργανισμός μάλλον παρά μια οργάνωση για κοινωνικούς, πολιτικούς ή φιλανθρωπικούς σκοπούς, αν και όλοι αυτοί οι σκοποί είναι βασικοί για την αποστολή της. Εκκλησία είναι η ένωση των ανθρώπων με τον Χριστό, ένωση ανθρώπων που συνδέεται μεταξύ τους με την ίδια πίστη, τρόπο ζωής και λατρεία. Είναι μια κοινότητα Θεού και ανθρώπων, στην οποία το άτομο αναγεννάται, αναμορφώνεται και γίνεται αθάνατο με την μύηση και την συνεχή κοινωνία με το Θεό. Η Εκκλησία σαν κοινωνία ανθρώπων

ξεχωρίζει, γιατί κυρίως είναι μια λατρευτική κοινότητα, μια κοινότητα της οποίας τα βασικά συστατικά είναι η διδασκαλία του Χριστού και η πνοή του Αγίου Πνεύματος (Δημ. Κωνσταντέλος, 1989 : 1 - 73)

β) Φιλοσοφική ερμηνεία της εκκλησίας

Ο όρος εκκλησία έχει ερμηνευτεί διαφορετικά από πολλούς. Ανάλογα με τα ιδανικά του καθενός, η εκκλησία αντιπροσωπεύει τα πιστεύω του. Ετυμολογικά η λέξη εκκλησία προέρχεται από το ελληνικό «εκ καλώ» που σημαίνει καλώ κάποιον.

Στο χώρο της φιλοσοφίας τη λέξη εκκλησία τη συναντάμε στον αρχαίο Ελληνικό πολιτισμό σαν εκκλησία του Δήμου, όπου ήταν το κυβερνητικό σώμα της πόλης και αποτελούνταν από όλους τους πολίτες. Οι φιλόσοφοι στο χώρο αυτό εξέφραζαν τις απόψεις τους για τα προβλήματά τους και διατύπωναν θεωρίες για το άγνωστο που πάντα τους απασχολούσε (π.χ. για τη γέννηση του κόσμου, για φυσικά φαινόμενα κ.α.).

Κατά λέξη ο όρος εκκλησία σημαίνει μια ομάδα ανθρώπων, οι οποίοι έχουν κληθεί απ' έξω, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι έχουν εκλεγεί. Στην εκκλησία του Δήμου όλοι οι πολίτες ήταν καθισμένοι στη συγκέντρωση, αλλά δεν παρευρίσκοντο όλοι. Κατά τον ίδιο τρόπο, η θρησκευτική χρήση του όρου υπονοεί ότι η πρόκληση του Θεού έχει αποσταλεί σε κάθε άνθρωπο, αλλά μόνο μερικοί έχουν ανταποκριθεί. Εκείνοι οι οποίοι έχουν αποδεχτεί, είναι η συγκέντρωση, η Εκκλησία (Κωνσταντέλος, 1989 : 73)

γ) Κοινωνιολογική ερμηνεία της Εκκλησίας

Η ανάγκη εξόδου, από τα περιορισμένα πλαίσια της κοινότητας, θρησκειών με τάσεις και χαρακτήρα οικουμενικότητας επέβαλε σχεδόν πάντοτε το πέρασμά τους από το στάδιο της «οργάνωσης». Η κοινωνιολογική σημασία του όρου «οργάνωση» περιλαμβάνει το σύνολο των διαδικασιών που καταλήγουν στη θεσμοποίηση ορατών πτυχών του θρησκευτικού φαινομένου. Η πορεία της θεσμοποίησης είναι φυσικό να συνδέεται άμεσα με αυτονόητες καθιερώσεις «τυπικού», ιεραρχίας, «συμβόλων», «μυστηρίων»,

«δογμάτων» και «λατρείας». Τέτοιες καθιερώσεις δημιούργησαν τον τύπο της «οργανωμένης θρησκείας», που εκπροσωπεί την έννοια της «εκκλησίας» (Γιούλτσης, 1989 : 147).

Παρότι η έννοια «εκκλησία» απαντά με ένα πλήθος σημασιών, που οφείλεται κυρίως σε θρησκευολογικές ερμηνείες, το βασικό συστατικό στοιχείο του όρου δεν φαίνεται να μεταβάλλεται από θρησκεία σε θρησκεία. Το στοιχείο αυτό είναι η οικουμενική κοινότητα που αγκαλιάζει τον κόσμο, συλλειτουργεί και διαλέγεται μαζί του, του προσφέρει δικά της και προσλαμβάνει στοιχεία του. Με τέτοια δεδομένα η έννοια της «εκκλησίας» ανταποκρίνεται σ' όλες τις λεπτομέρειες, την οργάνωση και την ιεραρχία. (Γιούλτσης, 1989).

Σύμφωνα με τον Μαντζαρίδη (1985 : 42 - 43) η γένεση της εκκλησίας από κοινωνιολογική σκοπιά συμπίπτει με την εμφάνιση της λατρείας του Χριστού, που έχει ως κέντρο της τη Θεία ευχαριστία. Ο Χριστός αναγνωρίζεται ως Θεός, που είναι παρόν με το Πνεύμα του μεταξύ των πιστών του και ενώνεται μαζί τους με το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας. Αλλά και η διαμόρφωση της Εκκλησίας πραγματοποιείται βασικά με κέντρο τη λατρεία. Όπως παρατήρησε ο E. Durkheim, (Μαντζαρίδης 1985), η λατρεία δεν αποτελεί απλό σύστημα σημείων, με τα οποία αυτή δημιουργείται και αναδημιουργείται περιοδικά. Και στην περίπτωση λοιπόν του χριστιανισμού η λατρεία δεν υπήρξε μόνο το μέσο εκφράσεως, αλλά και το μέσο διαμορφώσεως της πίστεως και της ζωής της Εκκλησίας. Οι διάφορες εκκλησίες έχουν ιδιαίτερη ομολογία πίστεως, διαμορφώνουν και ιδιαίτερες προϋποθέσεις αναπτύξεως της κοινωνικής ζωής των μελών τους.

Ο Πιπερόπουλος (1994 : 185) αναφέρει ότι το αίσθημα της «κοινότητας» που δημιουργεί η θρησκευτική «εκκλησία» τονώνεται ακόμη περισσότερο μέσα από την συμμετοχή των πιστών στη λειτουργία, ή στα μυστήρια και άλλες θρησκευτικές εκδηλώσεις στις οποίες, συνήθως, πρωτοστατούν οι εκπρόσωποι του ή των Θεών στη Γη. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι εκείνοι που εκπροσωπούν τις «Θείες δυνάμεις» στη Γη κατέχουν ρόλο με ιδιάζουσα σημασία στον οποίο και αντιστοιχεί μια ιδιάζουσα κοινωνική κατάσταση.

Ο Παύλος Κυριακίδης (1983 : 180) αναφέρει ότι η εκκλησία είναι μια μορφή οργάνωσης κοινωνικής ομάδας μέσα στην οποία γίνεται η μεταβίβαση

της κληρονομιάς της πίστης με την σταθερή δογματική και το τελετουργικό, το οποίο εκτελείται συνήθως με την ηγεσία των ειδικά μορφωμένων ή χαρισματούχων.

Ο επιστήμονας που ασχολείται με την Κοινωνιολογία της θρησκείας οφείλει να μη συνδέει τις προσωπικές του αντιλήψεις σε θέματα πίστης με τη μελέτη της επιστήμης. Δεν μπορεί να εισέρχεται στο περιεχόμενο των θρησκευτικών δοξασιών και να αποφαίνεται αν αυτές είναι αλήθειες ή πλάνες. Ο αντικειμενικός επιστήμονας Κοινωνιολόγος αντιμετωπίζει τόσο τον φανατικό θρησκευόμενο όσο και τον μαχητικό άθεο με το ίδιο πρίσμα. Με την ίδια αντικειμενικότητα εξετάζει ο κοινωνιολόγος την ίδια την εκκλησία (σαν θέμα Κοινωνιολογικό) την οργάνωσή της, το προσωπικό της, τις υποομάδες της, τη δημιουργία ειδικής «κλίκας», το σύστημα δράσης της και τα αποτελέσματα της διδασκαλίας της (Κυριακίδης, 1983 : 180)

Σύμφωνα με τον Β. Γιούλτση (1989 : 35 - 37), η εκκλησία στην σύγχρονη κοινωνία, περιέχει συνθετικά τις επιδράσεις της κοινωνίας. Η εκκλησία συμβάλει σημαντικά στην γνώση των χαρακτηριστικών της σύγχρονης κοινωνίας. Από την άλλη μεριά είναι πολύ εύγλωττο στην υπόδειξη του τύπου και των τρόπων του ποιμαντικού έργου της εκκλησίας.

Η εκκλησία σύμφωνα με τον ίδιο είναι λαϊκή εκκλησία. Τον όρο λαϊκή εκκλησία εισήγαγε στην θεολογική ορολογία ο διαμαρτυρόμενος Θεολόγος στο τέλος του 18^{ου} αιώνα Daniel - Friedrich von Schleiermacher.

Με τον όρο αυτό ο Γερμανός σοφός ήθελε να δηλώσει την μορφή της εκκλησίας, όταν αυτή είναι εκκλησία της πλειονότητας των μελών μιας κοινωνίας. Ειδικότερα ο όρος λαϊκή Εκκλησία έχει μια οντολογική και μια δεοντολογική, μια στατική και μια δυναμική, μια κοινωνιολογική και μια ποιμαντική έννοια.

Επίσης η εκκλησία χαρακτηρίζεται από την ενεργή σχέση της με τις κοινωνικές και πολιτιστικές συνθήκες μιας κοινωνίας, μέσα στην οποία υπάρχει, και την προσπάθειά της να γίνει οικουμενική. Η ομάδα χαρακτηρίζεται από την άρνηση του κόσμου και της ευρείας κοινωνίας, τον περιορισμό της στην εσωτερική σφαίρα και την καταφυγή της σε μικρές ομάδες που έχουν λιγότερο ή περισσότερο το χαρακτηριστικό ενός γκέτο. Στην εκκλησία εντάσσεται κανείς με την γέννησή του, στην ομάδα με την

ελεύθερη βούλησή του. Η δύναμη της εκκλησίας βρίσκεται στον αντικειμενικό χαρακτήρα της, η δύναμη της ομάδας στον υποκειμενικό χαρακτήρα της.

3. α) Χριστιανισμός / Ορθοδοξία - από Θεολογική άποψη

Η Ελληνική Ορθοδοξία ως Χριστιανική Θρησκεία, αντλεί την πίστη της, τα δόγματα, την ηθική, τη λατρεία και την πρακτική της από μια πηγή, η οποία αποκαλύπτει το περιεχόμενό της με δυο αγωγούς, ο ένας είναι γνωστός ως υπερφυσική αποκάλυψη και ο άλλος ως φυσική. Και οι δύο ξεκινούν από την πηγή την οποία αποκαλούμε Θεό, συγκλίνουν όμως και μεταβιβάζουν το περιεχόμενό τους στον άνθρωπο. Ως «πανταχού παρών» ο Θεός είναι εντός και εκτός του ανθρώπου. Ενδοκόσμιος και εξωκόσμιος, γνώριμος κατά φύση δια των ενεργειών του και αντιληπτός σε βαθμό που μπορεί να γίνει γνωστός δια της δημιουργίας. Ενώ πολλές θρησκείες μιλούν για αποκάλυψη δεν παραδέχονται όλες την υπερφυσική, όπως την εννοεί ο Χριστιανισμός. Και ενώ όλε οι θρησκείες περιέχουν πολλά στοιχεία τα οποία υπόκεινται στην φυσική αποκάλυψη, η αποκλειστικότητα του Χριστιανισμού πηγάζει από τις καθαρά δικές του θέσεις και υπερφυσικές αλήθειες και ιδιαίτερα από τον ίδιο τον Θεμελιωτή του (Δημ Ιω. Κωνσταντέλος, 1989 : 1 - 2)

Ο Χριστιανισμός είναι Θρησκεία λειτουργική. Αυτή η λειτουργική έμφαση του Χριστιανισμού είναι ιδιαίτερα καταφανής στην Ανατολική Ορθόδοξη παράδοση. Από αυτή την άποψη βέβαια, η Ανατολική Εκκλησία δεν είναι παρά πιστός κληρονόμος της Χριστιανικής αρχαιότητας. Για τούτο, είναι εύλογη η μετάφραση από τους ανατολικούς του όρου «Ορθοδοξία» σαν «ορθή λατρεία» και όχι, όπως συχνά γίνεται στη Δύση, «ορθή γνώμη» (Γεωρ. Φλωρόσκη , 1975 : 159)

Ο όρος ορθόδοξος, χρησιμοποιήθηκε από τη εκκλησία αρχικά για να διακρίνει τον αληθινό πιστό από τους αιρετικούς και τους οπαδούς των εσφαλμένων διδασκαλιών. Η εκκλησία είναι επίσης ορθόδοξη επειδή είναι η αρχική Χριστιανική εκκλησία. Μέχρι σήμερα η ορθοδοξία παραμένει πιστή και ο διατηρητής της πρώτης Χριστιανικής πίστης παράδοσης και ζωής, τα οποία ήταν γενικά παραδεκτά και επικυρωμένα κατά τους πρώτους αιώνες της Χριστιανοσύνης. (Δημ. Ιω. Κωνσταντέλος, 1989 : 74 - 75)

Σύμφωνα με τον Γ . Μεταλληνό (1986 : 50) αναφέρει πως η ορθοδοξία δεν είναι σύστημα ούτε μπορεί να κλειστεί στα στεγανά οποιουδήποτε συστήματος. Ορθοδοξία - Χριστιανισμός είναι η ζωή του Θεού στον κόσμο,

που εισήλθε στην Ιστορία στο πρόσωπο του λόγου του Θεού, του Κυρίου Ιησού Χριστού. Η έννοια του συστήματος είναι σχολαστική και αποδεικνύει, πόσο βαθιά έχει προχωρήσει στους τελευταίους αιώνες η σχολαστική επίδραση στην Θεολογία και στην ζωή μας.

Η Ντίνα Τακάρη μας λέει πως ο Χριστιανισμός είναι η θρησκεία των χριστιανών, το κήρυγμα του Ιησού Χριστού, που είναι ο ιδρυτής της, όπως παραδόθηκε στην Νέα Διαθήκη και ερμηνεύτηκε από τους αποστόλους, τους πατέρες και τις συνόδους. Στηρίζεται στην διδασκαλία του Ιησού Χριστού που διαδόθηκε μετά τον θάνατο, την ανάσταση και την αναγνώρισή του από τους αποστόλους μεταξύ του ιουδαϊκού και ελληνορωμαϊκού κόσμου. Ύστερα από σκληρούς διωγμούς δύομισι αιώνων και πνευματικής σύγκρουσης με τις προηγούμενες θρησκείες του παλιού κόσμου έγινε η κρατούσα θρησκεία της Ευρώπης, της Αμερικής, της Αυστραλίας και μέρους των άλλων δυο ηπείρων. Ο Χριστιανισμός είναι θρησκεία ιστορική από το ιστορικό πρόσωπο του ιδρυτή του και των γραπτών μνημείων της διδασκαλίας του. Θεωρείται και θρησκεία «εξ αποκαλύψεως» από το χαρακτήρα του Χριστού, όπου κατά την δογματική του Χριστιανισμού θεωρείται ότι φέρνει το κύρος Θείας προέλευσης.

Η Θεία Τριάς ως ανώτατος διευθύνων νους - Πατήρ, ως δημιουργική των πάντων - αιτία - Λόγος Υιός, και ως συντηρητή και προνοητή των πάντων, αρχή - Άγιο Πνεύμα αποτελεί δημιουργό του κόσμου και του ανθρώπου. Η συμμετοχή στον Χριστιανισμό απαιτεί τρία ουσιώδη πράγματα : πίστη, αγιασμό και εφαρμογή των ηθικών αρχών της θρησκείας του Χριστιανισμού. (1983 : 175-176).

β) Φιλοσοφική ερμηνεία του Χριστιανισμού - Ορθοδοξία

Η θρησκεία γενικά με τα διάφορα προβλήματα που έθεσε, επηρέασε τη φιλοσοφία από την πρώτη κιόλας εμφάνισή της, έτσι και η φιλοσοφία αργότερα επηρέασε με τη σειρά της το Χριστιανισμό ως μια νέα, συγκεκριμένη θρησκεία, στην προσπάθεια των μορφωμένων οπαδών του Χριστού να συστηματοποιήσουν το περιεχόμενο της διδασκαλίας του. Αλλά και το αντίθετο, ο Χριστιανισμός άσκησε επίδραση στη φιλοσοφία με το δικό του τρόπο. Στη σχέση επομένως της φιλοσοφίας με το Χριστιανισμό υπάρχει μια αμοιβαιότητα επιδράσεων, μια αλληλεπίδραση (Ι. Ν. Θεοδωρακοπούλου, 1959).

Αν η θρησκεία έθεσε πρώτη, κατά την αρχαιότητα, τα διάφορα προβλήματα που μ' αυτά ασχολήθηκε αργότερα η φιλοσοφία, κατά την πρώτη εμφάνισή της στις Ελληνικές αποικίες, η Χριστιανική θρησκεία ως μια συγκεκριμένη διδασκαλία που περιέχει, εκτός από πρακτικά και θρησκευτικά στοιχεία, άνοιξε ορισμένους δρόμους στη φιλοσοφία των νεωτέρων χρόνων.

Στην πραγματικότητα, η Χριστιανική πίστη έδωσε νέο προσανατολισμό στη φιλοσοφική σκέψη με τα διάφορα προβλήματα που πρότεινε σ' αυτή για μελέτη. Έτσι που να μπορούμε να πούμε πως στην επίδραση του Χριστιανισμού οφείλει σε μεγάλο μέρος η νεότερη φιλοσοφία μερικές από τις καθοδηγητικές γραμμές που την εμπνέουν (Β. Ν. Τακάκη).

Ο Nicolas Berdiaeff (μετ. Γιούλτσης 1934) αναφέρει ότι ο πιο επίπονος, ο πιο ακραίος και ο πιο φανατικός δογματισμός είναι εκείνος που απορρίπτει την ελευθερία του πνεύματος. Ο Χριστιανισμός πιστεύει πως είναι αδύνατο να έλθει η Βασιλεία του Θεού, χωρίς τη συμβολή της ανθρώπινης ελευθερίας, χωρίς τη συναίνεση του ανθρώπου, χωρίς μια νέα, εσωτερική και πνευματική γέννηση.

γ) Ο Χριστιανισμός - Ορθοδοξία από άποψης κοινωνιολογικής

Ο Χριστιανισμός σύμφωνα με τον Δ. Γ. Τσαούση είχε από την πρώτη στιγμή της εμφάνισής του ένα χαρακτήρα αποστολικό. Στον χαρακτήρα αυτό, που είναι ένα από τα κύρια γνωρίσματά του, οφείλει την διάδοσή του σε παγκόσμιο επίπεδο. Κάθε άνοιγμα των χριστιανικών χωρών προς τον μη χριστιανικό κόσμο ακολουθήθηκε αργά ή γρήγορα από κάποιο ιεραπόστολο.

Ο 19^{ος} και ο 20^{ος} αιώνας είδαν μια μεγάλη άνθηση της ιεραποστολής παράλληλα με την αποικιοκρατική εξάπλωση της Δύσης. Την άνθηση αυτή την διευκόλυνε σε σημαντικό βαθμό η νέα τεχνολογία των μεταφορών, με την ανάπτυξη της ατμοπλοΐας και του σιδηροδρόμου που κατέστησαν προσιτά όλα σχεδόν τα μέρη της Γης (1993 : 538 - 539)

Η Ντίνα Τακάρη, αναφέρει πως ο Χριστιανισμός βασίζεται τελείως στην υπάρχουσα αντίθεση μεταξύ του καλού και του κακού. Ολόκληρη η επαγγελία του βρίσκεται εξαρτημένη από το νόμο για την ανταπόδοση στην μέλλουσα ζωή των πράξεών μας της παρούσας ζωής. Είναι η χαρακτηριστική της διπλής αντίληψης που κυριαρχεί στον Χριστιανισμό, άλλοτε παρουσιάζεται η παρούσα ζωή χάρη της μέλλουσας και το αντίθετο.

Ο Χριστιανισμός έχει πάρει αρκετά στοιχεία από τον Ιουδαϊσμό, ο οποίος είναι μονοθεϊστική θρησκεία. Σήμερα είναι θρησκεία των Εβραίων οι οποίοι παραδέχονται μόνο ένα Θεό άγιο και παντοδύναμο ο οποίος προστατεύει αυτούς που υπακούουν στους νόμους του. (1983 : 172).

Ο Μ. Βέμπερ και ο Μαρξ υποστήριζαν ότι ο Χριστιανισμός είναι αστική θρησκεία των πόλεων σε όλες τις εποχές στην Αρχαιότητα, το Μεσαίωνα ως την Βιομηχανική εποχή. Κατά τον Μαρξ, «ο Χριστιανισμός ξεπήδησε από το Ιουδαϊσμό. Είναι η εξευγενισμένη σκέψη του Ιουδαϊσμού, ενώ ο Ιουδαϊσμός η ωμή συμφεροντολογική εφαρμογή του Χριστιανισμού». Και τα δυο θρησκευόμενα είναι αστικά και εξυπηρετούν το συμφέρον και την πρακτική ανάγκη. Η αστική κοινωνία τελειοποιείται με το Χριστιανισμό που σπάει τις Εθνικές, φυσικές, ηθικές και θεωρητικές διαφορές των ανθρώπων. Ο Ιουδαϊσμός οδήγησε στον αστισμό και ο Χριστιανισμός του έδωσε την πιο τέλεια μορφή του, εξαιτίας της οποίας και επιζεί. (Σ. Γκίκα, 1976 : 191)

Ο Χριστιανισμός σύμφωνα με τον Nicolas Berdiaeff δεν ανταποκρίνεται διόλου στην αδιάκοπη αναμονή του θαύματος σαν γεγονός που έρχεται

από έξω και συντελείται στον άνθρωπο ανεξάρτητα από αυτό που ο ίδιος εκπροσωπεί. Πραγματικά μια παρόμοια παθητικότητα καταδικάζεται σαν πειρασμός.

Η άποψη πως ο Χριστιανισμός είναι αντίθετος στην δραστηριότητα του ανθρώπου είναι πριν απ' όλα αντίφαση στα ιστορικά γεγονότα. Γιατί δεν είναι δύσκολο να δούμε πως η μεγαλύτερη δραστηριότητα αναπτύχθηκε ακριβώς στην διάρκεια της Χριστιανικής περιόδου της Ιστορίας και πως ο μεγαλύτερος δυναμισμός συνδέεται με τους λαούς της δύσης από την στιγμή που δέχτηκαν τον Χριστιανισμό.

Επίσης ισχυρίζεται πως ο Χριστιανισμός δεν στρέφεται στο παρελθόν. Ατενίζει το μέλλον, την δεύτερη έλευση του Χριστού την βασιλεία του Θεού, το τέλος του κόσμου, μέσα στο οποίο καλείται το νόημα να γίνει πραγματικότητα.

Ο δυναμισμός που εισάγεται από τον Χριστιανισμό στην ιστορία των ανθρωπίνων κοινωνιών είναι δεμένος με αυτή την αναζήτηση της Βασιλείας του Θεού, με άλλα λόγια με την τέλεια ζωή. (Μετ. Βας. Γιούλτσης, [χ.χ.] : 18 - 191).

Σύμφωνα με τον Γεώργιο Μαντζαρίδη, η κοινωνιολογία του Χριστιανισμού είναι μεν νεότερη επιστήμη, έχει όμως παλαιότερες πηγές, από την εποχή της εμφάνισης του Χριστιανισμού και της συστάσεως της πρώτης Χριστιανικής κοινότητας. Η κοινωνιολογία του Χριστιανισμού είναι εμπειρική επιστήμη. Χαρακτηρίζοντάς την έτσι όμως δεν πρέπει να την περιορίζουμε μόνο στα δεδομένα της αμέσου εμπειρικής πραγματικότητας. Εξ' άλλου η κοινωνιολογία του Χριστιανισμού και γενικώς η κοινωνιολογία η οποία έχει ως αντικείμενο έρευνας τον άνθρωπο χωρίς να διαθέτει διαχωριστικές γραμμές μεταξύ υποκειμένου και αντικειμένου έρευνας είναι φυσικό να μην δύναται να περιοριστεί στα κλειστά ορθολογιστικά πλαίσια των καλουμένων θετικών επιστημών. Αυτά ισχύουν ιδιαίτερος για την περιοχή του Χριστιανισμού η οποία διακρίνεται για την ιστορική της συνείδηση. Είναι επίσης αδύνατο να κατανοήσουμε και να ερμηνεύσουμε τις ιδιόζουσες μορφές ζωής των Χριστιανών και τις σχέσεις αυτών προς τους άλλους και τον υπόλοιπο κόσμο εάν δεν συνδέσουμε αυτά με το δόγμα, την λατρεία και αυτών με το στηριζόμενο θρησκευτικό βίωμα. Αυτονόητο βεβαίως είναι ότι η κοινωνιολογική έρευνα δεν εισέρχεται σε αναλύσεις της βαθύτερης ουσίας του δόγματος ούτε επιχειρεί την θεολογική κατοχύρωσή του, αλλά εξετάζει

φαινομενολογικά και σε σχέση με τις επιδράσεις του επί των μορφών, των θεσμών και τις εν γένει διαρθρώσεις και εξελίξεις της κοινωνικής ζωής των Χριστιανών πιστών (1975 : 18 - 20).

Η κοινωνιολογική ερμηνεία του Χριστιανισμού δόθηκε από διάφορους. Ένας από αυτούς ήταν και ο Νίτσε, όπου κατ' αυτόν ήταν μια θρησκεία και ένα κίνημα των δούλων κατά των κυρίων και των κυρίαρχων της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας που καθώς βασανίζονταν σε τούτη τη ζωή βρήκαν διέξοδο στην ελπίδα μιας άλλης καλύτερης.

Αυτό παραδέχεται και ο Α. Βέμπερ ο οποίος αναφέρει ότι ο Χριστιανισμός αποτελεί την ηθική των επιχειρούμενων δούλων εναντίον των κυρίων του τότε κόσμου. Και συνεχίζει ότι ο Χριστιανισμός γενικά ήταν άρνηση για τον Ελληνικό και Ρωμαϊκό πολιτισμό και ένας πραγματικός αγώνας. Υποστηρίζει ότι ο Χριστιανισμός ξεπήδησε από τον Εβραϊκό εθνικό μεσσιανισμό που πρόβαλαν με επαναστατικότητα οι τάξεις των φτωχών και καταπιεσμένων με αρχηγό τον Χριστό, «φτωχό πλανόδιο χειροτέχνη» ο οποίος έπαιζε το ρόλο του Μεσσία. Αλλά, ο Χριστός αυτή την επανάσταση που στρεφόταν κατά των Ρωμαίων, την μετέβαλε σε πνευματική και ηθική επανάσταση η οποία αποσκοπούσε στην ηθική ολόκληρου του κόσμου. (Ντίνα Τακάρη, 1983 : 176 - 177).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Σκοπός και στόχος της έρευνας

Σκοπός της επιστημονικής έρευνας είναι να δώσει απάντηση σε σημαντικά ερωτήματα με την εφαρμογή επιστημονικών μεθόδων.

Η απόφαση, αν ένα σημαντικό πρόβλημα χρειάζεται, μπορεί ή πρέπει να ερευνηθεί με επιστημονικές μεθόδους, είναι το πρώτο βήμα στην ερευνητική διαδικασία. Φυσικά υπάρχουν πολλά τέτοια προβλήματα (ερωτήματα) που μπορούν να λυθούν (απαντηθούν) χωρίς χρήση επιστημονικών διαδικασιών. Υπάρχουν άλλα σημαντικά προβλήματα που δεν μπορούν, ή δεν μπόρεσαν ως τώρα, να απαντηθούν με βάση την επιστημονική μέθοδο. Υπάρχουν όμως άλλα προβλήματα με τα οποία μπορεί να καταπιαστεί η επιστημονική έρευνα. Αυτό δεν σημαίνει ότι θα ληφθούν απαντήσεις και πολύ περισσότερο ικανοποιητικές ή οριστικές. Η έρευνα προσανατολίζεται στην αναζήτηση μπορεί να τις ανακαλύψει, μπορεί όχι. Τις πιο πολλές φορές η κοινωνική έρευνα καταλήγει στην δημιουργία νέων ερωτημάτων (προβλημάτων) ή την αναδιατύπωση των παλαιών (Φίλιας 1996: 17 - 18).

Η παρακάτω έρευνα, διερευνά τις αντιλήψεις και πεποιθήσεις των σπουδαστών / σπουδαστριών του Τμήματος Κοινωνικής εργασίας του Τ.Ε.Ι. Πάτρας των εξαμήνων Α' και ΣΤ' .

Σκοπός δεν είναι να καταγράψουμε έναν αριθμό Χριστιανών της Ορθόδοξης Εκκλησίας, που φοιτά στα τμήμα μας, αλλά να αντιληφθούμε τη σημερινή στάση των νέων απέναντι στην θρησκεία και εκκλησία. Με την προσκόμιση των ερωτηματολογίων στους σπουδαστές ο καθένας εκφράζει την άποψή του, χωρίς όμως να εγγυηθούμε την αντικειμενικότητα των απαντήσεών τους. Ωστόσο είμαστε υποχρεωμένες να παραθέσουμε και να επεξεργαστούμε τις απόψεις τους ως δεδομένα, χωρίς ίχνος προκατάληψης.

Το φαινόμενο της θρησκείας απασχολεί όλες τις ανθρώπινες ομάδες και όλο το ανθρώπινο είδος γενικά, και φυσικό είναι να απασχολεί και τους νέους. Επιλέξαμε αυτό το θέμα γνωρίζοντας ότι αφορά την κοινωνία μας,

ιδιαίτερα τους νέους το τελευταίο διάστημα, μετά την εκλογή του Αρχιεπισκόπου κ.κ. Χριστόδουλου όπου από την αρχή διαφάνηκε η αποδοχή του ως προς τους νέους. Αξίζει να σημειωθεί ότι τέτοιου είδους έρευνα δεν έχει πραγματοποιηθεί μέχρι στιγμής στο Τμήμα της Κοινωνικής Εργασίας του Τ.Ε.Ι. Πάτρας και ελπίζουμε να αποτελέσει έναυσμα σε επόμενους σπουδαστές για περαιτέρω έρευνα.

Διατύπωση παραμέτρων

Τα θέματα που απασχολούν τους νέους είναι πολλά και ποικίλα. Η νεότητα ήταν και είναι και σήμερα η ηλικία η οποία είναι γεμάτη με ερωτηματικά, απορίες, ανησυχίες, αγωνίες και προβληματισμούς. Όλα αυτά όμως μας είναι γνωστά γι' αυτό άλλωστε είναι προνόμιο το να είσαι νέος. Το σπουδαίο για τα θέματα και ζητήματα των νέων είναι να βρουν τη σωστή κατεύθυνση στην αντιμετώπισή τους, τον δρόμο που θα τους οδηγήσει στις ορθές λύσεις.

Έτσι, πολλοί νέοι αναζητούν λύσεις στους κόλπους της εκκλησίας. Με βάση αυτό η έρευνά μας επικεντρώνεται στα παρακάτω ερωτήματα :

1. Ποια είναι η κοινωνική προέλευση των σπουδαστών / στριών ;
2. Τέθηκαν ερωτήματα σχετικά με την πίστη, την προσευχή και την εκκλησία
3. Ποιες είναι οι στάσεις και αντιλήψεις των σπουδαστών στα σύγχρονα κοινωνικά θέματα που τους απασχολούν σε συνάρτηση με την εκκλησία;
4. Ποια είναι η άποψη των νέων για τις σχέσεις εκκλησίας - νέων και εκκλησίας – κράτους;
5. Διατυπώθηκαν στο τέλος ερωτήματα σχετικά με τους σύγχρονους προβληματισμούς των νέων γύρω από τις αξίες και την ηθική.

Το δείγμα της έρευνας

Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από σπουδαστές του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Τ.Ε.Ι. Πάτρας. Πιο συγκεκριμένα, οι ερωτηθέντες ήταν 89 σπουδαστές του Α' και ΣΤ' εξαμήνου.

Στο Α' εξάμηνο είχαμε 63 σπουδαστές και στο ΣΤ' 26. Πλην των 89 σπουδαστών υπήρξαν τρεις σπουδαστές εκ των οποίων η πρώτη αρνήθηκε να συμπληρώσει το ερωτηματολόγιο, η δεύτερη δήλωσε ότι είναι μάρτυρας του Ιεχωβά και η τελευταία δήλωσε άθεη. Το δείγμα προσεγγίστηκε στις αίθουσες διδασκαλίας του Τ.Ε.Ι.

Διεξαγωγή του ερωτηματολογίου της έρευνας

Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου έγινε ανώνυμα από τους / τις σπουδαστές/στριες κατά την διάρκεια μιας εκπαιδευτικής ώρας. Είχε προηγηθεί συνεννόηση με τους καθηγητές των επιλεγμένων μαθημάτων, η συνεργασία των οποίων ήταν πολύτιμη. Θα πρέπει να αναφερθεί ότι η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων έγινε με άψογο τρόπο εκ όλων των σπουδαστών / στριών των τμημάτων που επιλέξαμε.

Στη διάθεση των σπουδαστών, κατά την διάρκεια της συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων, για απορίες και διευκρινήσεις, βρισκόμασταν συνεχώς εκεί όπου και παραμείναμε.

Το ερωτηματολόγιο που διανεμήθει στους σπουδαστές απαρτίζεται από 36 ερωτήσεις κλειστού τύπου και ανοιχτού τύπου .

Πιο αναλυτικά, οι ερωτήσεις 1 - 6 αναφέρονται στα δημογραφικά χαρακτηριστικά, δηλαδή φύλο, εξάμηνο φοίτησης, τόπος καταγωγής, μορφωτικό επίπεδο γονέων και επάγγελμα του πατέρα. Οι ερωτήσεις 7 – 14 αναφέρονται στη συμμετοχή των σπουδαστών στα εκκλησιαστικά δρώμενα (εξομολόγηση, προσευχή, εκκλησιασμός κ.α.). Οι ερωτήσεις 15 – 17 αναφέρονται στην ελευθερία της πίστης. Οι ερωτήσεις 18 - 20 αναφέρονται στην συμμετοχή σπουδαστικών θρησκευτικών δραστηριοτήτων. Οι ερωτήσεις 21 - 31, αναφέρονται στην αντιμετώπιση διαφόρων θεμάτων των νέων από πλευράς εκκλησίας και κράτους. Οι ερωτήσεις 32 - 35 αναφέρονται στις στάσεις της εκκλησίας πάνω σε σύγχρονους προβληματισμούς των νέων.

Τέλος στην 36η ερώτηση αφήνεται ο σπουδαστής να θέσει δικές του προτάσεις για τρόπους με τους οποίους η εκκλησία μπορεί να βρεθεί πιο κοντά στους νέους.

Η μέθοδος της έρευνας

Η επεξεργασία των δεδομένων που συλλέξαμε από τα ερωτηματολόγια, πραγματοποιήθηκε από εμάς τις σπουδάστριες. Αρχικά κάναμε ποσοτική ανάλυση στα αποτελέσματα των απαντήσεων, κατόπιν προχωρήσαμε στην ποιοτική ανάλυση των δεδομένων. Υπήρξαν ερωτήσεις ανοιχτού τύπου όπως η 6η η οποία αναφέρεται στο επάγγελμα του πατέρα, και η 36η όπου σ' αυτή την ερώτηση ο σπουδαστής / στρια θέτει τις δικές του προτάσεις έτσι ώστε η εκκλησία να βρεθεί πιο κοντά στους νέους. Σε αυτές Τις ερωτήσεις έγινε κατηγοριοποίηση των δεδομένων ανάλογα με το ζητούμενο της κάθε ερώτησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Α. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ερώτηση 3

Κατάγεστε από : α) Πόλη

β) Κωμόπολη

γ) Χωριό

Περιοχή Καταγωγής	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
Πόλη	47	74,6	14	54	61	68,5
Κωμόπολη	5	7,9	6	23	11	12,3
Χωριό	11	17,5	6	23	17	19,2
	63	100,0	26	100,0	89	100,0

(Πίνακας 1)

Από τους 89 ερωτηθέντες, οι 61 (ποσοστό 68,5%) κατάγονται από πόλη. Οι 11 (ποσοστό 12,3%) κατάγονται από Κωμόπολη και οι 17 (ποσοστό 19,2%) κατάγονται από χωριό.

Πιο αναλυτικά, στο Α' εξάμηνο από τους 63 ερωτηθέντες, οι 47 (ποσοστό 74,6%) κατάγονται από πόλη, οι 5 (ποσοστό 7,9%) κατάγονται από κωμόπολη και οι 11 (ποσοστό 17,5%) κατάγονται από χωριό

Στο στ' εξάμηνο από τα 26 άτομα απάντησαν ότι οι 14 (ποσοστό 54%) κατάγονται από πόλη, οι 6 (ποσοστό 23%) κατάγονται από κωμόπολη και 6 (ποσοστό 23%) κατάγονται από χωριό(πίνακας 1).

Ερώτηση 4

Ο πατέρας σας έχει τελειώσει : Δημοτικό
Γυμνάσιο
Λύκειο
Ανώτατη Εκπαίδευση

Κάποια άλλη σχολή
Τίποτε από όλα αυτά

Επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
Δημοτικό	21	33,3	9	34,6	30	33,8
Γυμνάσιο	9	14,2	5	19,3	14	15,7
Λύκειο	14	22,3	4	15,4	18	20,2
Ανώτατη Εκπαίδευση	10	15,8	1	3,8	11	12,3
Κάποια άλλη σχολή	7	11,2	7	26,9	14	15,8
Τίποτε από όλα αυτά	2	3,2	0	0	2	2,2
	63	100,0	26	100,0	89	100,0

(Πίνακας 2)

Από τους 89 ερωτηθέντες, οι 30 (ποσοστό 33,8%) απάντησαν ότι ο πατέρας τους έχει τελειώσει το Δημοτικό. Οι 14 (ποσοστό 15,7%) απάντησαν ότι έχει τελειώσει Γυμνάσιο, οι 18 (ποσοστό 20,2%) ότι έχει τελειώσει το Λύκειο, οι 11 (ποσοστό 12,3%) ότι έχει τελειώσει Ανώτατη Εκπαίδευση, οι 14 (ποσοστό 15,8%) ότι έχει τελειώσει κάποια άλλη σχολή και 2 (ποσοστό 2,2%) δεν έχει τελειώσει τίποτε από όλα αυτά.

Αναλυτικότερα, στο Α' εξάμηνο απάντησαν 63 άτομα από τα οποία 21 (ποσοστό 33,3%) έχει τελειώσει το Δημοτικό. Οι 9 (ποσοστό 14,2%) έχει τελειώσει το Γυμνάσιο, οι 14 (ποσοστό 22,3%) έχει τελειώσει το Λύκειο, οι 10 (ποσοστό 15,8%) έχει τελειώσει Ανώτατη Εκπαίδευση, οι 7 (ποσοστό 11,2%) έχει τελειώσει κάποια άλλη σχολή και 2 (ποσοστό 3,2%) δεν έχει τελειώσει τίποτα από όλα αυτά.

Στο ΣΤ' εξάμηνο απάντησαν 26 άτομα από τα οποία 9 (ποσοστό 34,6%) έχει τελειώσει το Δημοτικό, οι 5 (ποσοστό 19,3%) έχει τελειώσει το Γυμνάσιο, οι 4 (ποσοστό 15,4%) έχει τελειώσει το Λύκειο, οι 1 (ποσοστό 3,8%) έχει τελειώσει Ανώτατη Εκπαίδευση, οι 7 (ποσοστό 26,9%) έχει τελειώσει κάποια άλλη σχολή. Ενώ δεν υπήρχε κανένα άτομο που να μην έχει τελειώσει τίποτε από όλα αυτά (πίνακας 2).

Ερώτηση 5

Η μητέρα σας έχει τελειώσει:

- Δημοτικό
- Γυμνάσιο
- Λύκειο
- Ανώτατη Εκπαίδευση
- Κάποια άλλη σχολή
- Τίποτε από όλα αυτά

Επίπεδο εκπαίδευσης της μητέρας	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
Δημοτικό	24	38	8	30,8	32	35,9
Γυμνάσιο	7	11,2	8	30,8	15	16,9
Λύκειο	19	30,2	7	27	26	29,3
Ανώτατη Εκπαίδευση	7	11,2	1	3,8	8	8,9
Κάποια άλλη σχολή	3	4,7	1	3,8	4	4,5
Τίποτε από όλα αυτά	3	4,7	1	3,8	4	4,5
	63	100,0	26	100,0	89	100,0

(Πίνακας 3)

Από τους 89 ερωτηθέντες, οι 32 (ποσοστό 35,9%) απάντησαν ότι η μητέρα τους έχει τελειώσει το Δημοτικό. Οι 15 (ποσοστό 16,9%) απάντησαν ότι έχει τελειώσει Γυμνάσιο, οι 26 (ποσοστό 29,3%) ότι έχει τελειώσει το Λύκειο, οι 8 (ποσοστό 8,9%) ότι έχει τελειώσει Ανώτατη Εκπαίδευση, οι 4 (ποσοστό 4,5%) ότι έχει τελειώσει κάποια άλλη σχολή και 4 (ποσοστό 4,5%) δεν έχει τελειώσει τίποτε από όλα αυτά.

Πιο αναλυτικά, στο Α' εξάμηνο απάντησαν 63 άτομα από τα οποία οι 24 (ποσοστό 38%) έχει τελειώσει το Δημοτικό, οι 7 (ποσοστό 11,2%) έχει τελειώσει το Γυμνάσιο, οι 19 (ποσοστό 30,2%) έχει τελειώσει το Λύκειο, οι 7 (ποσοστό 11,2%) έχει τελειώσει Ανώτατη Εκπαίδευση, οι 3 (ποσοστό 4,7%) έχει τελειώσει κάποια άλλη σχολή και 3 (ποσοστό 4,7%) δεν έχει τελειώσει τίποτα από όλα αυτά.

Στο ΣΤ' εξάμηνο απάντησαν 26 άτομα από τα οποία 8 (ποσοστό 30,8%) έχει τελειώσει το Δημοτικό, οι 8 (ποσοστό 30,8%) έχει τελειώσει το Γυμνάσιο, οι 7 (ποσοστό 27%) έχει τελειώσει το Λύκειο, 1 (ποσοστό 3,8%) έχει τελειώσει Ανώτατη Εκπαίδευση, 1 (ποσοστό 3,8%) έχει τελειώσει κάποια

άλλη σχολή και 1 ποσοστό 3,8%) δεν έχει τελειώσει τίποτε από όλα (πίνακας 3).

Ερώτηση 6

Αναφέρατε συγκεκριμένα το επάγγελμα του πατέρα σας.

Παρατήρηση: Η συγκεκριμένη ερώτηση είναι ανοιχτού τύπου και την κατηγοριοποιήσαμε ως εξής: Δημόσιος Υπάλληλος, Ιδιωτικός Υπάλληλος, Αγρότης, Συνταξιούχος, Ελεύθερος Επαγγελματίας Άλλο.

Επάγγελμα του Πατέρα	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
Δημόσιος Υπάλληλος	20	31,8	7	27	27	30,3
Ιδιωτικός Υπάλληλος	9	14,3	5	19,3	14	15,7
Αγρότης	5	7,9	4	15,3	9	10,2
Συνταξιούχος	2	3,1	1	3,8	3	3,3
Ελεύθερος Επαγγελματίας	27	42,9	7	27	34	38,3
Άλλο	0	0	2	7,6	2	2,2
	63	100,0	26	100,0	89	100,0

(Πίνακας 4)

Οι ερωτηθέντες στην παραπάνω ερώτηση ήταν 89, από τους οποίους οι 27 (ποσοστό 30,3%) απάντησαν ότι ο πατέρας τους εργάζεται ως Δημόσιος Υπάλληλος, οι 14 (ποσοστό 15,7%) εργάζεται ως Ιδιωτικός Υπάλληλος, οι 9 (ποσοστό 10,2%) εργάζεται ως Αγρότης, οι 3 (ποσοστό 3,3%) είναι συνταξιούχοι και 2 (ποσοστό 2,2%) ασχολούνται με κάτι άλλο.

Αναλυτικότερα στο Α' εξάμηνο απάντησαν 63 ερωτηθέντες, από τους οποίους οι 20 (ποσοστό 31,8%) εργάζεται ως Δημόσιος Υπάλληλος, οι 9 (ποσοστό 14,3%) εργάζεται ως Ιδιωτικός Υπάλληλος, οι 5 (ποσοστό 7,9%) εργάζεται ως Αγρότης, οι 2 (ποσοστό 3,1%) είναι συνταξιούχοι, οι 27 (ποσοστό 42,9%) είναι Ελεύθεροι Επαγγελματίες ενώ κανείς δεν εργάζεται σε κάποιον διαφορετικό τομέα από τους παραπάνω.

Στο ΣΤ' εξάμηνο απάντησαν 26 ερωτηθέντες από τους οποίους οι 7 (ποσοστό 27%) εργάζεται ως Δημόσιος Υπάλληλος, οι 5 (ποσοστό 19,3%) εργάζεται ως Αγρότης, 1 (ποσοστό 3,8%) είναι συνταξιούχος και 2 (ποσοστό 7,6) εργάζεται σε κάποιον άλλο τομέα (πίνακας 4).

Ερώτηση 7

Σε ποιο δόγμα (θρησκεία) ανήκετε;

Στην ερώτηση αυτή και οι 89 ερωτηθέντες απάντησαν ότι είναι χριστιανοί ορθόδοξοι. Σημειώνουμε ότι υπήρχαν 2 ερωτηθέντες από τις οποίες η μια απάντησε Άθεη και η άλλη ότι είναι Μάρτυρας του Ιεχωβά και αρνήθηκαν να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο που τους δόθηκε.

Ερώτηση 8

Προσεύχεστε;   Συχνά
   Σπάνια
   Ποτέ

Προσεύχεστε	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
Συχνά	42	66,7	16	61,5	58	65,1
Σπάνια	16	25,4	10	38,5	26	29,2
Ποτέ	5	7,9	0	0	5	5,7
	63	100,0	26	100,0	89	100,0

(Πίνακας 5)

Στην ερώτηση αν προσεύχονται οι σπουδαστές στο σύνολο και οι 89 απάντησαν. Οι 58 (ποσοστό 65,1%) απάντησαν συχνά, οι 26 (ποσοστό 29,2%) απάντησαν σπάνια και μόνο 5 (ποσοστό 5,7%) απάντησαν ότι δεν προσεύχονται ποτέ.

Πιο αναλυτικά, από τους 63 σπουδαστές του Α' εξαμήνου απάντησαν ότι: οι 42 (ποσοστό 66,7%) προσεύχονται συχνά, οι 16 (ποσοστό 25,4%) σπάνια και 5 (ποσοστό 7,9%) ποτέ.

Στο Στ' εξάμηνο από τους 26 απάντησαν ότι οι 16 (ποσοστό 61,5%) προσεύχονται συχνά, οι 10 (ποσοστό 38,5%) σπάνια ενώ κανείς δεν απάντησε ότι δεν προσεύχεται ποτέ (πίνακας 5).

Ερώτηση 9

Πιστεύετε ότι με την προσευχή αποκτάται τη δύναμη για να αντιμετωπίσετε τυχόν δυσκολίες της ζωής σας; ΝΑΙ ΟΧΙ

Πίστη της δύναμης της προσευχής	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
ΝΑΙ	54	85,7	23	88,5	77	86,5
ΟΧΙ	9	14,3	3	11,5	12	13,5
	63	100,0	26	100,0	89	100,0

(Πίνακας 6)

Από τους 89 ερωτηθέντες οι 77 (ποσοστό 86,5%) απάντησαν καταφατικά ότι η προσευχή βοηθά στην αντιμετώπιση δυσκολιών της ζωής, ενώ 12 (ποσοστό 13,5%) απάντησαν ότι με την προσευχή δεν πιστεύουν ότι αποκτούν δύναμη για να αντιμετωπίσουν τις τυχόν δυσκολίες της ζωής τους.

Πιο αναλυτικά στο Α' εξάμηνο απάντησαν 63 σπουδαστές από τους οποίους οι 54 (ποσοστό 85,7%) πιστεύουν στην δύναμη της προσευχής και 9 (ποσοστό 14,3%) δεν πιστεύουν στη δύναμή της.

Στο Στ' εξάμηνο απάντησαν 26 σπουδαστές από τους οποίους 23 (ποσοστό 88,5%) απάντησαν ναι και 3 (ποσοστό 11,5%) απάντησαν όχι (πίνακας 6).

Ερώτηση 10

Εκκλησιάζεστε: Συχνά
Σπάνια

Ποτέ

Εκκλησιάζεστε	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
Συχνά	16	25,4	5	19,2	21	23,6
Σπάνια	41	65	19	73,2	60	67,5
Ποτέ	6	9,6	2	7,6	8	8,9
	63	100,0	26	100,0	89	100,0

(Πίνακας 7)

Από τους 89 ερωτηθέντες, οι 21 (ποσοστό 23,6%) απάντησαν ότι εκκλησιάζονται συχνά, οι 60 (ποσοστό 67,5%) απάντησαν σπάνια και οι 8 (ποσοστό 8,9%) ποτέ.

Αναλυτικότερα, στο Α' εξάμηνο απάντησαν 63 σπουδαστές από τους οποίους οι 16 (ποσοστό 25,4%) απάντησαν ότι εκκλησιάζονται συχνά, οι 41 (ποσοστό 65%) σπάνια και 6 (ποσοστό 9,6%) ποτέ.

Στο ΣΤ' εξάμηνο από απάντησαν 26 σπουδαστές από τους οποίους οι 5 (ποσοστό 19,2%) απάντησαν ότι εκκλησιάζονται συχνά, οι 19 (ποσοστό 73,2%) σπάνια και 2 (ποσοστό 7,6%) ποτέ (πίνακας 7).

Ερώτηση 11

Εξομολογείστε;   Συχνά
    Σπάνια
    Ποτέ

Εξομολογείστε	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
Συχνά	8	12,7	1	3,8	9	10
Σπάνια	24	38,1	11	42,4	35	39,3
Ποτέ	31	49,2	14	53,8	45	50,5
	63	100,0	26	100,0	89	100,0

(Πίνακας 8)

Από τους 89 ερωτηθέντες, οι 9 (ποσοστό 10,2%) απάντησαν ότι εξομολογούνται συχνά, οι 35 (ποσοστό 39,3%) απάντησαν σπάνια και οι 45 (ποσοστό 50,5%) ποτέ.

Αναλυτικότερα, στο Α' εξάμηνο είχαμε 63 ερωτηθέντες σπουδαστές εκ των οποίων οι 8 (ποσοστό 12,7%) απάντησαν ότι εξομολογούνται συχνά, οι 24 (ποσοστό 38,1%) σπάνια και 31 (ποσοστό 49,2%) ποτέ.

Στο ΣΤ' εξάμηνο από είχαμε 26 ερωτηθέντες σπουδαστές εκ των οποίων 1 (ποσοστό 3,8%) απάντησε ότι εξομολογείται συχνά, οι 11 (ποσοστό 42,4%) σπάνια και 14 (ποσοστό 53,8%) ποτέ (πίνακας 8).

Ερώτηση 12

Μεταλαβαίνετε;   Συχνά
    Σπάνια
    Ποτέ

Μεταλαβαίνετε	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
Συχνά	14	22,3	4	15,4	18	20,2
Σπάνια	44	69,7	21	80,8	65	73
Ποτέ	5	8	1	3,8	6	6,8
	63	100,0	26	100,0	89	100,0

(Πίνακας 9)

Σε αυτή την ερώτηση είχαμε 89 ερωτηθέντες εκ των οποίων, οι 18 (ποσοστό 20,2%) απάντησαν ότι μεταλαβαίνουν συχνά, οι 65 (ποσοστό 73%) σπάνια και οι 6 (ποσοστό 6,8%) ποτέ.

Συγκεκριμένα, από το Α' εξάμηνο είχαμε 63 ερωτηθέντες σπουδαστές εκ των οποίων οι 14 (ποσοστό 22,3%) απάντησαν ότι μεταλαβαίνουν συχνά, 44 (ποσοστό 69,7%) σπάνια και 5 (ποσοστό 8%) ποτέ.

Από το Στ' εξάμηνο είχαμε 26 ερωτηθέντες εκ των οποίων 4 (ποσοστό 15,4%) απάντησαν ότι μεταλαβαίνουν συχνά, οι 21 (ποσοστό 80,8%) σπάνια και 1 (ποσοστό 53,8%) ποτέ (πίνακας 9).

Ερώτηση 13

Ανατρέχετε κατά καιρούς στην Αγία Γραφή; Συχνά
Σπάνια

Ποτέ

Ανάγνωση Αγίας Γραφής	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
Συχνά	3	4,7	1	3,8	4	4,4
Σπάνια	24	38,1	7	27	31	34,8
Ποτέ	36	57,2	18	69,2	54	60,6
	63	100,0	26	100,0	89	100,0

(Πίνακας 10)

Από τους 89 ερωτηθέντες, οι 4 (ποσοστό 4,4%) απάντησαν ότι ανατρέχουν στην Αγία Γραφή συχνά, οι 31 (ποσοστό 34,8%) σπάνια και 54 (ποσοστό 60,6%) ποτέ.

Συγκεκριμένα, από το Α' εξάμηνο είχαμε 63 ερωτηθέντες από τους οποίους οι 3 (ποσοστό 4,7%) απάντησαν ότι συχνά ανατρέχουν στην Αγία Γραφή, οι 24 (ποσοστό 38,1%) σπάνια και 36 (ποσοστό 57,2%) ποτέ.

Από το Στ' εξάμηνο από είχαμε 26 ερωτηθέντες από τους οποίους 1 (ποσοστό 3,8%) απάντησε ότι συχνά ανατρέχει στην Αγία Γραφή, 7 (ποσοστό 27%) σπάνια και 18 (ποσοστό 69,2%) ποτέ (πίνακας 10).

Ερώτηση 14

Πηγαίνατε στο παρελθόν κατηχητικό σχολείο; ΝΑΙ

Όχι

Μερικές Φορές

Παρακολούθηση Κατηχητικού Σχολείου	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
ΝΑΙ	30	47,6	18	69,4	48	53,9
ΟΧΙ	24	38,1	2	7,6	26	29,2
Μερικές Φορές	9	14,3	6	23	15	16,9
	63	100,0	26	100,0	89	100,0

(Πίνακας 11)

Από τους 89 ερωτηθέντες, οι 48 (ποσοστό 53,9%) απάντησαν ότι πήγαιναν στο παρελθόν κατηχητικό σχολείο, οι 26 (ποσοστό 29,2%) απάντησαν ότι δεν πήγαιναν καθόλου και οι (ποσοστό 16,9%) πήγαιναν μερικές φορές.

Αναλυτικότερα, στο Α' εξάμηνο απάντησαν 63 σπουδαστές εκ των οποίων οι 30 (ποσοστό 47,6%) απάντησαν ότι παρακολουθούσαν κατηχητικό σχολείο, οι 24 (ποσοστό 38,1%) δεν παρακολουθούσαν και 9 (ποσοστό 14,3% μερικές φορές.

Στο ΣΤ' εξάμηνο απάντησαν 26 σπουδαστές εκ των οποίων 18 (ποσοστό 69,4%) πήγαιναν στο παρελθόν κατηχητικό σχολείο, οι 2 (ποσοστό 7,6%) δεν πήγαιναν καθόλου και 6 (ποσοστό 23%) πήγαιναν μερικές φορές (πίνακας 11).

Ερώτηση 15

Πιστεύεται ότι υπάρχει πλήρης θρησκευτική ελευθερία στην Ελλάδα;

ΝΑΙ

Όχι

Δεν έχω γνώμη

Θρησκευτική Ελευθερία στην Ελλάδα	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
ΝΑΙ	32	50,7	10	38,5	42	47,1
ΟΧΙ	22	34,9	11	42,3	33	37

Δεν έχω γνώμη	9	14,4	5	19,2	14	15,9
	63	100,0	26	100,0	89	100,0

(Πίνακας 12)

Από τους 89 ερωτηθέντες, οι 42 (ποσοστό 47,1%) απάντησαν ότι υπάρχει θρησκευτική ελευθερία στην Ελλάδα, οι 33 (ποσοστό 37%) απάντησαν ότι δεν υπάρχει πλήρης θρησκευτική ελευθερία στην Ελλάδα ενώ οι 14 (ποσοστό 15,9%) δεν είχαν γνώμη.

Πιο αναλυτικά, στο Α' εξάμηνο είχαμε 63 ερωτηθέντες εκ των οποίων οι 32 (ποσοστό 50,7%) πιστεύουν ότι υπάρχει θρησκευτική ελευθερία στην Ελλάδα, οι 22 (ποσοστό 34,9%) δεν πιστεύουν ότι υπάρχει πλήρης θρησκευτική ελευθερία. Ενώ οι 9 (ποσοστό 14,4%) δεν είχαν γνώμη.

Στο ΣΤ' εξάμηνο είχαμε 26 ερωτηθέντες εκ των οποίων 10 (ποσοστό 38,5%) απάντησαν θετικά, οι 11 (ποσοστό 42,3%) απάντησαν αρνητικά, 5 (ποσοστό 19,2%) δεν είχαν γνώμη (πίνακας 12).

Ερώτηση 16

Αισθάνεστε ότι έχετε πιεστεί από το οικογενειακό σας περιβάλλον όσον αφορά το θρησκευτικό σας πιστεύω;

ΝΑΙ

Όχι

Δεν έχω γνώμη

Επιρροή από το οικογενειακό περιβάλλον	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
ΝΑΙ	10	15,9	1	3,8	11	12,3
ΟΧΙ	52	82,5	24	92,4	76	85,3
Δεν έχω γνώμη	1	1,6	1	3,8	2	2,4
	63	100,0	26	100,0	89	100,0

(Πίνακας 13)

Σε αυτή την ερώτηση είχαμε 89 ερωτηθέντες εκ των οποίων οι 11 (ποσοστό 12,3%) απάντησαν ότι πείστηκαν από το οικογενειακό τους περιβάλλον όσον αφορά το πιστεύω τους. Οι 76 (ποσοστό 85,3%) αρνήθηκαν ότι επηρεάστηκαν από το οικογενειακό τους περιβάλλον και 2 (ποσοστό 2,4%) δεν είχαν γνώμη.

Στο Α' Εξάμηνο είχαμε 63 ερωτηθέντες εκ των οποίων οι 10 (ποσοστό 15,9%) απάντησαν ότι επηρεάστηκαν από το οικογενειακό τους περιβάλλον, οι 52 (ποσοστό 82,5) δεν επηρεάστηκαν ενώ 1 (ποσοστό 1,6%) δεν είχε γνώμη.

Στο Στ' εξάμηνο είχαμε 26 ερωτηθέντες εκ των οποίων 1 (ποσοστό 3,8%) απάντησε ότι επηρεάστηκε, οι 24 (ποσοστό 92,4%) δεν επηρεάστηκε και 1 (ποσοστό 3,8%) δεν είχε γνώμη (πίνακας 13).

Ερώτηση 17

Πιστεύετε ότι στα Γυμνάσια στα Λύκεια πρέπει:

- A) Να διδάσκεται γενικά η φιλοσοφία και η ιστορία των θρησκειών;
- B) Να δίνεται εκμάθηση της επικρατούσας της χώρας μας θρησκείας;
- Γ) Να είναι προαιρετικό το οποιοδήποτε μάθημα θρησκειών;
- Δ) Να μην διδάσκεται το μάθημα των θρησκευτικών;

Το μάθημα των Θρησκευτικών στα Γυμνάσια και Λύκεια	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
<u>Διδαχή φιλοσοφίας και ιστορίας των θρησκειών</u>	30	47,6	18	69,3	48	53,9
Εκμάθηση της επικρατούσας θρησκείας	20	31,8	6	23,1	26	29,2

Προαιρετικό το μάθημα των Θρησκευτικών	13	20,6	2	7,6	15	16,9
Να μην διδάσκεται το μάθημα των Θρησκευτικών	0	0	0	0	0	0
	63	100,0	26	100,0	89	100,0

(Πίνακας 14)

Από τους 89 ερωτηθέντες οι 48 (ποσοστό 53,9%) απάντησαν ότι πρέπει να διδάσκεται γενικά η φιλοσοφία και η ιστορία των θρησκειών, οι 26 (ποσοστό 29,2%) απάντησαν ότι πρέπει να γίνεται εκμάθηση της επικρατούσας της χώρας μας θρησκεία, οι 15 (ποσοστό 16,9%) απάντησαν ότι πρέπει να είναι προαιρετικό το οποιοδήποτε μάθημα των θρησκευτικών, ενώ κανείς δεν απάντησε ότι δεν πρέπει να διδάσκεται το μάθημα των θρησκευτικών.

Πιο αναλυτικά, στο Α' εξάμηνο είχαμε 63 ερωτηθέντες εκ των οποίων οι 30 (ποσοστό 47,6%) απάντησαν ότι πρέπει να διδάσκεται γενικά η φιλοσοφία και η ιστορία των θρησκειών, οι 20 (ποσοστό 31,8%) απάντησαν ότι πρέπει να γίνεται εκμάθηση της επικρατούσας της χώρας μας θρησκείας, οι 13 (ποσοστό 20,6%) απάντησαν ότι πρέπει να είναι προαιρετικό το οποιοδήποτε μάθημα των θρησκευτικών, ενώ κανείς δεν απάντησε ότι δεν πρέπει να διδάσκεται το μάθημα των θρησκευτικών.

Στο Στ' εξάμηνο είχαμε 26 ερωτηθέντες, εκ των οποίων 18 (ποσοστό 69,3%) απάντησαν ότι πρέπει να διδάσκεται η φιλοσοφία και η ιστορία των θρησκειών, 6 (ποσοστό 23,1%) απάντησαν ότι πρέπει να γίνεται εκμάθηση της επικρατούσας θρησκείας μας, 2 (ποσοστό 7,6%) να είναι προαιρετικό το οποιοδήποτε μάθημα θρησκευτικών, ενώ κανείς δεν απάντησε ότι δεν πρέπει να διδάσκεται το μάθημα των θρησκευτικών (πίνακας 14).

Ερώτηση 18

Γνωρίζετε ότι υπάρχουν εθελοντικές σπουδαστικές ομάδες θρησκευτικών δραστηριοτήτων στο ΤΕΙ;

ΝΑΙ

Όχι

Δεν γνωρίζω

	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
ΝΑΙ	4	6,4	6	23,1	10	11,2
ΟΧΙ	59	93,6	20	76,9	79	88,8
	63	100,0	26	100,0	89	100,0

(Πίνακας 15)

Από τους 89 ερωτηθέντες οι 10 (ποσοστό 11,2%) απάντησαν ότι γνωρίζουν την ύπαρξη αυτών των ομάδων, οι 79 (ποσοστό 88,8) απάντησαν αρνητικά.

Αναλυτικότερα, στο Α' εξάμηνο, είχαμε 63 ερωτηθέντες, από τους οποίους οι 4 (ποσοστό 6,4%) απάντησαν θετικά, οι 59 (ποσοστό 93,6%) απάντησαν αρνητικά.

Στο ΣΤ' εξάμηνο είχαμε 26 ερωτηθέντες, από τους οποίους οι 6 (ποσοστό 23,1%) απάντησαν θετικά, οι 20 (ποσοστό 76,9%) απάντησαν αρνητικά (πίνακας 15).

Ερώτηση 19

Συμμετέχετε σε τέτοιου είδους ομάδες;

ΝΑΙ

Όχι

Συμμετοχή σε θρησκευτικές ομάδες του ΤΕΙ	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
ΝΑΙ	0	0	0	0	0	0
ΟΧΙ	63	100	26	100	89	100
	63	100,0	26	100,0	89	100,0

(Πίνακας 16)

Σε αυτήν την ερώτηση είχαμε 89 ερωτηθέντες εκ των οποίων οι 63 είναι του Α' εξαμήνου και οι 26 του ΣΤ' εξαμήνου. Όλοι οι παραπάνω απάντησαν πως δεν έχουν συμμετάσχει σε καμία θρησκευτική ομάδα του ΤΕΙ (πίνακας 16).

Ερώτηση 20

Έχετε παρακολουθήσει δραστηριότητες τέτοιου είδους ομάδες;

ΝΑΙ

Όχι

Παρακολούθηση τέτοιου είδους ομάδας	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
ΝΑΙ	0	0	0	0	0	0
ΟΧΙ	63	100	26	100	89	100
	63	100,0	26	100,0	89	100,0

(Πίνακας 17)

Και σε αυτήν την ερώτηση, όπως και στην προηγούμενη είχαμε 89 ερωτηθέντες εκ των οποίων οι 63 είναι του Α' εξαμήνου και οι 26 του ΣΤ' εξαμήνου. Όλοι οι παραπάνω απάντησαν πως δεν έχουν παρακολουθήσει τέτοιου είδους ομάδας (πίνακας 17).

Ερώτηση 21

Θεωρείται ότι η εκκλησία αντιμετωπίζει με κατανόηση τους προβληματισμούς των νέων;

	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
ΝΑΙ	25	39,6	6	23,2	0	34,8
ΟΧΙ	26	41,2	10	38,4	36	40,4
Δεν έχω γνώμη	12	19,2	10	38,4	22	24,8

	63	100,0	26	100,0	89	100,0
--	----	-------	----	-------	----	-------

(Πίνακας 18)

Από τους 89 ερωτηθέντες οι 31 (ποσοστό 34,8%) θεωρεί ότι η εκκλησία αντιμετωπίζει με κατανόηση τους προβληματισμούς των νέων, 36 (ποσοστό 40,4%) θεωρεί ότι η εκκλησία δεν αντιμετωπίζει με κατανόηση τους προβληματισμούς των νέων, και 22 (ποσοστό 24,8%) δεν είχαν γνώμη.

Συγκεκριμένα, στο Α' εξάμηνο, είχαμε 63 ερωτηθέντες από τους οποίους οι 25 (ποσοστό 39,6%) απάντησαν καταφατικά, οι 26 (ποσοστό 41,2%), ενώ οι 12 (ποσοστό 19,2%) απάντησαν ότι δεν είχαν γνώμη.

Στο ΣΤ' εξάμηνο όπου είχαμε 26 ερωτηθέντες, από τους οποίους οι 6 (ποσοστό 23,2%) θεωρεί ότι η εκκλησία αντιμετωπίζει με κατανόηση τους προβληματισμούς των νέων. Οι 10 (ποσοστό 38,4%) δεν πιστεύει πως η εκκλησία αντιμετωπίζει με κατανόηση τους προβληματισμούς των νέων, ενώ άλλοι 10 (ποσοστό 38,4%) δεν έχει γνώμη (πίνακας 18).

Ερώτηση 22

Έχετε υπόψη σας σε γενικές γραμμές το ζήτημα διαχωρισμού Εκκλησίας-Κράτους;

	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
ΝΑΙ	38	60,4	19	73,1	57	64,1
ΟΧΙ	25	39,6	7	26,9	32	35,9
	63	100,0	26	100,0	89	100,0

(Πίνακας 19)

Από τους 89 ερωτηθέντες, οι 57 (ποσοστό 64,1%) έχουν υπόψη τους το ζήτημα διαχωρισμού εκκλησίας-Κράτους, ενώ 32 (ποσοστό 35,9%) δεν το έχουν υπόψη τους.

Συγκεκριμένα από το Α' εξάμηνο όπου είχαμε 63 ερωτηθέντες οι 38 (ποσοστό 60,4%) το γνώριζαν, ενώ 25 (ποσοστό 39,6%) δεν το γνώριζαν.

Και από το Στ' εξάμηνο οι 19 (ποσοστό 73,1%) είχαν υπόψη τους το διαχωρισμό αυτό, ενώ 7 (ποσοστό 26,9%) απάντησαν αρνητικά (πίνακας 19).

Ερώτηση 23

Αν ναι, είστε υπέρ ή κατά του διαχωρισμού;

	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
ΥΠΕΡ	23	60,5	10	52,6	32	56,1
ΚΑΤΑ	15	39,5	9	47,4	25	43,9
	38	100,0	19	100,0	57	100,0

(Πίνακας 20)

Σε αυτήν την ερώτηση μας απάντησαν, συνολικά 57 σπουδαστές όπου οι 32 (ποσοστό 56,1%) είναι υπέρ του διαχωρισμού, ενώ 25 (ποσοστό 43,9%) είναι κατά.

Πιο συγκεκριμένα στο Α' εξάμηνο μας απάντησαν 38 σπουδαστές εκ των οποίων οι 23 (ποσοστό 60,5%) είναι υπέρ και 15 (ποσοστό 39,5%) είναι κατά.

Στο Στ' εξάμηνο είχαμε 19 σπουδαστές που μας απάντησαν, από τους οποίους οι 10 (ποσοστό 52,6%) απάντησαν ότι είναι υπέρ του διαχωρισμού αυτού και οι υπόλοιποι 9 (ποσοστό 47,4%) ότι είναι κατά (πίνακας 20).

Ερώτηση 24

Ποιος νομίζετε ότι είναι πιο κοντά στους νέους:

A) Εκκλησία

B) Κράτος

Γ) Και οι δύο ενδιαφέρονται

Δ) Κανείς δεν ενδιαφέρεται

	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%

<u>Εκκλησία</u>	20	31,7	4	15,4	24	26,9
Κράτος	5	8	3	11,5	8	8,9
Και οι δύο ενδιαφερόμενοι	12	19	10	38,5	22	24,7
Κανείς ενδιαφερόμενος	26	41,3	9	34,6	35	39,5
	63	100,0	26	100,0	89	100,0

(Πίνακας 21)

Συνολικά, μας απάντησαν 89 σπουδαστές, από τους οποίους 24 (ποσοστό 26,9%) οι οποίοι πίστευαν ότι η εκκλησία είναι πιο κοντά σε αυτούς, οι 8 (ποσοστό 8,9%) πίστευαν πως το κράτος είναι αυτό που είναι πιο κοντά τους, 22 (ποσοστό 24,7%) πίστευαν ότι και οι δύο ενδιαφέρονται, ενώ 35 (ποσοστό 39,5%) θεωρεί πως κανείς δεν ενδιαφέρεται.

Πιο συγκεκριμένα στο Α' εξάμηνο, είχαμε 63 σπουδαστές όπου οι 20 (ποσοστό 31,7%) πίστευαν ότι η εκκλησία είναι πιο κοντά στους νέους, οι 5 (ποσοστό 8%) πίστευαν ότι το κράτος είναι πιο κοντά στους νέους, οι 12 (ποσοστό 19%) θεωρούν ότι και οι δύο ενδιαφέρονται, ενώ 26 (ποσοστό 41,3%) πιστεύουν ότι κανείς δεν ενδιαφέρεται.

Στο Στ' εξάμηνο 26 σπουδαστές από τους οποίους οι 4 (ποσοστό 15,4%) θεωρούν ότι η εκκλησία είναι εκείνη που είναι πιο κοντά τους, οι 3 (ποσοστό 11,5%) πιστεύουν ότι το κράτος είναι πιο κοντά τους, οι 10 (ποσοστό 38,5%) θεωρούν ότι και το κράτος και η εκκλησία είναι κοντά τους. Ενώ 9 (ποσοστό 34,6%) πιστεύει ότι κανείς δεν ενδιαφέρεται (πίνακας 21).

Ερώτηση 25

Κρίνεται τις εμφανίσεις τους Αρχιεπισκόπου Χριστόδουλου στα μέσα μαζικής ενημέρωσης

A) Θετικές

B) Αρνητικές

Γ) Δεν έχω γνώμη

	Α' Εξάμηνο	ΣΤ' Εξάμηνο	Σύνολο
--	-------------------	--------------------	---------------

		%		%		%
Θετικές	38	60,3	16	61,6	54	60,6
Αρνητικές	8	12,6	5	19,2	13	14,6
Δεν έχω γνώμη	17	27,1	5	19,2	22	24,8
	63	100,0	26	100,0	89	100,0

(Πίνακας 22)

Από τους 89 σπουδαστές οι 54 (ποσοστό 60,6%) απάντησαν ότι κρίνουν θετικές τις εμφανίσεις του Αρχιεπισκόπου Χριστόδουλου στα Μ.Μ.Ε., οι 13 (ποσοστό 14,6%) τις κρίνουν αρνητικές, ενώ 22 (ποσοστό 24,8%) δεν έχει γνώμη.

Συγκεκριμένα, στο Α' εξάμηνο είχαμε 63 ερωτηθέντες όπου οι 38 (ποσοστό 60,3%) κρίνουν θετικές τις εμφανίσεις του Αρχιεπισκόπου, οι 8 (ποσοστό 12,6%) τις κρίνουν αρνητικές ενώ 17 (ποσοστό 27,1%) απάντησαν ότι δεν είχαν γνώμη.

Στο Στ' εξάμηνο είχαμε 26 ερωτηθέντες από τους οποίους οι 16 (ποσοστό 61,6%) απάντησε θετικά ως κράτος ως π[ρος τις εμφανίσεις τους Αρχιεπισκόπου, 5 (ποσοστό 19,2%) απάντησε αρνητικά, ενώ 5 (ποσοστό 19,2%) δεν είχε γνώμη (πίνακας 22).

Ερώτηση 26

Αν είχατε κάποιο σοβαρό προσωπικό πρόβλημα, θα απευθυνόσασταν:

- A) Στους γονείς
- B) Στον ιερέα
- Γ) Σε κάποιον φίλο/η
- Δ) Σε ψυχολόγο

Αυτή η ερώτηση απαντήθηκε με σειρά προτεραιότητας. Από τους 89 σπουδαστές στην πρώτη προτίμηση επέλεξαν, 40 (ποσοστό 45%) στους γονείς, 3 (ποσοστό 3,5%) στον ιερέα και 40 (ποσοστό 45%) κάποιον φίλο/η και 5 (ποσοστό 6,5%) τον ψυχολόγο. Στην δεύτερη προτίμηση επέλεξαν 34 (ποσοστό 38,2%) τους γονείς, 8 (ποσοστό 8,9%) στον ιερέα, 38 (ποσοστό 42,6%) κάποιον φίλο/η και 9 (ποσοστό 10,3%) τον ψυχολόγο. Στην Τρίτη προτίμηση επέλεξαν 10 (ποσοστό 11,2%) τους γονείς, 24 (ποσοστό 26,9%)

τον ιερέα, 19 ποσοστό 10,3%) κάποιον φίλο/η και 46 (ποσοστό 51,6%) τον ψυχολόγο. Στην τέταρτη προτίμηση επέλεξαν, 5 (ποσοστό 6,6%) τους γονείς, 54 (ποσοστό 60,6%) τον ιερέα, 2 (ποσοστό 3,4%) κάποιον φίλο/η και 26 (ποσοστό 29,4%) τον ψυχολόγο.

Πιο αναλυτικά ακόμα στο Α' εξάμηνο είχαμε 63 σπουδαστές από τους οποίους στην πρώτη προτίμηση επέλεξαν 28 (ποσοστό 44,5%) τους γονείς, 3 (ποσοστό 4,7%) τον ιερέα, 27 (ποσοστό 42,8%) κάποιον φίλο/η και 4 (ποσοστό 6,3%) τον ψυχολόγο. Στη δεύτερη προτίμηση επέλεξαν, 23 (ποσοστό 36,5%) τους γονείς, 7 (ποσοστό 11%) τον ιερέα, 26 (ποσοστό 41,2%) κάποιον φίλο/η και 7 (ποσοστό 11,4%) τον ψυχολόγο. Στην Τρίτη προτίμηση επέλεξαν 7 (ποσοστό 11%) τους γονείς, 19 (ποσοστό 30%) τον ιερέα, 8 (ποσοστό 12,6%) κάποιον φίλο/η και 29 (ποσοστό 35,7%) τον ψυχολόγο. Στην τέταρτη προτίμηση επέλεξαν 5 (ποσοστό 8%) τους γονείς, 34 (ποσοστό 54,3%) τον ιερέα, 2 (ποσοστό 3,4%) κάποιον φίλο/η και 22 (ποσοστό 35,8%) τον ψυχολόγο.

Στο Στ' εξάμηνο είχαμε 26 σπουδαστές από τους οποίους στην πρώτη προτίμηση επέλεξαν, 12 (ποσοστό 46,2%) τους γονείς, κανείς δεν επέλεξε στην πρώτη προτίμηση τον ιερέα, 13 (ποσοστό 50%) κάποιον φίλο και 1 (ποσοστό 3,8%) τον ψυχολόγο. Στη δεύτερη προτίμηση επέλεξαν, 11 (ποσοστό 42,3%) τους γονείς, 1 (ποσοστό 3,8%) τον ιερέα, 12 (ποσοστό 46,3%) κάποιον φίλο και 2 (ποσοστό 7,6%) τον ψυχολόγο. Στην Τρίτη προτίμηση επέλεξαν, 3 (ποσοστό 11,5%) τους γονείς, 5 (ποσοστό 19,2%) τον ιερέα, 1 (ποσοστό 3,8%) κάποιον φίλο και 17 (ποσοστό 65,5%) τον ψυχολόγο. Στην τέταρτη προτίμηση επέλεξαν, 20 (ποσοστό 77%) τον ιερέα, 6 (ποσοστό 23%) τον ψυχολόγο ενώ κανείς δεν επέλεξε στην τέταρτη προτίμηση τους γονείς ή κάποιον φίλο/η.

Ερώτηση 27

Πιστεύετε ότι υπάρχει συνεργασία μεταξύ Κράτους και Εκκλησίας, ως προς την επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων;

ΝΑΙ

Όχι

Δεν γνωρίζω

	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
ΝΑΙ	11	17,5	5	19,2	16	17,9
ΟΧΙ	32	50,7	14	53,8	46	51,6
Δεν γνωρίζω	20	31,8	7	27	27	30,5
	63	100,0	26	100,0	89	100,0

(Πίνακας 23)

Από τους 89 ερωτηθέντες οι 16 (ποσοστό 17,9%) απάντησαν πως πιστεύει ότι υπάρχει συνεργασία μεταξύ κράτους και εκκλησίας, 46 (ποσοστό 51,6%) ότι δεν το πιστεύει, ενώ 27 (30,5%) δεν γνώριζε.

Πιο συγκεκριμένα, στο Α' εξάμηνο είχαμε 63 σπουδαστές από τους οποίους οι 11 (ποσοστό 17,5%) μας απάντησε ότι πιστεύει στην συνεργασία μεταξύ κράτους και εκκλησίας, οι 32 (ποσοστό 50,7%) δεν το πίστευαν, ενώ 20 (ποσοστό 31,8%) δεν γνώριζαν για το θέμα.

Στο ΣΤ' εξάμηνο είχαμε 26 ερωτηθέντες όπου οι 5 (ποσοστό 19,2) πιστεύει ότι υπάρχει συνεργασία 14 (ποσοστό 53,8%) δεν το πιστεύει, ενώ 7 (ποσοστό 27%) δεν γνωρίζει (πίνακας 23).

Ερώτηση 28

Πιστεύετε ότι η εκκλησία στηρίζει ηθικά τα άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα;

ΝΑΙ

Όχι

Δεν γνωρίζω

	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
ΝΑΙ	32	50,7	1	57,6	47	52,8
ΟΧΙ	6	9,5	6	23,2	12	13,4
Δεν γνωρίζω	25	39,8	5	19,2	30	33,8

	63	100,0	26	100,0	89	100,0
--	----	-------	----	-------	----	-------

(Πίνακας 24)

Από τους 89 σπουδαστές οι 47 (ποσοστό 52,8%) πιστεύουν ότι η εκκλησία στηρίζει ηθικά τα άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα, οι 12 (ποσοστό 13,4%) ότι δεν το πιστεύουν, και 30 (ποσοστό 33,8%) δεν γνωρίζουν.

Συγκεκριμένα, στο Α' εξάμηνο είχαμε 63 ερωτηθέντες, εκ των οποίων οι 32 (ποσοστό 50,7%) πιστεύουν ότι η εκκλησία στηρίζει ηθικά τα άτομα, 6 (ποσοστό 9,5%) δεν το πίστευαν, ενώ 25 (ποσοστό 39,8%) δεν γνώριζαν .

Στο ΣΤ' εξάμηνο είχαμε 26 σπουδαστές από τους οποίους οι 15 (ποσοστό 57,6%) πιστεύει πως η εκκλησία στηρίζει ηθικά τα άτομα που το έχουν ανάγκη, 6 (ποσοστό 23,2%) δεν το πιστεύει, ενώ 5 (ποσοστό 19,2%) δεν γνωρίζει (πίνακας 24).

Ερώτηση 29

Πιστεύεται ότι η εκκλησία στηρίζει οικονομικά και υλικά τα άτομα που βρίσκονται σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης;

ΝΑΙ

Όχι Δεν γνωρίζω

	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
ΝΑΙ	40	63,4	20	77	60	67,4
ΟΧΙ	8	12,6	3	11,5	11	12,3
Δεν γνωρίζω	15	24	3	11,5	18	20,3
	63	100,0	26	100,0	89	100,0

(Πίνακας 25)

Από τους 89 ερωτηθέντες οι 60 (ποσοστό 67,4%) πιστεύουν ότι η εκκλησία στηρίζει οικονομικά και υλικά τα άτομα που βρίσκονται σε

περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης, οι 11 (ποσοστό 12,3%) δεν το πιστεύουν, και οι 18 (ποσοστό 20,3%) δεν γνωρίζουν.

Πιο συγκεκριμένα, στο Α' εξάμηνο είχαμε 63 ερωτηθέντες όπου 40 (ποσοστό 63,4%) πιστεύουν ότι η εκκλησία στηρίζει και οικονομικά και υλικά σε έκτακτες περιπτώσεις ανάγκης, 8 (ποσοστό 12,6%) δεν το πιστεύουν, και 15 (ποσοστό 24%) δεν γνωρίζει.

Στο ΣΤ' εξάμηνο είχαμε 26 ερωτηθέντες εκ των οποίων 20 (ποσοστό 77%) πιστεύουν ότι η εκκλησία στηρίζει οικονομικά και υλικά, 3 (ποσοστό 11,5%) δεν το πιστεύουν, ενώ 3 (ποσοστό 11,5%) δεν γνωρίζουν (πίνακας 25).

Ερώτηση 30

Νομίζετε ότι οι ιερείς πρέπει να δέχονται οικονομική ενίσχυση για τα μυστήρια της εκκλησίας;

ΝΑΙ

Όχι

Δεν έχω γνώμη

	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
ΝΑΙ	5	7,9	1	3,8	6	6,7
ΟΧΙ	52	82,5	22	84,6	74	83,1
Δεν έχω γνώμη	6	9,6	3	11,6	9	10,2
	63	100,0	26	100,0	89	100,0

(Πίνακας 26)

Από τους 89 σπουδαστές 6 (ποσοστό 6,7%) μας απάντησε ότι οι ιερείς πρέπει να δέχονται οικονομική ενίσχυση, 74 (ποσοστό 83,1%) ότι δεν πρέπει, ενώ 9 (ποσοστό 10,2%) δεν γνώριζαν.

Πιο συγκεκριμένα, στο Α' εξάμηνο είχαμε 63 ερωτηθέντες εκ των οποίων οι 5 (ποσοστό 7,9%) πιστεύουν πως πρέπει οι ιερείς να δέχονται οικονομική ενίσχυση, 52 (ποσοστό 82,5%) δεν το πιστεύουν, ενώ 6 (ποσοστό 9,6%) δεν είχαν γνώμη.

Στο Στ' εξάμηνο είχαμε 26 ερωτηθέντες από τους οποίους 1 (ποσοστό 3,8%) έκρινε σωστό να ενισχύονται οι ιερείς οικονομικά, 22 (ποσοστό 84,6%) απάντησαν όχι ότι δεν πρέπει να την δέχονται οι ιερείς την ενίσχυση, ενώ 3 (ποσοστό 11,6%) δεν είχαν γνώμη (πίνακας 26).

Ερώτηση 31

Συμφωνείτε με την άποψη της εκκλησίας πως οι πιστοί πρέπει να παρουσιάζονται «ευπρεπώς» ενδεδυμένοι στα μυστήρια της εκκλησίας;

ΝΑΙ

Όχι

Δεν έχω γνώμη

	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
ΝΑΙ	42	66,7	17	65,4	59	66,4
ΟΧΙ	16	25,3	7	26,9	23	25,8
Δεν έχω γνώμη	5	8	1	7,6	7	7,8
	63	100,0	26	100,0	89	100,0

(Πίνακας 27)

Από τους 89 σπουδαστές, οι 59 (ποσοστό 66,4%) πιστεύουν με την άποψη της εκκλησίας πως οι πιστοί πρέπει να παρουσιάζονται «ευπρεπώς» ενδεδυμένοι, 23 (ποσοστό 25,8%) δεν συμφωνούν με αυτήν την άποψη, ενώ 7 (ποσοστό 7,8%) δεν είχαν γνώμη.

Αναλυτικότερα, στο Α' εξάμηνο είχαμε 63 ερωτηθέντες από τους οποίους οι 42 (ποσοστό 66,7%) συμφωνούν με αυτή την άποψη, 16 (ποσοστό 25,3%) δεν συμφωνούν, ενώ 5 (ποσοστό 8%) δεν είχαν γνώμη.

Στο Στ' εξάμηνο είχαμε 26 ερωτηθέντες εκ των οποίων 17 (ποσοστό 65,4%) απάντησαν ναι, 7 (ποσοστό 26%) απάντησαν όχι, ενώ 1 (ποσοστό 7,6%) δεν είχε γνώμη (πίνακας 27).

Ερώτηση 32

Πιστεύετε ότι σωστά η εκκλησία κατακρίνει προγαμιαίες σχέσεις;

ΝΑΙ

Όχι

Δεν έχω γνώμη

	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
ΝΑΙ	11	17,4	5	19,2	16	17,9
ΟΧΙ	41	65,2	20	77	61	68,6
Δεν έχω γνώμη	11	17,4	1	3,8	12	13,5
	63	100,0	26	100,0	89	100,0

(Πίνακας 28)

Από τους 89 ερωτηθέντες, οι 16 (ποσοστό 17,9%) απάντησαν θετικά όσον αφορά αν σωστά η εκκλησία κατακρίνει τις προγαμιαίες σχέσεις, 61 (ποσοστό 68,6%) απαντά αρνητικά, ενώ 12 (ποσοστό 13,5%) δεν είχαν γνώμη.

Συγκεκριμένα, στο Α' εξάμηνο είχαμε 63 ερωτηθέντες όπου 11 (ποσοστό 17,4%) πιστεύει ότι σωστά κατακρίνει τις προγαμιαίες σχέσεις, 41 (ποσοστό 65,2%) δεν το πιστεύει, ενώ 11 (ποσοστό 17,4%) δηλώνει πως δεν έχει γνώμη.

Στο ΣΤ' εξάμηνο είχαμε 26 ερωτηθέντες εκ των οποίων 5 (ποσοστό 19,2%) είναι θετικοί, 20 (ποσοστό 77%) είναι αρνητικοί, ενώ 1 (ποσοστό 3,8%) δηλώνει ότι δεν έχει γνώμη (πίνακας 28).

Ερώτηση 33

Γνωρίζετε την στάση της εκκλησίας απέναντι στο θέμα της ομοφυλοφιλίας;

ΝΑΙ

Όχι

Δεν γνωρίζω

	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
ΝΑΙ	31	49,2	15	57,6	46	51,7
ΟΧΙ	17	26,9	5	19,2	22	24,8
Δεν γνωρίζω	15	23,9	6	23,2	21	23,5
	63	100,0	26	100,0	89	100,0

(Πίνακας 29)

Από τους 89 ερωτηθέντες, 46 (ποσοστό 54,7%) απάντησαν ότι γνωρίζουν τη στάση της εκκλησίας απέναντι στο θέμα της ομοφυλοφιλίας, 22 (ποσοστό 24,8%) δεν το γνωρίζουν, ενώ 21 (ποσοστό 23,5%) δεν γνώριζαν για το θέμα.

Συγκεκριμένα, στο Α' εξάμηνο είχαμε 63 ερωτηθέντες όπου 31 (ποσοστό 49,2%) γνώριζαν τη στάση της εκκλησίας πάνω στο θέμα της ομοφυλοφιλίας, 17 (ποσοστό 26,9%) δεν τη γνώριζαν, ενώ 15 (ποσοστό 23,9%) δήλωσαν ότι δεν γνώριζαν το θέμα.

Στο ΣΤ' εξάμηνο είχαμε 26 ερωτηθέντες εκ των οποίων οι 15 (ποσοστό 57,6%) δήλωσαν ότι γνώριζαν τη στάση της εκκλησίας, 5 (ποσοστό 19,2%) ότι δεν γνωρίζουν για την στάση της, ενώ 6 (ποσοστό 23,2%) δεν γνώριζαν για το θέμα (πίνακας 29).

Ερώτηση 34

Αν απαντήσατε ΝΑΙ στην προηγούμενη ερώτηση πως κρίνετε τη στάση αυτή;

Συμφωνώ

Διαφωνώ

Δεν έχω γνώμη

	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%

Συμφωνώ	6	19,3	5	33,3	11	23,9
Διαφωνώ	15	48,3	6	40	21	45,6
Δεν έχω γνώμη	10	32,4	4	26,7	14	23,95
	31	100,0	15	100,0	46	100,0

(Πίνακας 30)

Από τους 46 ερωτηθέντες, οι 11 (ποσοστό 23,9%) απάντησαν ότι συμφωνούν με τη στάση αυτή, 21 (ποσοστό 45,6%) απάντησαν ότι διαφωνούν, ενώ 14 (ποσοστό 23,9%) δεν είχαν γνώμη.

Συγκεκριμένα, στο Α' εξάμηνο είχαμε 31 ερωτηθέντες εκ των οποίων 6 (ποσοστό 19,3%) συμφωνούν με αυτή την στάση, 15 (ποσοστό 48,3%) διαφωνούν, ενώ 10 (ποσοστό 32,4%) δεν έχουν γνώμη.

Στο ΣΤ' εξάμηνο είχαμε 26 ερωτηθέντες εκ των οποίων 5 (ποσοστό 33,3%) συμφωνούν, 6 (ποσοστό 40%) διαφωνούν, ενώ 4 (ποσοστό 26,7%) δεν έχουν γνώμη (πίνακας 30).

Ερώτηση 35

Συμφωνείτε με την άποψη της εκκλησίας εναντίον των μεθόδων αντισύλληψης;

ΝΑΙ

Όχι

Δεν έχω γνώμη

	Α' Εξάμηνο		ΣΤ' Εξάμηνο		Σύνολο	
		%		%		%
ΝΑΙ	8	12,6	6	23,2	14	15,7
ΟΧΙ	42	66,7	16	61,5	58	65,1
Δεν έχω γνώμη	13	20,7	4	15,3	17	19,2
	63	100,0	26	100,0	89	100,0

(Πίνακας 31)

Από τους 89 ερωτηθέντες, 14 (ποσοστό 15,7%) απάντησαν θετικά, 58 (ποσοστό 65,1%) απάντησαν αρνητικά, ενώ 17 (ποσοστό 19,2%) δεν είχαν γνώμη.

Συγκεκριμένα, στο Α' εξάμηνο είχαμε 63 ερωτηθέντες όπου 8 (ποσοστό 12,6%) απάντησαν ότι συμφωνούν με την άποψη της εκκλησίας εναντίων των μεθόδων αντισύλληψης, 42 (ποσοστό 66,7%) δεν συμφωνούν, ενώ 13 (ποσοστό 20,7%) δεν είχαν γνώμη.

Στο Στ' εξάμηνο είχαμε 26 ερωτηθέντες όπου 6 (ποσοστό 23,2%) απάντησαν θετικά, 16 (ποσοστό 61,5%) απάντησαν αρνητικά, ενώ 4 (ποσοστό 13,3%) δεν είχαν γνώμη(πίνακας 31).

Ερώτηση 36

Μπορείτε να θέσετε κάποιες προτάσεις έτσι ώστε η εκκλησία να βρεθεί πιο κοντά στους νέους;

A) σχέση εκκλησίας με τους νέους

B) εικόνα της εκκλησίας προς τα έξω

Σε αυτήν την ερώτηση κατηγοριοποιήσαμε τις προτάσεις στις εξής κατηγορίες: 1)Αποδοχή των νέων όπως είναι (εμφάνιση, αντιλήψεις κ.α.), 2) Διάλογος και επικοινωνία μεταξύ των εκπροσώπων της εκκλησίας και των νέων, 3) Εκσυγχρονισμός της εκκλησίας (ιδεών, Αγία Γραφή στη Δημοτική, αντιλήψεις), 4) Σωστή επιλογή των ιερέων (μορφωτικό επίπεδο, συμπεριφορά κ.ά.)

Από τους 80 ερωτηθέντες που δόθηκαν και ερωτηματολόγια μόνο οι 54 έθεσαν προτάσεις. Η πρώτη κατηγορία συμπεριλαμβάνει 14 σπουδαστές (ποσοστό 25,9%), η δεύτερη κατηγορία 15 σπουδαστές (ποσοστό 27,8%), η Τρίτη κατηγορία 17 σπουδαστές (ποσοστό 31,5%) και η τέταρτη κατηγορία 8 σπουδαστές (ποσοστό 14,8%).

Αναλυτικότερα, στο Α' εξάμηνο από τους 63 σπουδαστές απάντησαν οι 36. Η πρώτη κατηγορία συμπεριλαμβάνει 10 σπουδαστές (ποσοστό 27,7%), στην δεύτερη κατηγορία 11 σπουδαστές (ποσοστό 30,5%), στην Τρίτη κατηγορία 9 σπουδαστές (ποσοστό 25%) και στην τέταρτη κατηγορία 6 σπουδαστές (ποσοστό 16,8%).

Στο Στ' εξάμηνο από τους 26 σπουδαστές απάντησαν οι 18. Η πρώτη κατηγορία συμπεριλαμβάνει 4 σπουδαστές (ποσοστό 22,2%), η δεύτερη κατηγορία 4 σπουδαστές (ποσοστό 22,4%), η Τρίτη κατηγορία 8 σπουδαστές (ποσοστό 44,4%) και η τέταρτη κατηγορία 2 σπουδαστές (ποσοστό 11,2%).

B. ΣΥΓΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

1. Σχέση καταγωγής σπουδαστή/τριας με συμμετοχή σε κατηχητικό σχολείο

Στις ερωτήσεις 3 και 14 έγινε σύγκριση για να διαπιστωθεί αν επηρεάζει ο τόπος καταγωγής τη συμμετοχή των παιδιών σε κατηχητικό σχολείο.

Συγκεκριμένα στο Α' εξάμηνο έχουμε 47 σπουδαστές/τριες τα οποία προέρχονται από πόλη. Οι 21 (ποσοστό 44,6%) έχουν συμμετάσχει σε κατηχητικό σχολείο, 19 (ποσοστό 40,6%) δεν έχουν συμμετάσχει και 7 (ποσοστό 14,8%) έχει συμμετάσχει μερικές φορές. Από Κωμόπολη προέρχονται 5 σπουδαστές/τριες από τους οποίους οι 4 (ποσοστό 80%) έχει συμμετάσχει σε κατηχητικό σχολείο, 1 (ποσοστό 20%) δεν έχει συμμετάσχει. Ενώ δεν έχει βρεθεί σπουδαστής/τρια να έχει συμμετάσχει έστω και μερικές φορές. Από προέρχονται 11 σπουδαστές/τριες από τους οποίους 5 (ποσοστό 45,4%) έχουν συμμετάσχει σε κατηχητικό σχολείο, 4 (ποσοστό 36,3%) δεν έχουν συμμετάσχει και 2 (ποσοστό 18,3%) έχουν συμμετάσχει μερικές φορές.

Στο Στ' εξάμηνο έχουμε 14 σπουδαστές/τριες από τους οποίους οι 10 (ποσοστό 71,4%) έχουν συμμετάσχει σε κατηχητικό σχολείο, 1 (ποσοστό 7,1%) δεν έχει συμμετάσχει και 3 (ποσοστό 21,5%) έχει συμμετάσχει μερικές φορές. Από Κωμόπολη έχουμε 6 σπουδαστές/τριες από τους οποίους 4 (ποσοστό 66,7%) έχουν συμμετάσχει σε κατηχητικό σχολείο, 1 (ποσοστό 16,7%) δεν έχει συμμετάσχει και 1 (ποσοστό 16,6%) έχει συμμετάσχει έχει συμμετάσχει μερικές φορές. Από χωριό έχουμε 6 σπουδαστές/τριες από τους οποίους 4 (ποσοστό 66,7%) έχουν συμμετάσχει σε κατηχητικό σχολείο και 2 (ποσοστό 33,3%) έχει συμμετάσχει μερικές φορές. Ενώ δεν έχει βρεθεί κανείς που να μην έχει συμμετάσχει.

Τόπος καταγωγής

Συχνότητα Συμμετοχής	Α' Εξάμηνο						Στ' Εξάμηνο					
	Πόλη		Κωμόπολη		Χωριό		Πόλη		Κωμόπολη		Χωριό	
	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%
ΝΑΙ	21	44,6	4	80	5	45,4	10	71,4	4	66,7	4	66,7
ΟΧΙ	19	40,6	2	20	4	36,3	1	7,1	1	16,7	0	0
Μερικές φορές	7	14,8	0	0	2	18,3	3	21,5	1	16,7	2	33,3

2. Πίστη στη δύναμη της προσευχής

Στις ερωτήσεις 8 και 9, βλέπουμε πόσοι από τους σπουδαστές/τριες που προσεύχονται πιστεύουν πως αποκτούν δύναμη για να αντιμετωπίσουν τυχόν δυσκολίες στη ζωή τους.

Στο Α' εξάμηνο αυτοί που προσεύχονται συχνά είναι 40 και όλοι (ποσοστό 100%) πιστεύουν στη δύναμη της προσευχής. Οι 18 απάντησαν ότι προσεύχονται σπάνια από τους οποίους οι 16 (ποσοστό 88,8%) πιστεύουν στη δύναμη της προσευχής, ενώ 2 (ποσοστό 11,2%) δεν πιστεύουν στη δύναμή της. Οι 5 απάντησαν ότι δεν προσεύχονται ποτέ και επίσης δεν πιστεύουν στην δύναμη της προσευχής (ποσοστό 100%).

Στο Στ' εξάμηνο, οι 17 σπουδαστές/τριες προσεύχονται συχνά από τους οποίους οι 16 (ποσοστό 91,1%) πιστεύουν στη δύναμη της προσευχής και 1 (ποσοστό 5,9%) δεν πιστεύει στη δύναμη της προσευχής. Οι 9 απάντησαν ότι προσεύχονται σπάνια από τους οποίους οι 7 (ποσοστό 77,7%) πιστεύουν στη δύναμη της προσευχής και 2 (ποσοστό 22,3%) δεν πιστεύει. Κανείς δεν απάντησε ότι δεν προσεύχεται ποτέ.

Συχνότητα προσευχής

Πίστη στη δύναμη της προσευχής	Α' Εξάμηνο						Στ' Εξάμηνο					
	ΝΑΙ		ΟΧΙ		Δεν γνωρίζω		ΝΑΙ		ΟΧΙ		Δεν γνωρίζω	
	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%
ΝΑΙ	40	100	16	88,8	0	0	16	94,1	7	77,7	0	0

ΟΧΙ	0	0	2	11,2	5	100	1	5,19	2	22,3	0	0
-----	---	---	---	------	---	-----	---	------	---	------	---	---

3. Σχέση εξομολόγησης και Θεία Μετάληψης

Στις ερωτήσεις 11 και 12 γίνεται σύγκριση αν πριν τη Θεία Μετάληψη έχει προηγηθεί εξομολόγηση.

Στο Α' εξάμηνο εξομολογούνται συχνά οι 8 από τους οποίους οι 6 (ποσοστό 75%) μεταλαβαίνουν συχνά, οι 2 (ποσοστό 25%) σπάνια ενώ κανείς δεν απάντησε ότι ποτέ δεν μεταλαβαίνει. Οι 24 εξομολογούνται σπάνια από τους οποίους, 1 (ποσοστό 4,1%) μεταλαβαίνει συχνά, 23 (ποσοστό 95,9%) σπάνια ενώ κανείς δεν απάντησε ότι δεν μεταλαβαίνει ποτέ. Οι 31 δεν εξομολογούνται ποτέ από τους οποίους οι 5 (ποσοστό 16,2%) μεταλαβαίνουν συχνά, 19 (ποσοστό 61,3%) σπάνια και 7 (ποσοστό 22,5%) ποτέ.

Στο Στ' εξάμηνο 1 εξομολογείται συχνά όπου και μεταλαβαίνει (ποσοστό 100%). Οι 10 εξομολογούνται σπάνια από τους οποίους 1 (ποσοστό 10%) μεταλαβαίνει σπάνια, 9 (ποσοστό 90%) σπάνια. Στην κατηγορία «ποτέ» δεν απάντησε κανείς. Οι 15 ποτέ δεν εξομολογούνται από τους οποίους οι 2 (ποσοστό 13,4%) μεταλαβαίνει συχνά, οι 12 (ποσοστό 80%) σπάνια και 1 (ποσοστό 6,6%) δεν μεταλαβαίνει ποτέ.

Συχνότητα εξομολόγησης

Συχνότητα Θείας Μετάληψης	Α' Εξάμηνο						Στ' Εξάμηνο					
	Συχνά		Σπάνια		Ποτέ		Συχνά		Σπάνια		Ποτέ	
	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%
Συχνά	6	75	1	4,1	5	16,2	1	100	1	10	2	13,4
Σπάνια	2	25	23	95,9	19	61,3	0	0	9	90	12	80
Ποτέ	0	0	0	0	7	22,5	0	0	0	0	1	6,6

4. Σχέση Εκκλησίας, Κράτους και Νέων

Στις ερωτήσεις 21 και 24 γίνεται σύγκριση στη σχέση εκκλησίας, κράτους και νέων, για να διαπιστωθεί ποιος βρίσκεται πιο κοντά στους νέους κατά τη γνώμη των σπουδαστών/τριών.

Στο Α' εξάμηνο στην ερώτηση αν η εκκλησία αντιμετωπίζει με κατανόηση τους προβληματισμούς των νέων, οι 24 απάντησαν ΝΑΙ από τους

οποίους θεωρούν ότι πιο κοντά στους νέους βρίσκονται: α) εκκλησία όπου απάντησαν 10 (ποσοστό 41,6%), β) κράτος όπου απάντησε 1 (ποσοστό 4,2%), γ) και οι δύο ενδιαφέρονται όπου απάντησαν 6 (ποσοστό 25%), δ) κανείς δεν ενδιαφέρεται όπου απάντησαν 7 (ποσοστό 29,2%). ΟΧΙ απάντησαν 25 από τους οποίους θεωρούν ότι : α) η εκκλησία βρίσκεται πιο κοντά στους νέους και απάντησαν 2 (ποσοστό 8%), β) το κράτος όπου απάντησαν 5 (ποσοστό 20%), γ) και οι δύο ενδιαφέρονται απάντησαν 4 (ποσοστό 16%), δ) κανείς δεν ενδιαφέρεται απάντησαν 14 (ποσοστό 56%). Δεν έχω γνώμη απάντησαν 13 από τους οποίους α) 4 (ποσοστό 30,7%) θεωρούν ότι η εκκλησία είναι πιο κοντά στους νέους, β) για το κράτος δεν απάντησε κανείς, γ) 4 (ποσοστό 30,7%) θεωρούν ότι και οι δύο ενδιαφέρονται, δ) 5 (ποσοστό 38,6%) θεωρούν ότι κανείς δεν ενδιαφέρεται.

Στο Στ' εξάμηνο, από αυτούς που απάντησαν ΝΑΙ θεωρούν ότι: 1 (ποσοστό 16,6%) ότι η εκκλησία βρίσκεται πιο κοντά στους νέους, β) για το κράτος δεν απάντησε κανείς, γ) 4 (ποσοστό 66,8%) ότι και οι δύο ενδιαφέρονται, δ) 1 (ποσοστό 16,6%) ότι κανείς δεν ενδιαφέρεται. ΟΧΙ απάντησαν 10 από τους οποίους α) η εκκλησία δεν βρίσκεται κοντά στους νέους β) 1 (ποσοστό 10%) ότι το κράτος είναι πιο κοντά γ) 2 (ποσοστό 20%) και οι δύο ενδιαφέρονται, δ) 7 (ποσοστό 70%) ότι κανείς δεν ενδιαφέρεται. Δεν γνωρίζω απάντησαν 10 από τους οποίους α) 3 (ποσοστό 30%) θεωρούν ότι η εκκλησία είναι πιο κοντά στους νέους, β) 2 (ποσοστό 20%) ότι το κράτος είναι πιο κοντά, γ) 4 (ποσοστό 40%) ότι και οι δύο ενδιαφέρονται, δ) 1 (ποσοστό 10%) ότι κανείς δεν ενδιαφέρεται.

Ποιος πιστεύεται ότι είναι πιο κοντά στους νέους	Α' Εξάμηνο						Στ' Εξάμηνο					
	ΝΑΙ		ΟΧΙ		Δεν έχω γνώμη		ΝΑΙ		ΟΧΙ		Δεν έχω γνώμη	
	f	Rf%	f	Rf %	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%
A) Εκκλησία	10	41,6	2	8	4	30,7	1	16,6	0	0	3	30
B) Κράτος	1	4,2	5	20	0	0	0	0	1	10	2	20
Γ) Και οι δύο ενδιαφέρονται	6	25	4	16	4	30,7	4	66,8	2	20	4	40

Δ) Κανείς δεν ενδιαφέρεται	7	29,2	14	56	5	38,6	1	16,6	7	70	1	10
----------------------------	---	------	----	----	---	------	---	------	---	----	---	----

5. Ηθική, οικονομική και υλική υποστήριξη από την εκκλησία σε εκείνους που τη χρειάζονται άμεσα

Στις ερωτήσεις 28 και 29 γίνεται σύγκριση για να διαπιστωθεί αν αυτοί που πιστεύουν ότι η εκκλησία στηρίζει τα άτομα ηθικά, πιστεύουν ότι τους στηρίζει και οικονομικά και υλικά.

Στο Α' εξάμηνο απάντησαν 33 ότι η εκκλησία στηρίζει ηθικά τα άτομα από τους οποίους οι 25 (ποσοστό 75,8%) πιστεύουν ότι τους στηρίζει οικονομικά και υλικά, οι 4 (ποσοστό 12,1%) δεν το πιστεύουν αυτό και 4 (ποσοστό 12,1%) δεν γνωρίζουν. Αρνητικά απάντησαν 5 από τους οποίους οι 3 (ποσοστό 60%) πιστεύουν ότι στηρίζονται ηθικά, οι 2 (ποσοστό 40%) δεν πιστεύουν, ενώ κανείς δεν απάντησε ότι δεν γνωρίζουν. Δεν γνωρίζω απάντησαν 25 από τους οποίους οι 12 (ποσοστό 48%) πιστεύουν ότι στηρίζονται οικονομικά και υλικά όταν βρίσκονται σε περιπτώσεις ανάγκης, οι 2 (ποσοστό 8%) δεν πιστεύουν ενώ 11 (ποσοστό 44%) δεν γνωρίζουν.

Στο Στ' εξάμηνο, οι 15 απάντησαν θετικά και πιστεύουν ότι και οικονομικά και υλικά στηρίζονται (ποσοστό 100%). Οι 5 απάντησαν θετικά, από τους οποίους 3 (ποσοστό 60%) πιστεύουν ότι στηρίζονται και οικονομικά και υλικά, 2 (ποσοστό 40%) δεν το πιστεύει αυτό, ενώ δεν απάντησε κανείς ότι δεν γνωρίζει. Δεν γνωρίζω απάντησαν 6 από τους οποίους 1 (ποσοστό 16,6%) απάντησε ότι στηρίζεται οικονομικά και υλικά, 3 (ποσοστό 50%) δεν πιστεύει ενώ 2 (ποσοστό 33,4%) δεν γνωρίζει.

Οικονομική και υλική στήριξη

Ηθική Στήριξη	Α' Εξάμηνο						Στ' Εξάμηνο					
	ΝΑΙ		ΟΧΙ		Δεν γνωρίζω		ΝΑΙ		ΟΧΙ		Δεν γνωρίζω	
	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%
ΝΑΙ	25	75,8	3	60	12	48	15	100	3	60	1	16,6
ΟΧΙ	4	12,1	2	40	2	8	0	0	2	40	3	50

Δεν γνωρίζω	4	12,1	0	0	11	44	0	0	0	0	2	33,4
-------------	---	------	---	---	----	----	---	---	---	---	---	------

6. Σχέση τόπου καταγωγής με την στάση της εκκλησίας απέναντι στις προγαμιαίες σχέσεις

Στις ερωτήσεις 3 και 32 γίνεται παρατήρηση για να διαπιστωθεί αν παίζει ρόλο η καταγωγή των σπουδαστών/τριών για την αντίληψή τους ως προς την στάση που έχει η εκκλησία απέναντι στις προγαμιαίες σχέσεις τις οποίες και κατακρίνει.

Στο Α' εξάμηνο είχαμε 47 σπουδαστές/τριες από πόλη από τους οποίους οι 5 (ποσοστό 10,6%) απάντησαν ότι ναι, σωστά η εκκλησία κατακρίνει τις προγαμιαίες σχέσεις, 32 (ποσοστό 68,1%) απάντησαν πως είναι κατά της γνώμης αυτής, ενώ 10 (ποσοστό 21,3%) δεν είχαν γνώμη. Από κωμόπολη είχαμε 5 σπουδαστές/τριες, όπου 1 (ποσοστό 20%) τάχθηκε υπέρ της γνώμης αυτής, 3 (ποσοστό 20%) τάχθηκαν κατά της γνώμης αυτής και 1 (ποσοστό 20%) δεν είχε γνώμη. Από χωριό είχαμε 11 σπουδαστές/τριες όπου 4 (ποσοστό 36,3%) απάντησαν ότι ναι, σωστά η εκκλησία κατακρίνει τις προγαμιαίες σχέσεις, 5 απάντησαν ότι δεν υποστηρίζουν την παραπάνω γνώμη (ποσοστό 45,5%) ενώ μόλις 2 (ποσοστό 18,3%) δεν είχαν γνώμη.

Στο Στ' εξάμηνο από πόλη είχαμε 14 σπουδαστές/τριες όπου 2 (ποσοστό 14,2%) απάντησε ότι είναι υπέρ της γνώμης αυτής, 12 (ποσοστό 85,8%) απάντησαν ότι είναι κατά της γνώμης αυτής, ενώ κανείς δεν βρέθηκε να απαντήσει ότι δεν έχει γνώμη. Από κωμόπολη είχαμε 6 σπουδαστές/τριες όπου οι 2 (ποσοστό 33,3%) είναι υπέρ της γνώμης αυτής, 3 (ποσοστό 50%) είναι κατά της στάσης αυτής, ενώ 1 (ποσοστό 16,7%) απάντησε πως δεν έχει γνώμη. Από χωριό είχαμε 6 σπουδαστές/τριες όπου 1 (ποσοστό 16,6%) απάντησε ότι υποστηρίζει την στάση της εκκλησίας κατά των προγαμιαίων σχέσεων, 5 (ποσοστό 83,4%) αντιτίθενται στην στάση αυτή, ενώ δεν βρέθηκε κανείς να απαντήσει ότι δεν έχει γνώμη.

Καταγωγή Σπουδαστών/τριων

Υπέρ ή κατά των προγαμιαίων σχέσεων	Α' Εξάμηνο						Στ' Εξάμηνο					
	Πόλη		Κωμόπολη		Χωριό		Πόλη		Κωμόπολη		Χωριό	
	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%
ΝΑΙ	5	10,6	1	20	4	36,3	2	14,2	2	33,3	1	16,6
ΟΧΙ	32	68,1	3	60	5	45,4	12	85,8	3	50	5	83,4
Δεν έχω γνώμη	10	21,3	1	20	2	18,3	0	0	1	16,7	0	0

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Μέρος Α'

1.1 Κοινωνική προέλευση σπουδαστών/τριών

I. Τόπος καταγωγής σπουδαστών/τριών

Η πλειοψηφία των σπουδαστών/τριών κατάγεται από πόλη σε ποσοστό 68,5%, ενώ σε μικρότερα ποσοστά έχουμε σπουδαστές/τριες από κωμόπολη και χωριό σε ποσοστό 13,3% και 19,2% αντίστοιχα. Σε σύγκριση με την ερώτηση 32, που κάναμε για τις προγαμιαίες σχέσεις, όπου η εκκλησία ως γνωστόν είναι κατά. Βλέπουμε ότι στο Α' εξάμηνο οι σπουδαστές/τριες που προέρχονται από πόλη 68,1% είναι κατά της γνώμης που έχει η εκκλησία και στο Στ' εξάμηνο, κατά είναι και το 85,8% των σπουδαστών/τριών. Ωστόσο και αυτοί που προέρχονται από κωμόπολη και χωριό, τα ποσοστά κυμαίνονται στα ίδια επίπεδα, και παρατηρούμε ότι ανεξάρτητα από τον τόπο που προέρχονται οι σπουδαστές/τριες η αντίληψη πάνω στο θέμα αυτό είναι κοινή.

II. Μορφωτικό επίπεδο του πατέρα και της μητέρας

Σε μεγάλο ποσοστό, βρέθηκε ότι ο πατέρας των σπουδαστών/τριών του τμήματός μας και στο Α' και στο Στ' εξάμηνο, είναι απόφοιτος Δημοτικού σε ποσοστό 33,8%, δεύτερο ακολουθούν οι απόφοιτοι Λυκείου σε ποσοστό 20,2%, ενώ μόλις το 2,2% δεν έχει παρακολουθήσει καμία βαθμίδα εκπαίδευσης.

Τα ίδια ισχύουν και για τη μητέρα, αφού το 35,9% έχει αποφοιτήσει από το Δημοτικό και το 29,3% έχει αποφοιτήσει από το Λύκειο. Ενώ και εδώ το 4,5% δεν έχει αποφοιτήσει από κάποια βαθμίδα εκπαίδευσης.

III. Το επάγγελμα του πατέρα

Μετά από κατηγοριοποίηση που κάναμε στα επαγγέλματα που μας απαντήθηκαν, διαπιστώσαμε ότι στο σύνολο και των δύο εξαμήνων το 38,3% η εργασία του πατέρα είναι ελεύθερος επαγγελματίας, ενώ το 30,3% είναι Δημόσιοι Υπάλληλοι.

Μέρος Β'

2.1 Αντιλήψεις των σπουδαστών/τριών ως προς την πίστη, την προσευχή και την εκκλησία.

I. Θρήσκευμα σπουδαστών/τριών

Η ερώτηση αυτή είναι ανοιχτού τύπου έτσι ώστε να μπορέσει ο σπουδαστής/τρια να απαντήσει σε ποιο δόγμα ανήκει και τι πιστεύει. Παρατηρούμε ότι παρόλο που διανύουμε εποχή όπου οι παραθρησκευτικές οργανώσεις έχουν απλώσει τα πλοκάμια τους σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της Ελλάδας και ενώ και άλλες θρησκείες που υπάρχουν επηρεάζουν τον Έλληνα πολίτη, παρόλα αυτά λοιπόν σε συντριπτική πλειοψηφία οι σπουδαστές/τριες, στο Α' και Στ' εξάμηνο στο σύνολό τους και οι 89 απάντησαν ότι είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι, ενώ βρέθηκαν και 3 σπουδαστές/τριες ότι είτε είναι μάρτυρας του Ιεχωβά είτε είναι άθεοι.

II. Η προσευχή σε συνδυασμό με την πίστη στη δύναμή της.

Στην ερώτηση αυτή έχει γίνει και η σχετική σύγκριση ως προς αυτούς που προσεύχονται κατά πόσο πιστεύουν ότι από την προσευχή αποκτούν δύναμη (ερωτήσεις 8 και 9). Από αυτούς λοιπόν που απάντησαν ότι προσεύχονται «συχνά» το 100% πιστεύει ότι αποκτά δύναμη, ενώ δεν βρέθηκε κανείς να απαντήσει ότι δεν αποκτά δύναμη με την προσευχή. Αυτοί που απάντησαν ότι προσεύχονται «σπάνια» το 88,8% πιστεύει ότι παρόλα αυτά αποκτά δύναμη ενώ το 11,2% δεν πιστεύει σε αυτήν την άποψη. Τέλος βρέθηκαν 5 σπουδαστές/τριες που απάντησαν ότι ποτέ δεν προσεύχονται και δεν πιστεύουν ότι με την προσευχή αποκτούν δύναμη. Αυτοί όσον αφορά το Α' εξάμηνο.

Στο Στ' εξαμήνο από αυτούς που απάντησαν ότι προσεύχονται «συχνά» το 94,1% πιστεύει στη δύναμη της προσευχής ενώ μόλις 1 βρέθηκε που δεν πιστεύει στη δύναμή της. Ενώ από αυτούς που απάντησαν «σπάνια» ότι προσεύχονται, το 77,7% πιστεύει ότι αποκτά δύναμη με αυτόν τον τρόπο. Εντύπωση κάνει το γεγονός ότι δεν βρέθηκε κανείς, που να απαντήσει, ότι δεν προσεύχεται «ποτέ».

Καταλαβαίνουμε λοιπόν ότι υπάρχει μια μικρή σχετικά διαφορά μεταξύ του Α' και του Στ' εξαμήνου, όπου οι σπουδαστές και των δύο εξαμήνων έχουν ανάγκη να πιστεύουν ότι με την προσευχή αποκτούν δύναμη για να αντιμετωπίζουν τις τυχόν δυσκολίες που τους παρουσιάζονται.

III. Εκκλησιασμός σπουδαστών/τριών

Στην ερώτηση για το αν εκκλησιάζονται συχνά, σπάνια ή ποτέ, οι σπουδαστές/τριες του τμήματός μας του Α' και Στ' εξαμήνου, διαπιστώνουμε ότι εκκλησιάζονται σπάνια σε ποσοστά 65% και 73% αντίστοιχα. Αυτό μπορεί να σημαίνει ότι οι σπουδαστές/τριες νιώθουν την ανάγκη του εκκλησιασμού στις μεγάλες γιορτές του Ορθόδοξου Χριστιανισμού ενώ δεν θεωρούν απαραίτητη την συχνή συμμετοχή τους στην εκκλησία.

IV. Εξομολόγηση των σπουδαστών/τριών

Εδώ παρατηρείτε μια σύγκριση μεταξύ των ερωτήσεων της εξομολόγησης και της Θείας Μετάληψης (ερωτήσεις 11 και 12). Σκοπός αυτής της σύγκρισης είναι να διαπιστώσουμε αν οι σπουδαστές/τριες γνωρίζουν τον κανόνα της εκκλησίας όπου πιστεύει ότι για να μεταλάβη κάποιος απαραίτητη προϋπόθεση είναι να έχει εξομολογηθεί πριν, αφού η συγχώρεση των αμαρτιών επέρχεται μετά την εξομολόγηση και την Θεία Μετάληψη. Όταν γίνεται μόνο το ένα είναι σαν να μην γίνει κανένα, σύμφωνα πάντα με τους κανόνες της εκκλησίας.

Από τα αποτελέσματα της σύγκρισης αυτής λοιπόν, διαπιστώνουμε ότι οι σπουδαστές/τριες δεν τηρούν αυτόν τον κανόνα αφού οι περισσότεροι που μεταλαβαίνουν δεν έχουν εξομολογηθεί πριν. Είτε γιατί δεν εμπιστεύονται τους ιερείς είτε γιατί απλά δεν το γνωρίζουν.

V. Ανάγνωση Αγίας Γραφής

Παρόλο που η συντριπτική πλειοψηφία των σπουδαστών/τριών είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι, παρατηρούμε ότι στο σύνολο και των δύο εξαμήνων, το 60,6% δεν έχει διαβάσει «ποτέ» την Αγία Γραφή, ενώ «συχνά» την διαβάζει μόλις το 4,4% των σπουδαστών/τριών. Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι οι περισσότεροι «πιστεύουν και είναι κάτι, για το οποίο δεν γνωρίζουν».

VI. Παρακολούθηση κατηχητικού σχολείου στο παρελθόν

Η ερώτηση αυτή η οποία αναφέρεται στην συμμετοχή των σπουδαστών/τριών σε κατηχητικό σχολείο στο παρελθόν, την έχουμε συγκρίνει με την ερώτηση 3 η οποία αναφέρει τον τόπο καταγωγής των ερωτώμενων. Σκοπός μας είναι να δούμε κατά πόσο οι σπουδαστές/τριες των εξαμήνων Α' και Στ' παρακολούθησαν κατηχητικό σχολείο και αν ο τόπος καταγωγής του συνέβαλε σε αυτό.

Γνωρίζουμε καλά τις δραστηριότητες και τα ερεθίσματα που έχει ένα παιδί στην πόλη, ενώ ένα παιδί από την ύπαιθρο δεν τα έχει. Ωστόσο όμως οι σπουδαστές/τριες που κατάγονται από πόλη, του Α' εξαμήνου έχουν παρακολουθήσει κατηχητικό σχολείο σε ποσοστό 44,6%, από κωμόπολη 80% ενώ από το χωριό το 45,4%.

Του Στ' εξαμήνου, το 71,4% έχουν παρακολουθήσει κατηχητικό σχολείο ενώ προέρχονται από πόλη. Από τους σπουδαστές/τριες που κατάγονται από κωμόπολη παρακολούθησαν κατηχητικό σχολείο σε ποσοστό 66,7%, όπως και αυτοί που προέρχονται από χωριό επίσης το 66,7% έχει παρακολουθήσει κατηχητικό σχολείο.

Έτσι βλέπουμε ότι παρόλο τις ευκαιρίες που προσφέρει η πόλη για την διασκέδαση ή την δραστηριοποίηση σε διάφορους τομείς των νέων, τα ποσοστά στην πόλη κυμαίνονται σε υψηλά επίπεδα.

Μέρος Γ'

3.1 Σχέση Εκκλησία-Νέων και Εκκλησίας-Κράτους

I. Ελευθερία πίστης

Οι σπουδαστές του Α' και Στ' εξαμήνου στο σύνολό τους πιστεύουν ότι υπάρχει πλήρης θρησκευτική ελευθερία στην Ελλάδα σε ποσοστό 47,1%, το 37% πιστεύει ότι δεν υπάρχει, ενώ το 15,9% δεν εξέφρασε τη γνώμη του.

Αυτό σημαίνει ότι κανένας σπουδαστής/τρια δεν ένιωσε να πιέζεται από γονείς ή δασκάλους για το «πιστεύω» τους. Αυτό άλλωστε φαίνεται και από την 16 ερώτηση όπου το 12,3% έχει αισθανθεί να πιέζεται από το οικογενειακό του περιβάλλον ενώ το 85,3% δεν το έχει αισθανθεί καθόλου.

II. Τι πρέπει να διδάσκεται στα σχολεία

Στην ερώτηση για το τι πιστεύουν οι σπουδαστές/τριες και των δύο εξαμήνων, ως προς το μάθημα των θρησκευτικών, είναι σημαντικό το ποσοστό του 53,9% που θεωρεί πως πρέπει να διδάσκεται η φιλοσοφία και η ιστορία όλων των θρησκειών. Από αυτό φαίνεται η ωριμότητα των νέων, που πραγματικά ενδιαφέρονται για όλες τις θρησκείες, ενώ σαν Χριστιανοί Ορθόδοξοι δεν δείχνουν καθόλου ρατσισμό και απολυτοσύνη σε ότι αφορά την θρησκεία τους. Ωστόσο υπήρξε και ένα ποσοστό 29,2% που πιστεύουν πως πρέπει να γίνεται η εκμάθηση της επικρατούσας θρησκείας, ενώ δεν βρέθηκε κανείς που να θεωρεί ότι δεν πρέπει να διδάσκεται το μάθημα των θρησκευτικών. Αυτό δείχνει ότι όσο πραγματικά ενδιαφέρονται για τις άλλες θρησκείες τόσο θέλουν να μαθαίνουν και για τον Ορθόδοξο Χριστιανισμό.

III. Συμμετοχή των σπουδαστών/τριών σε σπουδαστικές ομάδες θρησκευτικών δραστηριοτήτων

Στις ερωτήσεις 18, 19, 20 τίθενται τα ερωτήματα για το αν γνώριζαν οι σπουδαστές/τριες ότι υπάρχουν στο ΤΕΙ εθελοντικές σπουδαστικές ομάδες θρησκευτικών δραστηριοτήτων και αν συμμετείχαν σε αυτές.

Έκπληξη προκαλεί το γεγονός ότι το 88,8% των σπουδαστών/τριών δεν γνωρίζουν και δεν έχουν συμμετάσχει σε τέτοιου είδους ομάδες και μόνο το 11,2% γνωρίζει την ύπαρξή τους αλλά δεν έχουν συμμετάσχει και αυτοί ποτέ. Ίσως οι υποχρεώσεις που γεμίζουν την ημέρα ενός σπουδαστή/τριας τόσο από τα μαθήματά τους, όσο και από τις καθημερινές τους δραστηριότητες σαν φοιτητές, να μην τους αφήνονται περιθώρια για να ενημερωθούν για τέτοιου είδους ομάδων και να συμμετέχουν σε αυτές.

IV. Αντιμετώπιση των προβλημάτων των νέων από την εκκλησία και ποιος βρίσκεται πιο κοντά στους νέους

Στις ερωτήσεις 21 και 24 γίνεται σύγκριση έτσι ώστε να καταλάβουμε αν η εκκλησία αντιμετωπίζει με κατανόηση τους προβληματισμούς των νέων και ποιοι πιστεύουν οι σπουδαστές/τριες, ότι είναι πιο κοντά τους όσον αφορά την εκκλησία και το κράτος.

Έτσι λοιπόν το 41,6% απάντησε ότι η εκκλησία είναι αυτή που βρίσκεται πιο κοντά στους νέους, άρα και αντιμετωπίζουν με κατανόηση τους προβληματισμούς τους, όσον αφορά το Α' εξάμηνο.

Από το Στ' εξάμηνο απαντήθηκε ότι η εκκλησία βρίσκεται πιο κοντά τους σε ποσοστό 16,6% όπως και στο Α' εξάμηνο. Πολλοί είναι και αυτοί που υποστηρίζουν ότι και το κράτος και η εκκλησία ενδιαφέρονται για τους νέους, από τους σπουδαστές και των δύο εξαμήνων σε ποσοστό 25% για το Α' εξάμηνο και 66,8% για το Στ' εξάμηνο. Έτσι παρατηρούμε μια μικρή αποστροφή και αμφισβήτηση από τους νέους ως προς το κράτος, ενώ φαίνονται να έχουν περισσότερη εμπιστοσύνη στην εκκλησία. Βέβαια αρκετοί ήταν και αυτοί που πιστεύουν ότι κανείς δεν ενδιαφέρεται αφού από το Α' εξάμηνο απαντήθηκε σε ποσοστό 29,2% και από το Στ' σε ποσοστό 16,6%.

V. Διαχωρισμός Εκκλησίας - Κράτους

Στην ερώτηση για το αν γνωρίζουν οι σπουδαστές/τριες τον διαχωρισμό μεταξύ εκκλησίας και κράτους στο σύνολό τους απάντησαν σε ποσοστό 64,1% ότι τον γνωρίζουν ενώ το 35,9% απάντησαν ότι δεν το γνωρίζουν. Αυτοί που απάντησαν ότι γνώριζαν τον διαχωρισμό αυτόν, τάχθηκαν και υπέρ του σε ποσοστό 56,1% των σπουδαστών/τριών, ενώ το 43,9% είναι κατά του διαχωρισμού αυτού. Αυτό σημαίνει ότι γνωρίζουν καλά τη λειτουργία του κάθε ένα, ενώ καταλαβαίνουν ότι άλλα είναι αυτά που προσφέρει η εκκλησία και άλλα το κράτος.

VI. Εμφανίσεις του Αρχιεπισκόπου Χριστόδουλου στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

Μια αρκετά επίκαιρη ερώτηση που τέθηκε στους σπουδαστές/τριες του Α' και Στ' εξαμήνου αν κρίνουν τις εμφανίσεις του Αρχιεπισκόπου

Χριστόδουλου στα Μ.Μ.Ε. θετικές ή αρνητικές. Στο σύνολό τους οι ερωτώμενοι απάντησαν σε ποσοστό 60,6% ότι τις κρίνουν θετικές και 14,6% τις κρίνουν αρνητικές, ενώ το 24,8% δεν εξέφρασαν την γνώμη τους.

Άλλωστε και σε μια πρόσφατη σφυγμομέτρηση που έγινε πανελλαδικά, δεύτερος σε δημοτικότητα βγήκε ο Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος. Αυτό σημαίνει ότι ο Αρχιεπίσκοπος έχει καταφέρει να προσελκύσει το ενδιαφέρον αρκετών νέων, όσο κανείς άλλος στο παρελθόν έστω και αν προέρχεται από τους κόλπους της εκκλησίας.

Μέρος Δ'

- 4.1 Στάσεις και αντιλήψεις των σπουδαστών/τριών στα σύγχρονα κοινωνικά θέματα που τους απασχολούν σε συνάρτηση με την εκκλησία

I. Σε ποιόν θα απευθυνόσασταν αν είχατε κάποιο σοβαρό προσωπικό πρόβλημα:

Στην ερώτηση αυτή φαίνεται καθαρά η προτίμηση των σπουδαστών/τριών με σειρά προτεραιότητας για το που θα απευθυνόντουσαν αν είχαν ένα σοβαρό προσωπικό πρόβλημα. Πρώτα σε προτίμηση έχουμε τους γονείς και τους φίλους, έπειτα τον ψυχολόγο και τέλος τον ιερέα. Και εδώ παρατηρούμε ότι η εμπιστοσύνη ως προς τον ιερέα είναι σχεδόν ανύπαρκτη, ενώ ενθαρρυντικό είναι το γεγονός, όπου οι γονείς παρουσιάζουν μεγάλο ποσοστό εμπιστοσύνης από τα παιδιά τους.

II. Συνεργασία μεταξύ κράτους και εκκλησίας ως προς την επίλυση κοινωνικών προβλημάτων

Στο σύνολο και των δύο εξαμήνων, ένα μεγάλο ποσοστό 51,6% δεν πιστεύει ότι υπάρχει συνεργασία μεταξύ κράτους και εκκλησίας ως προς την επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων. Ενώ το 30,5% δήλωσε ότι δεν γνωρίζει τίποτα γι' αυτό.

Η διαφορετική οπτική γωνία που έχει η εκκλησία και το κράτος με διαφορετικά ζητούμενα σχεδόν πάντα, ίσως είναι και η αιτία της μη καλής συνεργασίας τους, χωρίς όμως αυτό να είναι εμπόδιο, να λειτουργεί το κάθε ένα ξεχωριστά αλλά με κοινό σκοπό.

III. Ηθική, οικονομική και υλική βοήθεια της εκκλησίας σε άτομα που τη χρειάζονται

Σε αυτή την ερώτηση κάναμε σύγκριση για να δούμε αν αυτοί που πιστεύουν ότι η εκκλησία στηρίζει τα άτομα ηθικά, πιστεύουν πως τους καλύπτει οικονομικά και υλικά. Έτσι, από το Α' εξάμηνο που απάντησαν ότι οικονομικά και υλικά η εκκλησία προσφέρει ποσοστό 25% υποστηρίζει ότι η εκκλησία βοηθάει και ηθικά τα άτομα που έχουν ανάγκη. Από αυτούς που απάντησαν ότι η εκκλησία δεν προσφέρει οικονομική και υλική βοήθεια σε αυτούς που έχουν ανάγκη, υποστηρίζει σε ποσοστό 60% ότι ηθικά τουλάχιστον η εκκλησία προσφέρει.

Στο Στ' εξάμηνο αντίθετα, από αυτούς που απάντησαν ότι η εκκλησία στηρίζει οικονομικά και υλικά αυτούς που έχουν ανάγκη ένα ποσοστό 100% δηλώνει ότι η εκκλησία και ηθικά τους συνανθρώπους της. Άρα παρόλο που πιστεύουν στην μη καλή συνεργασία μεταξύ του κράτους και της εκκλησίας ενώ τάσσονται υπέρ του διαχωρισμού αυτού οι περισσότεροι (όπως αναφέραμε σε προηγούμενες αναλύσεις) ωστόσο η εκκλησία μοναχή της προσφέρει για τους ερωτώμενους ένα αρκετά καλό έργο σε αυτούς που έχουν την ανάγκη της.

IV. Οι ιερείς πρέπει να δέχονται οικονομική ενίσχυση για τις υπηρεσίες τους;

Οι σπουδαστές/τριες εδώ απαντάνε στο ερώτημα για το αν θα πρέπει να δέχονται οικονομική ενίσχυση οι ιερείς για τα μυστήρια που τελούν. Στο σύνολο και των δύο εξαμήνων παρατηρούμε ότι το 83,1%, αρκετά υψηλό ποσοστό, δηλαδή υποστηρίζει ότι οι ιερείς δεν θα πρέπει να δέχονται οικονομική ενίσχυση, το 10,2% δεν έχει γνώμη γι' αυτό, ενώ μόλις το 6,7% θεωρεί ότι οι ιερείς πρέπει να δέχονται οικονομική ενίσχυση.

Αυτό δείχνει ότι οι άνθρωποι έχουν την ανάγκη να συναναστρέφονται με ιερείς που να μην τους προκαλούν και να μην θεωρούν τους εαυτούς τους πελάτες, όπου πρέπει να πληρώσουν για κάτι που θα τους κάνει να νιώθουν μέλη εκκλησίας. Τα μυστήρια της εκκλησίας φαίνεται από τους σπουδαστές/τριες ότι τα θεωρούν σημαντικά γι' αυτό και δεν θέλουν να εμφανίζεται το φαινόμενο της «πελατειακής σχέσης» μεταξύ ιερέων και εκκλησιαζόμενων.

V. Η παρουσία των πιστών στα Μυστήρια με «ευπρεπώς» ενδύματα

Στη ερώτηση αυτή οι σπουδαστές/τριες καλούνται να απαντήσουν με την άποψη της εκκλησίας οι πιστοί να προσέρχονται «ευπρεπώς» ενδεδυμένοι στο χώρο της εκκλησίας. Το 66,4% απάντησε ότι συμφωνεί, το 25,8% δεν συμφωνεί ενώ μόλις το 7,8% δεν εξέφρασε τη γνώμη του. Αυτό σημαίνει ότι η νέοι, τουλάχιστον οι περισσότεροι, σέβονται τα Θεία Μυστήρια της εκκλησίας, τα πιστεύουν, άρα νιώθουν ότι όταν προσεύχονται στην εκκλησία πρέπει να είναι ευπρεπώς ενδεδυμένοι και όχι προκλητικά ώστε να προκαλέσουν τα σχόλια και τον θαυμασμό των εκκλησιαζόμενων.

VI. Απόψεις πάνω σε σύγχρονα κοινωνικά θέματα

Στην ερώτηση 32 έχει γίνει σύγκριση με την 3^η ερώτηση, η οποία αναφέρεται στην καταγωγή των σπουδαστών/τριών για να παρατηρήσουμε αν ο τόπος καταγωγής επηρεάζει την αντίληψη των νέων ως προς την άποψη της εκκλησίας που κατακρίνει τις προγαμιαίες σχέσεις.

Στο Α' εξάμηνο λοιπόν οι σπουδαστές/τριες που προέρχονται από πόλη συμφωνούν με την άποψη της εκκλησίας σε ένα μικρό ποσοστό 10,6%, ενώ το 68,1% διαφωνεί με τη στάση αυτή. Οι σπουδαστές/τριες που προέρχονται από κωμόπολη συμφωνούν σε ποσοστό 20%, ενώ διαφωνεί σε ποσοστό 60%. Όσοι προέρχονται από χωριό το 36,3% συμφωνεί ενώ το 45% διαφωνεί.

Στο Στ' εξάμηνο έχουμε τα ίδια αποτελέσματα όπου και αυτοί σε μεγάλο ποσοστό, είτε προέρχονται από πόλη, είτε από κωμόπολη, είτε από χωριό, αντιδρούν με την παραπάνω άποψη της εκκλησίας.

Στις τελευταίες ερωτήσεις, αναφέρονται σύγχρονα θέματα τα οποία απασχολούν άμεσα τους νέους όπως ομοφυλοφιλία και μεθόδους

αντισύλληψης και στα οποία οι περισσότεροι από τους σπουδαστές/τριες είναι κατά των απόψεων της εκκλησίας.

5

6

6

Προτάσεις

Εν κατακλείδι, θα θέλαμε παρακάτω, να παραθέσουμε κάποιες προτάσεις, οι οποίες συμπίπτουν και με τις προτάσεις που έχουν θέσει οι ερωτηθέντες.

1. Να υπάρξει αποδοχή των νέων, από την εκκλησία και αντίστοιχα.
2. Ουσιαστικοί διάλογοι μεταξύ των εκπροσώπων της εκκλησίας και των νέων, για θέματα που προκύπτουν και απασχολούν τους νέους.
3. Η Αγία Γραφή να προσαρμοστεί στα σημερινά δεδομένα, έτσι ώστε να γίνεται κατανοητή από τους νέους.
4. Η επιλογή των ιερέων να γίνεται με βάση των μόρφωσή τους και την συμπεριφορά τους γενικότερα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Βασίλειος Τ. Γιούλτσης – «Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία της θρησκείας»
Θες/νίκη 1989, Εκδόσεις Πουρνάρα.
- 2) Αθανάσιος Ι. Δεληκωστόπουλος – «Ορθοδοξία η σύγχρονη πρόκληση»
Γ' έκδοση. Αθήνα 1990, εκδόσεις Α' ΔΕΛΤΑ
- 3) Χρήστος Θ. Κρικώνης – «Η Ορθόδοξος Εκκλησία πρωταγωνιστής της
εθνεγερσίας του 1821»
- 4) Κώστας Σαρδελής – «Ελληνισμός και Ελλαδισμός»
Αθήνα 1994, εκδόσεις Παρουσία
- 5) Α.Κ. Νάσιουτζικ – Το σήμερα και το αύριο”
Αθήνα (χ.χ.) εκδόσεις Κέρδος
- 6) Μάσσος-Ζάγκας-Κούβελος – «Χριστιανισμός και κόσμος»
Αθήνα 1983, Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων
- 7) Γεώργιος Φλωρόσκου – «Θέματα ορθοδόξου θεολογίας»
Αθήνα 1975, εκδόσεις Άρτος Ζωής
- 8) Γεώργιος Θεοτοκά – «Ορθοδοξία στον καιρό μας»
Αθήνα 1985, Οι εκδόσεις των φίλων μας
- 9) Βασίλειος Γιούλτσης – «Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία της θρησκείας»
Δεύτερη έκδοση, Θες/νίκη 1989, εκδόσεις Πουρνάρα
- 10) Χρήστος Γιανναράς - «Κεφάλαια πολιτικής θεολογίας»
Α', Β' τόμος. Αθήνα 1976, εκδόσεις Παπαζήσης
- 11) Χρήστος Γιανναράς – «Ορθοδοξία και δύση. Η θεολογία στην Ελλάδα
σήμερα».
- 12) Π. Βασιλείου Θέρμου – Ποιμόνοντες «μετ' επιστήμης»
Αθήνα 1996

- 13) Πέτρος Μακρής – «Μαρξιστές και ορθοδοξία (διάλογος ή διαμάχη)
Αθήνα 1983
- 14) Μεταλληνός – «Εκκλησία μέσα στον κόσμο» 1988
- 15) Επίσκοπος Άνθιμος δημ. Ρούσσα – «Εκκλησία και νέος ελληνισμός»
- 16) Γεωρ. Π. Πατρώνος – «Θεολογία και ορθόδοξο βίωμα» 1993
- 17) Γεωρ. Μαντζαρίδης – «Κοινότητα του χριστιανισμού» 1981
- 18) Ανέστης Κεσελόπουλος – «Άνθρωπος και φυσικό περιβάλλον»
Αθήνα 1992, Εκδόσεις Δομός
- 19) Μπέγζος Π. Μάριος – «Το μέλλον του παρελθόντος»
Αθήνα 1993, εκδόσεις Αρμός
- 20) Francis Clavie – Paul Williams – «Εισαγωγή στη μελέτη των θρησκειών»
**Μετ. Άννα Κελεσιδου, Αθήνα 1991, εκδ. Εκδοτική Βιομηχανική Επιχείρηση
Κουτσούμπους**
- 21) Γ. Μουστάκης – «Κοινωνιολογία για τον καθένα»
Αθήνα 1984
- 22) Παύλος Α. Κυριακίδης – «Κοινωνιολογία»
Ιωάννινα 1983 δεύτερη έκδοση
- 23) Βασίλειος Τ. Γιούλτσης – «Εισαγωγή στην γενική κοινωνιολογία»
Θες/νίκη 1984, εκδοτικός οίκος Αφών Κυριακίδη
- 24) Γεωρ. Μαντζαρίδης – «Ορθόδοξη θεολογία και κοινωνική ζωή»
Θες/νίκη 1989, εκδόσεις Πουρνάρα
- 25) Πιπερόπουλος Γεώργιος – «Κοινωνιολογία»
Αθήνα 1997, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα
- 26) Α.Γ. Τσαούσης – «Στοιχεία κοινωνιολογίας»

Αθήνα (χ.χ.)

- 27) Αρχ. Τυχωνος – «Η χώρα των ζώντων»
Έκδοση Ιεράς Μονής Σταυρονικήτα Άγιο Όρος 1991
- 28) Γεώργιος Πιπερόπουλος – «Κοινωνιολογία»
Θες/νίκη 1994
- 29) Δημ. Ι. Κωνσταντέλος – «Φιλοσοφική και θεολογική βιβλιοθήκη»
Μεταφ. Βασιλείου Σωτηρωπούλου, Θες/νίκη 1989, εκδ. Πουρνάρα
- 30) Γεώργιος Μαντζαρίδης – «Θέματα κοινωνιολογίας και ορθοδοξίας»
Θες/νίκη 1975, εκδ. Πουρνάρα
- 31) Αλεξ. Σμεμαν – «Η αποστολή στον σύγχρονο κόσμο» 1983
- 32) Ιωάννης Κορδάτος – «Ιησούς Χριστός και χριστιανισμός»
Α' και Β' τόμος
- 33) Γεωρ. Μεταλληνός – «Ορθόδοξη θεώρηση της κοινωνίας»
Αθήνα 1986
- 34) Ντίνα Τακάρη – «Κοινωνιολογία»
Αθήνα 1983
- 35) Gordon w. Allport – «Το άτομο και η θρησκεία του»
Μετ. Στέλλα Ν. Παπαδάκη Αθήνα 1960 εκδ. Χριστιανικής Ενώσεως Εκπ. Λειτουργιών
- 36) ΕΚΚΕ – «Η ταυτότητα, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και οι ανάγκες της νεολαίας»
- 37) ΕΚΚΕ – έρευνα «Διάθεση χρόνου, διαπροσωπικές σχέσεις και αξίες στους νέους»
Αθήνα 1984
- 38) Επιθεώρησης Κοινωνικών Ερευνών – Δημοσθένης Σαβράμης
Μετ. Αφροδίτη Τεμπέρογλου – «Η συμβολή του Μαξ Βέμπερ στην πλησιέστερη κατανόηση της ορθοδόξου εκκλησίας»

Εκδόσεις ΕΚΚΕ (χ.χ.)

- 39) Γεώργιος Μαντζαρίδης – «Κοινωνιολογία του χριστιανισμού»
Τρίτη έκδοση, Θεσ/νίκη 1985, εκδ. Πουρνάρα
- 40) Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης
Δημήτριος Ν. Μόσμος – «Ορθοδοξία και νεοελληνική κουλτούρα»
Οκτώβριος 1994, εκδόσεις Θεμέλιο
- 41) Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης
Θάνος Λίποβατς – «Ορθοδοξία και εθνικισμός»
Αθήνα 1993 Οκτώβριος, εκδ. Θεμέλιο
- 42) Nicolas Berdiaeff – «Χριστιανισμός και κοινωνική πραγματικότητα»
Μετ. Βασίλειος Τ. Γιούλτσης, Θεσ/νίκη (χ.χ.), εκδ. Πουρνάρα
- 43) Σύνταξη (τριμηνιαία έκδοση σπουδής στην ορθοδοξία)
Αλέκος Καριώτογλου – «Σύγχρονες θρησκείες των νέων»
Τεύχος 9, 1984
- 44) Σύνταξη (τριμηνιαία έκδοση σπουδής στην ορθοδοξία)
Τεύχος 1, 1982
Γ. Μαντζαρίδης – «Η παράδοση της ορθοδοξίας»
- 45) Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ
Β. Γιαννικάς – «Η εποχή πριν εμφανισθεί η θρησκεία»
Π.Φ. Υπκοβιτς – «Τι είναι θρησκεία»
Π.Α. Παβλυν – «Επιστήμη και θρησκεία»
Αθήνα 1962
- 46) Γεωργ. Δημ. Μαρδάς – «Κοινωνιολογία»
Τεύχος 2^ο, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1997
- 47) Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών 1991
Στάθης Σορώκος – «Μαρξισμός, χριστιανισμός και πολιτική κοινωνία»
- 48) Ι. Λεντςμαν – «Οι ρίζες του χριστιανισμού»

Αθήνα 1976, εκδόσεις Ράππα

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

(1) Σπουδαστής Σπουδάστρια

(2) Εξάμηνο _____

(3) Κατάγεστε από : (α) Πόλη
(β) Κωμόπολη
(γ) Χωριό

(4) Ο πατέρας σας έχει τελειώσει : Δημοτικό
Γυμνάσιο
Λύκειο
Ανώτατη εκπαίδευση
Κάποια άλλη σχολή
Τίποτα από όλα αυτά

(5) Η μητέρα σας έχει τελειώσει : Δημοτικό
Γυμνάσιο
Λύκειο
Ανώτατη εκπαίδευση
Κάποια άλλη σχολή
Τίποτα από όλα αυτά

(6) Αναφέρατε συγκεκριμένα το επάγγελμα του πατέρα σας

---

(7) Σε ποιο δόγμα (θρησκεία) ανήκετε ;

---

(8) Προσεύχεστε ;

Συχνά

Σπάνια

Ποτέ

**(9) Πιστεύετε ότι με την προσευχή αποκτάτε την δύναμη για να
Αντιμετωπίσετε τυχόν δυσκολίες της ζωής σας ;**

Ναι

Όχι

(10) Εκκλησιάζεστε ;

Συχνά

Σπάνια

Ποτέ

(11) Εξομολογείστε ;

Συχνά

Σπάνια

Ποτέ

(12) Μεταλαβαίνετε ;

Συχνά

Σπάνια

Ποτέ

(13) Ανατρέχετε κατά καιρούς στην Αγία Γραφή ;

Συχνά

Σπάνια

Ποτέ

(14) Πηγαίνατε στο παρελθόν κατηχητικό σχολείο ;

Ναι Όχι Μερικές φορές

(15) Πιστεύετε ότι υπάρχει πλήρης θρησκευτική ελευθερία στην Ελλάδα ;

Ναι Όχι Δεν έχω γνώμη

(16) Αισθάνεστε ότι έχετε πιεστεί από το οικογενειακό σας περιβάλλον όσο αναφορά το θρησκευτικό σας πιστεύω ;

Ναι Όχι Δεν έχω γνώμη

(17) Πιστεύετε ότι στα Γυμνάσια και στα Λύκεια πρέπει :

(α) Να διδάσκεται γενικά η Φιλοσοφία και η Ιστορία των θρησκειών

(β) να γίνεται εκμάθηση της επικρατούσας της χώρας μας θρησκείας

(γ) να είναι προαιρετικό το οποιοδήποτε μάθημα θρησκευτικών

(δ) να μη διδάσκετε το μάθημα των θρησκευτικών

(18) Γνωρίζετε ότι υπάρχουν εθελοντικές σπουδαστικές ομάδες Θρησκευτικών δραστηριοτήτων στο Τ.Ε.Ι. ;

Ναι Όχι Δεν γνωρίζω

(19) Συμμετέχετε σε τέτοιου είδους ομάδας ;

Ναι Όχι

(20) Έχετε παρακολουθήσει τέτοιου είδους ομάδας ;

Ναι Όχι

(21) Θεωρείται ότι η Εκκλησία αντιμετωπίζει με κατανόηση τους προβληματισμούς των Νέων ;

Ναι Όχι Δεν έχω γνώμη

(22) Έχετε υπόψη σας σε γενικές γραμμές το ζήτημα διαχωρισμού Εκκλησίας – Κράτους ;

Ναι Όχι

(23) Αν ναι, είστε υπέρ ή κατά του διαχωρισμού ;

Υπέρ Κατά

(24) Ποιος νομίζετε ότι είναι πιο κοντά στους Νέους ;

α) Εκκλησία

β) Κράτος

γ) Και οι δυο ενδιαφέρονται

δ) Κανείς δεν ενδιαφέρεται

(25) Κρίνετε τις εμφανίσεις του Αρχιεπισκόπου Χριστόδουλου στα μέσα μαζικής ενημέρωσης :

α) Θετικές

β) Αρνητικές

γ) Δεν έχω γνώμη

(26) Αν είχατε κάποιο σοβαρό προσωπικό πρόβλημα, θα απευθυνόσασταν :

α) στους Γονείς

β) σε Ιερέα

γ) σε κάποιον Φίλο/η

δ) σε Ψυχολόγο

(Απαντήστε σε όλα αριθμώντας με σειρά προτεραιότητας 1, 2, 3, 4)

- (27) Πιστεύεται ότι υπάρχει συνεργασία μεταξύ Κράτους και Εκκλησίας, ως προς την επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων;
Ναι Όχι Δεν γνωρίζω
- (28) Πιστεύεται, ότι η Εκκλησία στηρίζει ηθικά τα άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα ;
Ναι Όχι Δεν γνωρίζω
- (29) Πιστεύεται ότι η Εκκλησία στηρίζει οικονομικά και υλικά τα άτομα που βρίσκονται σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης ;
Ναι Όχι Δεν γνωρίζω
- (30) Νομίζετε ότι οι ιερείς πρέπει να δέχονται οικονομική ενίσχυση για τα Μυστήρια της Εκκλησίας ; (Βάπτιση, Γάμος κ.λ.π)
Ναι Όχι Δεν έχω γνώμη
- (31) Συμφωνείτε με την άποψη της Εκκλησίας πως οι πιστοί πρέπει να παρουσιάζονται << ευπρεπώς >> ενδεδυμένοι στα Μυστήρια της Εκκλησίας ;
Ναι Όχι Δεν έχω γνώμη
- (32) Πιστεύεται ότι σωστά η Εκκλησία κατακρίνει τις προγαμιαίες σχέσεις ;
Ναι Όχι Δεν έχω γνώμη
- (33) Γνωρίζετε τη στάση της Εκκλησίας απέναντι στο Θέμα της ομοφυλοφιλίας ;
Ναι Όχι Δεν γνωρίζω

(34) Αν απαντήσατε ναι στην προηγούμενη ερώτηση, πως κρίνετε τη στάση αυτή ;

Συμφωνώ Διαφωνώ Δεν έχω γνώμη

(35) Συμφωνείτε με την άποψη της Εκκλησίας εναντίον των μεθόδων αντισύλληψης ;

Ναι Όχι Δεν έχω γνώμη

(36) Μπορείτε να θέσετε κάποιες προτάσεις έτσι ώστε η Εκκλησία να βρεθεί πιο κοντά στους νέους ;

Τόπος καταγωγής

Συχνότητα Συμμετοχής	Α' Εξάμηνο						Στ' Εξάμηνο					
	Πόλη		Κωμόπολη		Χωριό		Πόλη		Κωμόπολη		Χωριό	
	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%
ΝΑΙ	21	44,6	4	80	5	45,4	10	71,4	4	66,7	4	66,7
ΟΧΙ	19	40,6	2	20	4	36,3	1	7,1	1	16,7	0	0
Μερικές φορές	7	14,8	0	0	2	18,3	3	21,5	1	16,7	2	33,3

Συχνότητα προσευχής

Πίστη στη δύναμη της προσευχής	Α' Εξάμηνο						Στ' Εξάμηνο					
	ΝΑΙ		ΟΧΙ		Δεν γνωρίζω		ΝΑΙ		ΟΧΙ		Δεν γνωρίζω	
	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%
ΝΑΙ	40	100	16	88,8	0	0	16	94,1	7	77,7	0	0
ΟΧΙ	0	0	2	11,2	5	100	1	5,19	2	22,3	0	0

Συχνότητα εξομολόγησης

Συχνότητα Θείας Μετάληψης	Α' Εξάμηνο						Στ' Εξάμηνο					
	Συχνά		Σπάνια		Ποτέ		Συχνά		Σπάνια		Ποτέ	
	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%
Συχνά	6	75	1	4,1	5	16,2	1	100	1	10	2	13,4
Σπάνια	2	25	23	95,9	19	61,3	0	0	9	90	12	80
Ποτέ	0	0	0	0	7	22,5	0	0	0	0	1	6,6

Ποιος πιστεύεται ότι είναι πιο κοντά στους νέους	Α' Εξάμηνο						Στ' Εξάμηνο					
	ΝΑΙ		ΟΧΙ		Δεν έχω γνώμη		ΝΑΙ		ΟΧΙ		Δεν έχω γνώμη	
	f	Rf%	f	Rf %	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%
A) Εκκλησία	10	41,6	2	8	4	30,7	1	16,6	0	0	3	30
B) Κράτος	1	4,2	5	20	0	0	0	0	1	10	2	20
Γ) Και οι δύο ενδιαφέρονται	6	25	4	16	4	30,7	4	66,8	2	20	4	40
Δ) Κανείς δεν ενδιαφέρεται	7	29,2	14	56	5	38,6	1	16,6	7	70	1	10

Οικονομική και υλική στήριξη

Ηθική Στήριξη	Α' Εξάμηνο						Στ' Εξάμηνο					
	ΝΑΙ		ΟΧΙ		Δεν γνωρίζω		ΝΑΙ		ΟΧΙ		Δεν γνωρίζω	
	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf %	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%
ΝΑΙ	25	75,8	3	60	12	48	15	100	3	60	1	16,6
ΟΧΙ	4	12,1	2	40	2	8	0	0	2	40	3	50
Δεν γνωρίζω	4	12,1	0	0	11	44	0	0	0	0	2	33,4

Καταγωγή Σπουδαστών/τριων

Υπέρ ή κατά των προγαμιαίων σχέσεων	Α' Εξάμηνο						Στ' Εξάμηνο					
	Πόλη		Κωμόπολη		Χωριό		Πόλη		Κωμόπολη		Χωριό	
	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%	f	Rf%
ΝΑΙ	5	10,6	1	20	4	36,3	2	14,2	2	33,3	1	16,6
ΟΧΙ	32	68,1	3	60	5	45,4	12	85,8	3	50	5	83,4
Δεν έχω γνώμη	10	21,3	1	20	2	18,3	0	0	1	16,7	0	0